

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์

Journal of MCU Dvavati Review

ISSN 2985 - 0967 (Print) ISSN 2985 - 0991 (Online)

วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม 2566 Vol. 2 No. 2 July - December 2023

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์

Journal of MCU Dvavati Review (JMDR)

ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม 2566

Vol.2 No.2 July - December 2023

เลขมาตรฐานสากล:

ISSN 2985-0967 (Print)

ISSN 2985-0991 (Online)

วัตถุประสงค์และขอบเขตของวารสาร:

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ (Journal of MCU Dvavati Review) มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการศึกษา ค้นคว้า และเพื่อเผยแพร่บทความวิจัย บทความวิชาการ บทความวิจารณ์หนังสือ และบทความปริทัศน์ ในสาขาที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้ สาขาศาสนาและเทววิทยา สาขาพระพุทธศาสนา สาขาปรัชญา สาขาศิลปศาสตร์ และสหวิทยาการ ด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ทุกบทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ อย่างน้อย 3 ท่าน เปิดรับบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

กำหนดการเผยแพร่ ปีละ 2 ฉบับ

ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน

ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม

ประเภทของผลงานที่ตีพิมพ์ในวารสาร:

- 1) บทความวิชาการ (Academic Article)
- 2) บทความวิจัย (Research Article)
- 3) บทความวิจารณ์หนังสือ (Book Review)
- 4) บทความปริทัศน์ (Review article)
- 5) บทความอื่น ๆ ที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของวารสาร

การพิจารณาและคัดเลือกบทความ:

บทความแต่ละบทความจะได้รับพิจารณาจากคณะกรรมการกลั่นกรองบทความวารสาร (Peer Review) จำนวนไม่น้อยกว่า 3 ท่าน ที่มีความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง และได้รับความเห็นชอบจากกองบรรณาธิการก่อน ตีพิมพ์ โดยการพิจารณาบทความจะมีรูปแบบที่ผู้พิจารณาบทความไม่ทราบชื่อหรือข้อมูลของผู้เขียนบทความ และผู้เขียนบทความไม่ทราบชื่อผู้พิจารณาบทความ (Double - Blind Peer Review)

บทความที่ส่งมาตีพิมพ์ในวารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ จะต้องไม่เคยตีพิมพ์ หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาของวารสารอื่น ๆ ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่วารสารกำหนด

ทัศนะและความคิดเห็นที่ปรากฏในบทความวารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความนั้น และไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการวารสาร

ที่ปรึกษาวารสาร

พระธรรมวัชรบัณฑิต, ศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระเทพปวรเมธี, รศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระธรรมวชิราวุธ, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระเทพวัชรจารย์, รศ. ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระสุวรรณเมธาจารย์, ผศ.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระราชวัชรสารบัณฑิต, รศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระเทพเวที,รศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระโสภณวชิราภรณ์, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระสุธีรัตนบัณฑิต,รศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระมหาสมบุญ วุฒติกโร, รศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กองบรรณาธิการ

บรรณาธิการ

พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ, ศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
-------------------------------	------------------------------------

หัวหน้ากองบรรณาธิการ

พระเจริญพงษ์ วิชัย, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
-------------------------	------------------------------------

กองบรรณาธิการ

พระมหามหวินทร์ ปุริสุตโต, ผศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พระมหาประกาศิต สิริเมธ, ผศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระปลัดประพจน์ สุภาโต, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระอุทิศ อาสนจิตโต, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระมหาศุภวัฒน์ ฐานวุฑโฒ, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระครูวินัยธรสุริยา สุริโย, ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ศ.ดร.จันทน์ก อติวัฒนสิทธิ์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ศ.ดร.กรกช อุตตวิริยะนภาพ	มหาวิทยาลัยศิลปากร
รศ.ดร.มานพ นักการเรือน	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
รศ.ดร.อภิเศก ปันสุวรรณ	มหาวิทยาลัยศิลปากร
รศ.ดร.อำนาจ ยอดทอง	มหาวิทยาลัยมหิดล

ผศ.ดร.กั้วล คัชฌิมา
ผศ.ดร.สุมาลี ลิ้มประเสริฐ
ผศ.ดร.อุทัย สติมัน
ผศ.ดร.ไกรฤกษ์ ศีลาคม
ผศ.ดร.โยตะ ชัยวรมันกุล
ผศ.ดร.สมชาย ดำเนิน
ดร.กฤติยา ถ้ำทอง
ผศ.ดร. (พิเศษ) สรวิชญ์ วงษ์สอาด
Prof. Dr. Chai Ching Tan

Ven. Dr. Budi Utomo

Prof. Dr. Shulan Zhao

มหาวิทยาลัยศิลปากร
มหาวิทยาลัยศิลปากร
มหาวิทยาลัยสวนดุสิต
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
สมาคมนักวิจัยแห่งประเทศไทย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Rajamangala University of
Technology Rattanakosin Thailand
Samaratunga Buddhist College,
Indonesia
International Collaborations Office,
Yunnan Academy Social Sciences, China

ผู้ช่วยกองบรรณาธิการ:

พระมหานรงค์ศักดิ์ สุนโตะ
ฉัตรระวี ฅณชีติย์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ฝ่ายกฎหมาย:

ผศ.ดร.กวีวัฒน์ ปุณยวุฒิปรีดา

นักกฎหมายอิสระ

ฝ่ายออกแบบปกและจัดรูปเล่ม:

พระลัทธิ ปสนโน
พระเทพพงษ์พันธ์ ตนต์ปาโล

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สำนักงาน:

วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขที่ 51 หมู่ที่ 2 ตำบลไร่ขิง อำเภอสามปราชญ์ จังหวัดนครปฐม 73210
E-mail : charoenphong.wi@mcu.ac.th / โทร : 062-254-9416

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทบรรณาธิการ	(ก)
สารบัญ	(ง)
ผลงานที่เผยแพร่	
บทความวิจัย	
1. ปลอยสัตว์น้ำอย่างไรให้ได้บุญ : หลักการและแนวคิดในการปลอยสัตว์น้ำตามบริบทของสังคมไทย	1
โดย ธเนศ เกษศิลป์, พระเจริญพงษ์ วิชัย	
2. แนวทางในการบูรณาการหลักพระพุทธศาสนากับการนวดแผนไทยในปัจจุบัน	11
โดย พระมหาณรงค์ศักดิ์ สุทนต์, กิตติณัฐ บัณฑิตพัฒนโชติ, พระมหาณรงค์ราช ครองเชื้อ, ญาณัฐพัชร หอมจันทร์, สุวลิ้งก์ วงศ์สุรวัฒน์	
บทความวิชาการ	
3. อักษรวิธียไทยและลักษณะบันทึงคดีที่ปรากฏในสมุดไทยวรรณกรรมพระพุทธศาสนานันโทปนันทสูตรคำหลวง	20
โดย เกริกเกียรติ กุลวิสุทธิ, กฤตนันท์ ไนจิต, วิจิตรา เพ็งแซ, บุญเลิศ วิวรรณ	
4. จารึกนครชุม : อักษรวิธียไทย วัฒนธรรมไทย และพระพุทธศาสนาในสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชาลิไทย	33
โดย หนึ่งฤทัย เสียมทอง, ภัสราภรณ์ จันทร์แสงศิริ, เหยียน อู๋, บุญเลิศ วิวรรณ	
5. 4 มาตรการบริหารความเสี่ยงขององค์กรพุทธกับการเผยแพร่ในโลกยุคผันผวน	44
โดย พระครูสมุห์สนทวงศ์ วุฑฒิวิโส, ชันทอง วัฒนะประดิษฐ์	
6. วิถีผู้นำ วิถีชาวพุทธในรัฐมหาราษฎร์ ประเทศอินเดีย	54
โดย ญาณุกิตติ์ ชัยเฉลิมมงคล, ชันทอง วัฒนะประดิษฐ์	

ปล่อยสัตว์น้ำอย่างไรให้ได้บุญ : หลักการและแนวคิดในการปล่อยสัตว์น้ำตามบริบทของสังคมไทย
HOW TO RELEASE AQUATIC ANIMALS FOR MERIT: PRINCIPLES AND CONCEPTS FOR RELEASING AQUATIC ANIMALS ACCORDING TO THE CONTEXT OF THAI SOCIETY

ธเนศ เกษศิลป์¹, พระเจริญพงษ์ วิชัย²

Tanet Ketsil, Phrajaroenphong Wichai

มหาวิทยาลัยมหิดล¹, วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี²

Mahidol University, Buddhapanya Sri Thawarawadee Buddhist College

Email: chainoi9999@hotmail.com¹

บทคัดย่อ

บทความวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) ศึกษาหลักการและแนวคิดการทำบุญในการปล่อยสัตว์น้ำตามบริบทของสังคมไทย 2) ศึกษาความเชื่ออันสืบเนื่องมาจากการปล่อยสัตว์น้ำตามบริบทของสังคมไทย โดยระเบียบวิธีวิจัยเชิงเอกสารเป็นการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจาก พระไตรปิฎก อรรถกถา งานวิจัยและเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับหลักการและแนวคิดการทำบุญในการปล่อยสัตว์น้ำ ความเชื่ออันสืบเนื่องมาจากการปล่อยสัตว์น้ำตามบริบทของสังคมไทย

ผลการศึกษาพบว่า

1. แนวคิดการทำบุญในการปล่อยสัตว์น้ำตามบริบทของสังคมไทยมาจากฐานแนวคิดหลัก 4 ประการคือ 1) แนวคิดที่เกี่ยวกับแนวคิดเกี่ยวกับการทำบุญในการปล่อยสัตว์น้ำตามบริบทของสังคมไทย 2) แนวคิดที่เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อการปล่อยสัตว์น้ำที่คนไทยชาวพุทธนิยมปล่อย 3) แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะทั่วไปของสัตว์น้ำและบริเวณสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่สัตว์น้ำอาศัยอยู่ที่คนไทยชาวพุทธนิยมปล่อย และ 4) แนวคิดเกี่ยวกับหลักความเชื่ออันสืบเนื่องมาจากการปล่อยสัตว์น้ำตามบริบทของสังคมไทย

2. ความเชื่ออันสืบเนื่องมาจากการปล่อยสัตว์น้ำตามบริบทของสังคมไทยมีความเชื่อว่าถ้าได้ปล่อยสัตว์น้ำตามเทศกาลหรือโอกาสต่างๆจะถือว่าเป็นการบุญทำประเพณีหนึ่งซึ่งส่งเสริมให้ผู้ทำการปล่อยสัตว์น้ำได้รับอานิสงส์ผลบุญมีความสุขกาย สุขใจ สุขภาพร่างกายแข็งแรงปราศจากโรคภัยเบียดเบียนอีกทั้งยังเป็นการสะเดาะเคราะห์ต่อชะตาสำหรับผู้ที่คิดว่าตนเองกำลังตกอยู่ในความลำบากหรือกำลังมีวิกฤตพบกับปัญหาอุปสรรคในการดำเนินชีวิตให้ผ่านพ้นปัญหาอุปสรรคไปได้อย่างราบรื่น

ข้อค้นพบจากงานวิจัยที่เกี่ยวกับแนวคิด หลักการ รวมทั้งอานิสงส์ ของการปล่อย สัตว์น้ำ จะสามารถนำไปใช้ประโยชน์เป็นแนวทางและฐานข้อมูลสำหรับผู้ที่มีความประสงค์จะทำบุญด้วยการปล่อยสัตว์น้ำให้ปล่อยได้อย่างถูกต้องในสภาพแวดล้อมที่มีความเหมาะสมกับชนิดของสัตว์น้ำที่ต้องการจะปล่อย

คำสำคัญ : การปล่อยสัตว์น้ำ, การทำบุญ, บริบทของสังคมไทย

Abstract

This research article has the following objectives 1) to investigate the principles and concepts of merit-making in the release of aquatic animals according to the context of Thai society; and 2) to study the belief in merit consequences in the release of aquatic animals in the context of Thai society. The research method was document-based, studying and analyzing data from the Tripitaka, commentaries, research works, and academic documents related to the principles and concepts of merit-making in the release of aquatic animals, and the belief in merit consequences in the release of aquatic animals in the context of Thai society.

The results of this study revealed that:

1. The concept of merit-making in the release of aquatic animals in the context of Thai society derives from four main conceptual bases: 1) concepts related to merit-making in the release of aquatic animals in the context of Thai society; 2) concepts of an environment suitable for releasing aquatic animals that Thai Buddhists prefer to release; 3) concepts about the general characteristics of aquatic animals and physical environmental conditions where these animals live that Thai Buddhists prefer to release; and 4) concepts of the beliefs in the consequences of merit in releasing aquatic animals in the context of Thai society.

2. Regarding the belief in merit consequences in the release of aquatic animals in the Thai society context, it has been believed that releasing aquatic animals on festivals or various occasions is considered one type of merit-making that promotes the person who releases the animals to receive the beneficial consequences of merit such as physical well-being, happiness, and strong health free from diseases and disasters, and it is also a way to resolve destiny for those who believe they are in difficulty or facing problems and obstacles in life to smoothly overcome these issues and obstacles.

The findings from research related to the concept, principles, and consequences of releasing aquatic animals can be beneficially used as guidelines and a database for those wishing to perform merit-making through the proper release of aquatic animals in environments suitable for the specific types of aquatic animals they wish to release.

Keywords : Release of aquatic animals, Merit-making, Thai society context.

บทนำ

ตามบริบทของสังคมไทยโดยส่วนใหญ่มีผู้นับถือศาสนาพุทธเป็นจำนวนมากดังนั้นจึงมีความผูกพันและความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องของการทำบุญแต่รูปแบบหรือลักษณะของการทำบุญนั้นจะมีความแตกต่างกันออกไปตามสภาพของสังคมวัฒนธรรม ประเพณี ของแต่ละภูมิภาค การทำบุญประเภทหนึ่งที่คนไทยชาวพุทธให้ความสนใจและนิยมทำก็คือ การทำบุญด้วยการให้อภัยทานเพราะอภัยทานเป็นธรรมะที่ทำให้เกิดความสันติทำให้คนอยู่ร่วมกันได้ด้วยความสะดวกสบายไม่เบียดเบียนทำร้ายซึ่งกันและกันไม่เกิดการกระทบทั้งทางร่างกายและจิตใจเมื่อคนเรามีอภัยทานเป็นที่ตั้งในสังคมก็จะมีความสะดวกสบายไปด้วยการทำบุญด้วยการให้อภัยทาน เป็นการทำความดีที่ไม่สร้างเวรสามารถ แบ่งออกเป็น 3 ประการ คือ 1) การเป็นผู้มีจิตใจโอบอ้อมอารีเกื้อกูลซึ่งกันและกันไม่ผูกยึดติดอยู่กับความโกรธความเกลียดชังซึ่งกันและกันเพราะถ้าคนเรามีความโกรธมากๆ และเก็บสะสมไม่ให้อภัยกันก็จะนำซึ่งความทุกข์ให้กับตนเองไม่รู้จากจบสิ้นและยังทำให้เกิดความแตกแยกความสามัคคีกันในสังคมได้อีกด้วย 2) การไม่เบียดเบียนหรือทำกรรมกรรมชั่ว เช่นการไม่กักขังหน่วงเหนี่ยวสัตว์เพื่อความเพลิดเพลินของตัวเองเป็นหลัก 3) การปล่อยสัตว์ให้เป็นอิสระไม่ว่าจะคนหรือสัตว์ต่างก็การความเป็นอิสระทั้งนั้นไม่ชอบให้มีใครมากกักขังหน่วงเหนี่ยวสิ่งที่กระทำกันและเห็นเป็นประจำ เช่น การปล่อยนกปล่อยปลา การปล่อยสัตว์น้ำต่างๆ สัตว์ที่ถูกกักขังหรือมีโอกาสรอดในการดำรงชีวิตก็ทำการช่วยเหลือไว้เอาไปปล่อยให้เป็นเกิดความเป็นอิสระต่อสัตว์นั้นถือว่าเป็นบุญอย่างมาก

ดังนั้นการให้อภัยถือได้ว่าเป็นธรรมะที่ดีมากทำให้คนในสังคมอยู่กันด้วยความสุขสบายการให้อภัยเป็นองค์ประกอบหนึ่งของธรรมะ 5 ประการ คือ 1) ขันติ คือการมีความอดทนอดกลั้น ในสภาวะที่ตนเองอาจถูกกดดันบีบบังคับจากสภาวะที่ตนเองเป็นอยู่ เช่น (1) การถูกไต่ถามจากการถูกรบกวนจากสิ่งต่าง (2) การระงับความโกรธ ด้วยความไม่โทษร้าย (3) ไม่ก่อความทุกข์ให้กับผู้อื่นต้องรู้สึกเจ็บช้ำเสียใจ (4) มีจิตใจไม่คิดพยาบาทเบียดเบียนใครมีความร่าเริงแจ่มใส 2) เมตตา คือ การมีเมตตาจิตที่ดีซึ่งกันโดยปรารถนาปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุขสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบุคคลและสังคม 3) เสียสละ คือ การยอมเสียสละประโยชน์ส่วนตัวเพื่อประโยชน์ส่วนรวมเพื่อให้สังคมน่าอยู่มากยิ่งขึ้นความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน 4) ให้อภัย การให้อภัยเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้เกิดความสงบสุขในสังคม เพราะถ้าในสังคมไม่ให้อภัยกันแล้วก็จะนำมาซึ่งความแตกแยกขาด

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2566)

ความสามัคคีทะเลาะเบาะแว้งกันกันภัยทายนั่นถือว่าเป็นธรรมะชั้นศีล ส่งผลมากกว่าทานทุกประเภทส่งผลมากกว่าสังฆทาน วัตถุทาน และธรรมทาน การให้อภัยโดยไม่ลัทธิขโมยของของผู้อื่น ให้อภัยโดยไม่เบียดเบียนหรือการฆ่าสัตว์ ถือเป็นการให้อภัยทั้งสิ้น 5) ปลอ่ยวาง การปลอ่ยวางนั้นเป็นได้ว่าเป็นธรรมะชั้นสูงที่มีความสำคัญและมีความจำเป็นที่จะต้องส่งเสริมให้ปฏิบัติให้ได้เพราะความทุกข์ของมนุษย์ที่เกิดขึ้นเกิดจากการยึดติดยึดมั่นมากเกินไปถ้ามนุษย์ปลอ่ยวางความทุกข์ก็จะไม่เกิดขึ้น (Parimutto (Niwat), et al., 2019)

จะเห็นได้ว่าการทำบุญด้วยการให้อภัยทานทำได้หลากหลายวิธีจากที่กล่าวมาแล้วการทำบุญด้วยการปลอ่ยสัตว์นั้นเป็นวิธีหนึ่งที่คนไทยชาวพุทธให้ความสนใจเป็นอันดับต้นๆของการทำบุญและยังเป็นที่ศรัทธาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันว่าการปลอ่ยสัตว์นั้นจะช่วยให้ผู้ปลอ่ยบรรลุมรรคผลของชีวิตสัตว์น้ำที่นำมาปลอ่ยเช่นถ้าต้องการให้ร่างกายมีสุขภาพแข็งแรงก็จะปลอ่ยปลาหมอเพราะชื่อของปลาชนิดนี้เปรียบเสมือนมีหมอมาดูแลรักษาให้สุขภาพของผู้ปลอ่ยดียิ่งๆขึ้นไป หรือการปลอ่ยเต่า เต่าเป็นสัตว์ที่มีอายุยืนผู้ปลอ่ยจึงเชื่อว่าถ้าปลอ่ยเต่าแล้วก็จะทำให้ผู้ปลอ่ยมีอายุยืนยาวนานสุขภาพแข็งแรงตามไปด้วย หรือการปลอ่ยปลาช่อนมีความเชื่อว่า เป็นปลาที่ชื่อมีความเป็นมงคลออกเสียงคล้ายกับคำว่าช้อน คือความได้ว่าช้อนเงิน ช้อนทอง ทำให้ร่ำรวยเงิน ทอง และทำให้รอดพ้นจากอันตรายทั้งหลายทั้งปวง

แต่ถึงอย่างนั้นการปลอ่ยสัตว์น้ำก็มีข้อพึงระวังหลายอย่างโดยเฉพาะเช่นการเลือกพื้นที่ในการปลอ่ยสัตว์น้ำต้องมีความเหมาะสมสำหรับการปลอ่ยสัตว์น้ำชนิดนั้นถ้าบริเวณที่ปลอ่ยสัตว์น้ำชนิดนั้นๆไม่มีความเหมาะสมก็อาจทำให้สัตว์น้ำที่ปลอ่ยตายได้การทำบุญครั้งนั้นก็จะไม่ส่งผลบุญอันเป็นกุศลตามวัตถุประสงค์ของผู้ปลอ่ยผู้ศึกษาจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับการปลอ่ยสัตว์น้ำอย่างไรให้ได้บุญโดยทำการศึกษาเกี่ยวกับแนวคิด หลักการ รวมทั้งอานิสงส์ ของการปลอ่ยสัตว์น้ำเพื่อเป็นแนวทางและฐานข้อมูลสำหรับผู้ที่มีความประสงค์จะทำบุญด้วยการปลอ่ยสัตว์น้ำต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาหลักการและแนวคิดการทำบุญในการปลอ่ยสัตว์น้ำตามบริบทของสังคมไทย
- 2) เพื่อศึกษาความเชื่ออานิสงส์ในการปลอ่ยสัตว์น้ำตามบริบทของสังคมไทย

การทบทวนวรรณกรรม

การทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจะทำการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักการและแนวคิดการทำบุญในการปลอ่ยสัตว์น้ำตามบริบทของสังคมไทย แนวคิดเกี่ยวกับสัตว์น้ำและสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อการปลอ่ยสัตว์น้ำ พร้อมทั้งศึกษาเกี่ยวกับหลักความเชื่ออานิสงส์ในการปลอ่ยสัตว์น้ำตามบริบทของสังคมไทยได้ดังนี้

1) แนวคิดเกี่ยวกับการทำบุญในการปลอ่ยสัตว์น้ำตามบริบทของสังคมไทย

เราสามารถนำหลักการทำบุญตามหลักการในทางพระพุทธศาสนามาอธิบายเพื่อเติมที่เกี่ยวกับการทำบุญในการปลอ่ยสัตว์น้ำตามบริบทของสังคมไทยได้ดังต่อไปนี้ เช่น (1) หลักบุญกิริยาวัตถุ (P. A. Payutto, 2013) หลักบุญกิริยาวัตถุ ซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งบุญถือว่าเป็นหลักการที่สำคัญในการทำบุญและเป็นหลักการขั้นของพื้นฐานของพุทธศาสนิกชนทุกคนที่ควรจะต้องปฏิบัติจะเห็นได้จากงานวิจัยของ พระธนโชติ จันทโชโต และพระโสภณพัฒนบัณฑิต ได้มีการนำหลักของบุญกิริยาวัตถุ 3 ไปจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของอุบาสก อุบาสิกา บ้านหนองคูม่วง ประกอบด้วยเนื้อหาเกี่ยวกับสามารถช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตคนในชุมชนบ้านหนองคูม่วง ตำบล หนองไฮ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดมหาสารคามให้ดีขึ้น (Candajoto and Phrasoponpattanabandita, 2019) (2) หลักของทาน การปลอ่ยสัตว์ไม่ว่าจะเป็นสัตว์ชนิดใดในการศึกษาครั้งนี้เน้นที่การปลอ่ยสัตว์น้ำตามความเชื่อของคนไทยชาวพุทธ ถือว่าเป็นทำทานอย่างหนึ่งเพราะเป็นการให้ชีวิตผู้อื่น (P. A. Payutto, 2013) จะเห็นได้จากงานวิจัยของ พระครูพิลาศสกลกิจ (สุรศักดิ์ ธารายศ), พระครูวิจิตรศีลาจาร และ สิทธิโชค ปาณะศรี ได้ทำการศึกษาวิเคราะห์การให้ทานในสังคมไทยในยุคปัจจุบัน ผลการวิจัยพบว่ารูปแบบในการให้ทานในสังคมไทย พบว่า ในปัจจุบันสังคมไทยก็ยังคงมีความนิยมในการทำทานอยู่โดยแบ่งรูปแบบของการทำทานออกเป็นสามประเภทได้แก่ อามิสทาน , ธรรมทานและ อภัยทาน ซึ่งจะทำให้คนในสังคมมีชีวิตอยู่ร่วมกันโดยไม่มีเวร ไม่มีภัยต่อกัน มีจิตคิดเมตตาในคนและสัตว์ (Surasak Tharayod et al., 2019) (3) หลักศรัทธา (P. A. Payutto, 2013) หลักศรัทธานั้นเป็นหลักแห่งความเชื่อเช่นเชื่อ

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2566)

เรื่องของกรรมที่เกิดจากการกระทำ คือมีความเชื่อว่าถ้ากระทำความดีปฏิบัติดีผลของกรรมก็จะส่งผลดีถ้ากระทำความชั่วหรือปฏิบัติชั่วผลของกรรมก็จะส่งผลร้ายต่อผู้กระทำกรรมนั้น จะเห็นได้จากงานวิจัยของ ลิขิต บุญละคร ได้ทำการศึกษาเรื่องศึกษาวิเคราะห์พัฒนาการแห่งศรัทธาของชาวพุทธในสังคมไทย พบว่าวิถีชีวิตตามบริบทของสังคมไทยยังยอมรับและพระพุทธรูปศาสนา ยังมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตเป็นอย่างมากอีกทั้งยังเป็นเครื่องล่อลวงจิตใจให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข (Boonlakon, 2020) (4) หลักกาลามสูตรเป็นหลักการให้เหตุใช้ผลในความเชื่อเช่น อย่าได้ยึดถือตามถ้อยคำที่ได้ยินได้ฟังมา, อย่าได้ยึดถือตามถ้อยคำสืบๆ กันมา หรือ อย่าได้ยึดถือโดยตื่นข่าวว่าได้ยินอย่างนี้ เป็นต้น (The Tipitaka and Commentaries, 2018) หลักกาลามสูตรจึงเป็นหลักการที่สำคัญของผู้ที่เลือกทำบุญด้วยการปล่อยสัตว์น้ำเพราะจะได้วิเคราะห์พื้นที่ในการปล่อยสัตว์น้ำด้วยความมีเหตุผลไม่ปล่อยสัตว์น้ำด้วยความไม่รู้ โอกาสที่สัตว์น้ำจะรอดจากการปล่อยจึงเป็นไปได้สูงและจะเห็นได้จากการศึกษาวิจัยของ พระครูปริยัติกิจวิธาน (ไพสิทธ์ศรีรอด), สมบูรณ์ บุญโท, และ สวัสดิ์ อโณทัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การประยุกต์ใช้พุทธญาณวิทยาของหลักกาลามสูตรในสังคมไทยหลังนยุศ ผลการศึกษาวิจัยพบว่า แม้จะผ่านกาลเวลามาเนิ่นนาน ความคิด ความเชื่อ และพฤติกรรม ของสังคมไทย ยังมีความคิด ความเชื่อและพฤติกรรมที่คลุกเคล้าผสมผสานอยู่กับกระบวนทรรศน์ (Paisith Srirod et al., 2019)

2) แนวคิดเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อการปล่อยสัตว์น้ำที่คนไทยชาวพุทธนิยมปล่อย

แนวคิดเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อการปล่อยสัตว์น้ำที่คนไทยชาวพุทธนิยมปล่อย ผู้วิจัยได้แนวทางของ Cowx (2015) และ FAO (2015) ที่อ้างถึงใน (Sricharoenatham, 2020) ซึ่งได้อธิบายถึงแนวทางปฏิบัติที่ดีในการปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำอย่างมีความรับผิดชอบมาเป็นหลักแนวคิดในการประกอบการศึกษาวิจัยในครั้งนี้โดยเน้นที่ การเลือกสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อการปล่อยสัตว์น้ำจะถือว่าผู้ปล่อยน้ำมีความรับผิดชอบต่อสัตว์ชนิดนั้นที่ทำการปล่อยเพราะโอกาสที่สัตว์ที่จะปล่อยนั้นมีโอกาสที่จะรอดสูง (Sricharoenatham, 2020)

3) แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะทั่วไปของสัตว์น้ำและบริเวณสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่สัตว์น้ำอาศัยอยู่ที่คนไทยชาวพุทธนิยมปล่อย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเฉพาะสัตว์น้ำจืดที่คนไทยชาวพุทธมีความเชื่อที่นิยมปล่อยเพื่อเป็นการทำบุญและสร้างกุศลคือ ปลาไหล, ปลาหมอไทย, ปลาดุก, ปลาช่อน, ปลาดุก, ปลาสวาย ปลาบู่, ปลานิล, ปลาตะเพียน, หอยขม, หอยโข่ง, เต่า, ตะพาบ และ กบ ซึ่งควรจะต้องปล่อยในสภาพแวดล้อมดังนี้เช่นการปล่อยปลาไหลควรปล่อยบริเวณ คู คลอง หนองบึง ขอบชุกตัวอยู่ในโคลนตมหรือพื้นที่ชื้นแฉะ จะไม่ชอบว่ายน้ำเหมือนปลาทั่วไป เราสามารถพบปลาไหลได้ทั่วทุกภาคของประเทศไทย (Sansuk, 2016) หรือการปล่อยปลาหมอไทยควรปล่อยบริเวณน้ำนิ่งๆตามทุ่งนาถ้ามีน้ำแห้งขอดจนไม่สามารถอยู่ได้ปลาหมอก็คงแหวกหนีไปหาแหล่งน้ำใหม่จะไม่ยอมตายอยู่ตรงนั้น (Sansuk, 2017) เป็นต้น

4) แนวคิดเกี่ยวกับหลักความเชื่ออันสืบเนื่องมาจากการปล่อยสัตว์น้ำตามบริบทของสังคมไทย

ความเชื่อเรื่องการปล่อยสัตว์น้ำนั้นในสมัยพุทธการมีหลักฐานปรากฏอยู่ เช่น เรื่องของการช่วยชีวิตสัตว์แล้วส่งผลเป็นบุญ ที่สำนักเรียนของพระสารีบุตรมีสามเณรองค์หนึ่งมีชื่อว่าสามเณรติสสะมีอายุเพียง 7 ปีเท่านั้นเป็นผู้ที่รับการทำนายจากพระอาจารย์พระสารีบุตรว่าจะสามารถมีอายุอยู่รอดได้เพียงอีก 7 วันเท่านั้น ซึ่งเป็นการทำนายตามตำราพยากรณ์ของหมอดูลักษณะเมื่อสามเณรติสสะได้ฟังคำทำนายแล้วเกิดความเศร้าโศกเสียใจเป็นอย่างมากจึงได้ขอกราบทูลลาพระอาจารย์พระสารีบุตรเพื่อที่จะไปโปรดบิดามารดาเป็นครั้งสุดท้ายและในระหว่างเดินทางกลับนั้นได้พบปลาน้อยใหญ่ที่ติดอยู่ในแอ่งน้ำที่แห้งขอดกำลังจะหมดลมหายใจได้ทำการช่วยเหลือโดยการใช้นาฬิกาดักขึ้นมาแล้วนำปลาเหล่านั้นไปปล่อยในแม่น้ำให้สามารถดำรงชีวิตต่อไปได้เมื่อเสร็จสิ้นจากการปล่อยสัตว์น้ำก็ได้เดินทางต่อแล้วไปพบกับแก่งที่ถูกกับดักแร้วของนายพรานดักไว้สามเณรติสสะก็ได้ทำการช่วยเหลือแก่งให้พ้นจากการติดกับดักของนายพราน เมื่อสามเณรติสสะเดินทางไปถึงบ้านจึงเล่าเรื่องที่ตนเองจะต้องเสียชีวิตภายใน 7 วันให้กับบิดาและมารดา ฟัง ทุกคนเมื่อฟังแล้วก็ต่างเศร้าโศกเสียใจ แต่เมื่อครบเจ็ดวันแล้วกับมีสิ่งที่ไม่คาดฝันเกิดขึ้นสามเณรติสสะ ไม่เสียชีวิตตามคำทำนายแถมยังมีผิพรรณที่สดใสผุดผ่องอีกด้วยสามเณรติสสะจึงกลับไปทูลถามพระสารีบุตรว่าเป็นเพราะเหตุใดตนเองจึงเสียชีวิตตามคำทำนาย เพราะทั้งเล่าเหตุการณ์ที่ตนเองได้ช่วยเหลือชีวิตปลา และ แก่ง ในระหว่างเดินทางกลับบ้านพระสารีบุตรจึงบอกว่าเป็นเพราะผลบุญที่สามเณรได้ช่วยเหลือชีวิตปลา และ แก่งให้พ้นภัยนั้นแหละจึงส่งผลให้สามเณรไม่เสียชีวิตภายใน 7 วันตามคำทำนายจากจาลิกันนี้จึงทำให้คนล้านนาานิยมประกอบพิธีกรรมการสืบชะตาอย่างยาวนานจากความเชื่อดังกล่าว (Sarawasee, 2016)

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2566)

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องทั้งเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องได้ข้อค้นพบทั้ง 4 แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเกี่ยวกับการทำบุญในการปล่อยสัตว์น้ำตามบริบทของสังคมไทย, แนวคิดที่เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อการปล่อยสัตว์น้ำที่คนไทยชาวพุทธนิยมปล่อย, แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะทั่วไปของสัตว์น้ำและบริเวณสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่สัตว์น้ำอาศัยอยู่ที่คนไทยชาวพุทธนิยมปล่อย, และแนวคิดเกี่ยวกับหลักความเชื่ออาณิสสในการปล่อยสัตว์น้ำตามบริบทของสังคมไทย ผู้วิจัยได้นำมาเป็นกรอบแนวทางในการศึกษาเชิงลึกให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับหลักการและแนวคิดการทำบุญในการปล่อยสัตว์น้ำตามบริบทของสังคมไทยและได้ข้อมูลเกี่ยวกับความเชื่ออาณิสสในการปล่อยสัตว์น้ำตามบริบทของสังคมไทย

ระเบียบวิธีวิจัย

1) การวิจัยเชิงเอกสาร

การวิจัยเชิงเอกสารจะเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษา ค้นคว้าและ เก็บรวบรวมข้อมูล จากเอกสารงานวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยตามลำดับ ข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ เอกสารวิชาการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง อาทิ หนังสือ บทความวิชาการ งานวิจัย รวมถึงเอกสารจากสื่อออนไลน์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับหลักการและแนวคิดในการปล่อยสัตว์น้ำอาณิสสการปล่อยสัตว์น้ำตามบริบทของสังคมไทย

2) การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร

การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการจัดลำดับข้อมูลตามขั้นตอนที่ทำการศึกษาค้นคว้ามาให้มีความสัมพันธ์กับเนื้อหาให้เป็นระบบแล้วนำข้อมูลดังกล่าวมาศึกษาวิเคราะห์ตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงเอกสารด้วยการวิเคราะห์เชิงพรรณนา การตีความ การสังเคราะห์ โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท เพื่อนำไปสรุปเรียบเรียงนำเสนอเป็นผลงานเชิงประจักษ์ตามขั้นตอนทางวิชาการต่อไป

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่าแนวคิดการทำบุญในการปล่อยสัตว์น้ำตามบริบทของสังคมไทยมาจากฐานแนวคิดหลัก 4 ประการคือ

1) แนวคิดที่เกี่ยวกับแนวคิดเกี่ยวกับการทำบุญในการปล่อยสัตว์น้ำตามบริบทของสังคมไทยมีแนวคิดและหลักการ ดังนี้

หลักบุญกิริยาวัตถุ หลักบุญกิริยาวัตถุที่เป็นหลักการทำบุญซึ่งเป็นหลักการทำบุญขั้นพื้นฐานที่พุทธศาสนิกชนพึงมีพึงปฏิบัติตั้งนั้นการทำบุญด้วยการปล่อยสัตว์น้ำจึงเป็นกิจกรรมหนึ่งที่ง่ายต่อการปฏิบัติตามช่วงเทศกาลหรือโอกาสต่างๆ เช่นการปล่อยสัตว์น้ำก็เป็นการทำบุญด้วยการให้ชีวิตสัตว์น้ำ จึงเป็นการทำบุญด้วยการให้ปันสิ่งของและเป็นการทำบุญด้วยการรักษาสีลตามหลักบุญกิริยาวัตถุ

หลักของท่าน การปล่อยสัตว์ไม่ว่าจะเป็นสัตว์ชนิดใดในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เน้นที่การปล่อยสัตว์น้ำตามความเชื่อของคนไทยชาวพุทธ ก็ถือว่าเป็นทำทานอย่างหนึ่งเพราะเป็นการให้ชีวิตผู้อื่น ท่าน (P. A. Payutto, 2013)

หลักของศรัทธา 4 ความเชื่อเกี่ยวกับการปล่อยสัตว์น้ำตามบริบทของชาวนานี้ได้มีการนำหลักของศรัทธามาเป็นแนวทางในการปฏิบัติเพราะความเชื่อโดยส่วนใหญ่ของคนไทยชาวพุทธจะเชื่อเรื่องกรรมการทำความดีย่อได้ดีทำความชั่วย่อได้ชั่ว (P. A. Payutto, 2013)

หลักของกาลามสูตร การนำหลักของกาลามสูตรมาใช้เป็นแนวทางในการปล่อยสัตว์น้ำตามบริบทของสังคมนั้นโดยเฉพาะการตัดสินใจในการเลือกสถานที่ในการปล่อยสัตว์ซึ่งจะไม่ปล่อยตามที่เคยปล่อยตามๆกันมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษแต่จะต้องมีการศึกษาให้ถ่องแท้ถึงผลกระทบที่จะเกิดหลักจากการปล่อยสัตว์น้ำชนิดนั้นๆ ด้วย (The Tipitaka and Commentaries, 2018)

2) แนวคิดที่เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อการปล่อยสัตว์น้ำที่คนไทยชาวพุทธนิยมปล่อย

การประยุกต์แนวคิดสำหรับการปล่อยสัตว์น้ำที่จะทำให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการปล่อยสัตว์น้ำแต่ละชนิดที่มีโอกาสรอดจากปล่อยในแต่ละครั้งได้มากที่สุดหรือเรียกว่าการลดโอกาสเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นภายหลังที่ปล่อยสัตว์น้ำชนิดนั้น

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2566)

ตายสามารถสรุปเป็นขั้นตอนได้ดังนี้ ขั้นตอนที่ 1 กำหนดวัตถุประสงค์ที่ต้องการจะปล่อยในแต่ละครั้ง ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาแนวทางที่เหมาะสมสำหรับการปล่อยสัตว์น้ำด้วยวิธีการสำรวจขั้นตอนที่ 3 ประเมินความเสี่ยงหรือโอกาสรอดของสัตว์น้ำที่จะปล่อยขั้นตอนที่ 4 เลือกแนวทางที่เหมาะสมต่อการปล่อยสัตว์น้ำขั้นตอนที่ 5 ตัดสินใจเลือกพื้นที่ สภาพแวดล้อมที่เหมาะสมในการปล่อยสัตว์น้ำขั้นตอนที่ 6 ดำเนินการปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมที่เลือกไว้ขั้นตอนที่ 7 วิเคราะห์และสรุปผลการปล่อยสัตว์น้ำเพื่อเป็นแนวทางในการปล่อยสัตว์น้ำในโอกาสต่อไปซึ่งประยุกต์จากแนวทางของ Cowx (2015) และ FAO (2015) ที่อ้างถึงใน (Sricharoenatham, 2020) โดยจะเป็นฐานข้อมูลเสริมสร้างความมั่นใจสำหรับคนไทยชาวพุทธที่นิยมปล่อยสัตว์น้ำเพื่อทำบุญสร้างกุศลให้มีความมั่นใจมากยิ่งขึ้นจากการที่ได้ทำการปล่อยสัตว์น้ำจะเป็นสร้างบุญกุศลอย่างแท้จริง

3) แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะทั่วไปของสัตว์น้ำและบริเวณสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่สัตว์น้ำอาศัยอยู่ที่คนไทยชาวพุทธนิยมปล่อย สัตว์น้ำจืดที่คนไทยชาวพุทธมีความเชื่อที่นิยมปล่อยเพื่อเป็นการทำบุญและสร้างกุศลคือ ปลาไหล, ปลาหมอไทย, ปลาดุก, ปลาช่อน, ปลาดุก, ปลาสวาย ปลาบู่, ปลานิล, ปลาตะเพียน, หอยขม, หอยโข่ง, เต่า, ตะพาบ และ กบ เช่น การปล่อยปลาไหลต้องปล่อยบริเวณ คู คลอง หนองบึง ขอบชุกด้วยอยู่ในโคลนตมหรือพื้นที่ชื้นแฉะ การปล่อยปลาหมอไทยต้องปล่อยแหล่งน้ำจืดทั่วประเทศ อยู่อาศัยตามแหล่งน้ำธรรมชาติบริเวณน้ำนิ่งๆตามทุ่งนา และ การปลาสวายต้องปล่อยตามแม่น้ำ ลำคลองตามธรรมชาติแต่จะอยู่ในที่ที่มีน้ำค่อนข้างลึกและกระแสน้ำไหลแรง

4) แนวคิดเกี่ยวกับหลักความเชื่ออันสืบเนื่องมาจากการปล่อยสัตว์น้ำตามบริบทของสังคมไทย สัตว์น้ำจืดที่คนไทยชาวพุทธมีความเชื่อที่นิยมปล่อยและส่งผลให้ประสบความสำเร็จตามความเชื่อคือ ปลาไหล, ปลาหมอไทย, ปลาดุก, ปลาช่อน, ปลาดุก, ปลาสวาย ปลาบู่, ปลานิล, ปลาตะเพียน, หอยขม, หอยโข่ง, เต่า, ตะพาบ และ กบ เช่น เชื่อว่าการปล่อยปลาไหลตามเชื่อเป็นปลาที่ไหลไปได้ทุกที่ให้ผู้ปล่อยผ่านพ้นปัญหาอุปสรรคต่างๆไปได้ด้วยดีคิดจะทำสิ่งใดจะไม่ติดขัด การปล่อยปลาหมอไทยมีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องของสุขภาพเชื่อว่าถ้าปล่อยแล้วจะทำให้สุขภาพแข็งแรง ปราศจากโรคภัย และการปล่อยปลาสวายมีความเชื่อว่าถ้าปล่อยแล้วจะทำให้ผู้ปล่อยทำการค้าขายธุรกิจเจริญรุ่งเรือง

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่าความเชื่ออันสืบเนื่องมาจากการปล่อยสัตว์น้ำตามบริบทของสังคมไทยมีความเชื่อว่าถ้าได้ปล่อยสัตว์น้ำตามเทศกาล หรือโอกาสต่างๆจะถือว่าเป็นการบุญทำพระเวทหนึ่งที่จะช่วยส่งเสริมให้ผู้ทำการปล่อยสัตว์น้ำได้รับอานิสงส์ผลบุญมีความสุข สุขใจ สุขภาพร่างกายแข็งแรงปราศจากโรคภัยเบียดเบียนอีกทั้งยังเป็นการสะเดาะเคราะห์ต่อชะตาสำหรับผู้คิดว่าตนเองกำลังตกอยู่ในความลำบากหรือกำลังมีวิกฤตพบกับปัญหาอุปสรรคในการดำเนินชีวิตให้ผ่านพ้นปัญหาอุปสรรคไปได้อย่างราบรื่น

อภิปรายผลการวิจัย

ผู้วิจัยอภิปรายผลตามประเภทของหลักการแนวคิดและอานิสงส์จากการปล่อยสัตว์น้ำได้ดังนี้

1) แนวคิดที่เกี่ยวกับแนวคิดเกี่ยวกับการทำบุญในการปล่อยสัตว์น้ำตามบริบทของสังคมไทย

การทำบุญในการปล่อยสัตว์น้ำตามบริบทของสังคมไทยมีแนวคิดมาจากหลักบุญกิริยาวัตถุที่เป็นหลักการขั้นพื้นฐานในการทำบุญเพื่อให้รู้หลักในการทำว่าเราต้องการอะไรจากการทำบุญและสามารถเลือกวิธีการทำบุญได้หลากหลายวิธี เช่น 1) ทำบุญด้วยการให้ปันสิ่งของ 2) ทำบุญด้วยการรักษาศีล 3) ทำบุญด้วยการเจริญภาวนา เป็นต้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระธนโชติ จันทโชโต และพระโสภณพัฒนบัณฑิต ได้มีการนำหลักของบุญกิริยาวัตถุ 3 ไปจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของอุบาสก อุบาสิกา บ้านหนองคูม่วงพบว่าการนำหลักของบุญกิริยาวัตถุ 3 ไปใช้ในการจัดกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิตก่อให้เกิดผลที่ดีต่อบุคคล คือ การแก้ปัญหาของตนเองชาวบ้านใช้ศีลเป็นเครื่องระงับปัญหา ซึ่งจะส่งผลกระทบ ต่อตนเองและคนอื่นเป็นอย่างมาก ผลที่ดีต่อครอบครัว คือ สมาชิกในครอบครัว มีสัมมาทิฐิอย่างแท้จริงการที่คนเราจะมีสัมมาทิฐิได้จริงจึงกล่าวได้ว่าการ หลักบุญกิริยาวัตถุ 3 สามารถช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น (Candajoto and Phrasoponpattanabandita, 2019)

หลักการให้ทานเช่นการให้ การเสียสละ หรือการบริจาค การปล่อยสัตว์น้ำตามความเชื่อของคนไทยชาวพุทธถือเป็นการทำบุญของหลักการให้ทานสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูพิลาศสรกิจ (สุรศักดิ์ ธารายศ), พระครูวิจิตรศีลาจารย์ และ สิทธิโชค ปาณะศรี ได้ทำการศึกษาวิเคราะห์การให้ทานในสังคมไทยในยุคปัจจุบัน ผลการวิจัยพบว่ารูปแบบในการให้ทานในสังคมไทย พบว่า ในปัจจุบันสังคมไทยก็ยังมีค่านิยมในการให้ทานอยู่โดยแบ่งรูปแบบของการให้ทานออกเป็น 3 ประเภท

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2566)

ได้แก่ 1. อามิสทาน คือ การให้สิ่งของที่เป็นวัตถุ มีของที่รับประทานได้และเป็นของใช้ต่าง ๆ ที่สามารถให้ใช้ชีวิตอยู่ในสังคม 2. ธรรมทาน คือ การให้คุณธรรมที่เป็นความรู้ที่ทำให้เกิดปัญญา ในการมีชีวิตในสังคมด้วยคุณความดีอันที่มั่นคง ของผู้ทรงธรรม และ 3. อภัยทาน หมายถึง การยกเว้นการประทุษร้ายเบียดเบียนซึ่งกันและกัน มีชีวิตอยู่ร่วมกันโดยไม่มีเวร ไม่มีภัยต่อกัน มีจิตคิดเมตตาในคนและสัตว์ หากผิดพลาดก็ไม่ถือโทษโกรธตอบ การให้ทานอันมีวิธีที่พร้อมด้วยเขตสมบัติ คือ บุญเขตถึงพร้อม ไทยธรรมสมบัติ คือ ไทยธรรมถึงพร้อมและจิตตสมบัติ คือ เจตนาถึงพร้อม อันจะทำให้คนในสังคมเข้าใจการให้ทานมาก ยิ่งขึ้น (Surasak Tharayod) et al., 2019)

หลักศรัทธานั้นเป็นความเชื่อของแต่ละบุคคลเช่น หลักของกัมมสัทธา คือเชื่อกรรม เชื่อการกระทำ เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริงดังนั้นในการปล่อยสัตว์น้ำเปรียบเสมือนเป็นการให้ชีวิตใหม่แก่สัตว์ผู้ที่กระทำจึงมีความศรัทธาว่าตนเองจะได้รับผลบุญส่งผลถึงกับตน สอดคล้องกับงานวิจัยของ ลิขิต บุญละคร ได้ทำการศึกษาเรื่องศึกษาวิเคราะห์พัฒนาการแห่งศรัทธาของชาวพุทธในสังคมไทย พบว่าวิถีชีวิตตามบริบทของสังคมไทยยังยอมรับและพระพุทธศาสนายังมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตเป็นอย่างมาก (Boonlakon, 2020)

และหลักกาลามสูตรเป็นหลักการให้เหตุใช้ผลในความเชื่อเช่น อย่าได้ยึดถือตามถ้อยคำที่ได้ยินได้ฟังมา, อย่าได้ยึดถือตามถ้อยคำสืบๆ กันมา หรือ อย่าได้ยึดถือโดยตื่นข่าวว่าได้ยินอย่างนี้ เป็นต้น หลักกาลามสูตรจึงเป็นหลักการที่สำคัญของผู้ที่เลือกทำบุญด้วยการปล่อยสัตว์น้ำเพราะจะได้วิเคราะห์พื้นที่ในการปล่อยสัตว์น้ำด้วยความมีเหตุมีผลไม่ปล่อยสัตว์น้ำด้วยความไม่รู้ โอกาสที่สัตว์น้ำจะรอดจากการปล่อยจึงเป็นไปได้สูงสอดคล้องกับวิจัยของ พระครูปริยัติกิจวิธาน (ไพสิทธิ์ศรีรอด), สมบูรณ์ บุญโท, และ สวัสดิ์ โอโณทัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การประยุกต์ใช้พุทธญาณวิทยาของหลักกาลามสูตรในสังคมไทยหลังนยุค ผลการศึกษาวิจัยพบว่า แม้จะผ่านกาลเวลามาเนิ่นนาน ความคิด ความเชื่อ และพฤติกรรม ของสังคมไทยยังมีความคิด ความเชื่อและพฤติกรรมที่คลุกเคล้า ผสมผสานอยู่กับกระบวนทัศน์หลักกาลามสูตรเป็นวิธีการวางท่าทีที่พระพุทธเจ้าทรง แนะนำให้ชาวกาลามชนรู้จักใช้สติปัญญาในการรับฟังเรื่องราวต่าง ๆ ที่ผ่านเข้ามา แล้วนำมา พิจารณาถึงเนื้อหาของเรื่องราวนั้น ๆ ว่ามีความสมเหตุสมผลมากน้อยเพียงใด (Paisith Srirod) et al., 2019)

2) แนวคิดที่เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อการปล่อยสัตว์น้ำที่คนไทยชาวพุทธนิยมปล่อย

แนวคิดที่เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อการปล่อยสัตว์น้ำที่คนไทยชาวพุทธนิยมปล่อยผู้ปล่อยสัตว์น้ำจะต้องเริ่มจากการตั้งเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของการปล่อยสัตว์น้ำในครั้งนั้นว่ามีวัตถุประสงค์ของการเพื่อประการใดแล้วจึงทำการเลือกสถานที่หรือสำรวจสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับชนิดของสัตว์น้ำที่ต้องการจะปล่อยแล้วจึงจะสามารถนำสัตว์น้ำชนิดนั้นไปปล่อยในสถานที่ตนเองเลือกไว้ประการสุดท้ายประเมินความเสี่ยงหรือโอกาสที่สัตว์ชนิดนั้นๆจะรอดเพื่อนำมาเป็นฐานข้อมูลสำหรับการพัฒนาและในการปล่อยสัตว์น้ำในครั้งต่อไปจะสอดคล้องกับแนวทางของ Cowx (2515) และ FAO (2515) ที่อ้างถึงใน (Sricharoenatham, 2020) ซึ่งได้อธิบายถึงแนวทางปฏิบัติที่ดีในการปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำอย่างมีความรับผิดชอบมาเป็นหลักแนวคิดในการประกอบการศึกษาวิจัยในครั้งนี้โดยเน้นที่การเลือกสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อการปล่อยสัตว์น้ำจะถือว่าผู้ปล่อยน้ำมีความรับผิดชอบต่อสัตว์ชนิดนั้นๆที่ทำการปล่อยเพราะโอกาสที่สัตว์ที่จะปล่อยนั้นมีโอกาสที่จะรอดสูง (Sricharoenatham, 2020)

3) แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะทั่วไปของสัตว์น้ำและบริเวณสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่สัตว์น้ำอาศัยอยู่ที่คนไทยชาวพุทธนิยมปล่อย

สัตว์น้ำจืดที่คนไทยชาวพุทธมีความเชื่อที่นิยมปล่อยและส่งผลให้ประสบความสำเร็จตามความเชื่อคือ ปลาไหล, ปลาหมอไทย, ปลาดุก, ปลาช่อน, ปลาดุก, ปลาสวาย ปลาบู่, ปลานิล, ปลาตะกวด, หอยขม, หอยโข่ง, เต่า, ตะพาบ และ กบ เช่นถ้าปล่อยปลาช่อน, ปล่อยปลาดุก, จะต้องปล่อยบริเวณที่น้ำตื้น น้ำนิ่งไหลไม่แรงมาก จะสอดคล้องกับศึกษาของ สุจินต์ ไรจนพิทักษ์ และงานศึกษาและพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการประมง ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดสกลนคร หรือ หรือการปล่อยเต่า, ตะพาบ จะต้องเป็นพื้นที่ ที่มีพื้นที่ขึ้นและ มีดินโคลนให้เต่าและตะพาบสามารถเดินขึ้นมาได้ จะสอดคล้องกับการศึกษาของหน่วยสัตว์เลี้ยงชนิดพิเศษ โรงพยาบาล มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และ กองส่งเสริมการประมง กรมประมง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

4) แนวคิดเกี่ยวกับหลักความเชื่ออันสืบเนื่องมาจากการปล่อยสัตว์น้ำตามบริบทของสังคมไทย

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2566)

ความเชื่ออันสงสในการปล่อยสัตว์น้ำตามบริบทของสังคมไทยเป็นสิ่งที่อยู่คู่กับคนไทยชาวพุทธมาเวลายาวนานเพราะกิจกรรมกรรมที่เป็นส่วนหนึ่งของการทำบุญเพื่อสร้างบุญกุศล บางคนก็ถือว่าเป็นการเสริมดวงต่อชะตาหรือสะเดาะเคราะห์เชื่อว่าผู้ที่ช่วยเหลือหรือปล่อยสัตว์น้ำจะได้รับอานิสงส์จากการปล่อยสัตว์น้ำในครั้งนั้นซึ่งจะสอดคล้องที่ปรากฏเป็นหลักฐานที่ได้มีอ้างอิงในงานวิจัยของ รองศาสตราจารย์พูนทรัพย์ เกตุวีระพงศ์, ดร.สมจิต ขอนวงศ์, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ระวีโรจน์ ศรีคำภาและพระศักดิ์ดา สุวรรณทา เรื่อง สืบชะตาล้านนา: แนวคิดและการเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมและจิตวิญญาณของชุมชนในล้านนา เช่น เรื่องของทารกชะตาขาด สามารถต่ออายุได้ ในอรรถกถาธรรมบท ยมวรรค ได้กล่าวถึงเรื่องอายุวัฒนมุขการบุตรของพราหมณ์ได้แก่อายุวัฒนมุขการเป็นชาวทมิฬสัมภินครได้รับคำทำนายว่าจะสิ้นอายุไขภายใน 7 วัน แต่หลังจากนิมนต์พระสงฆ์มาสวดมนต์ สวดพระปริตรให้ได้ 7 คิน 7 และในวันที่ 7 พระพุทธเจ้าเสด็จไปสวดมนต์ด้วยพระองค์ สวดมนต์จนถึงเวลารุ่งเช้า บุตรก็พ้นเวลาเลยกำหนดไม่เสียชีวิตเมื่อพราหมณ์นำบุตรมาถวายบังคม พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่า “ขอเจ้าจงมีอายุยืนเถิด” และตรัสว่าเด็กจะมีอายุยืนดำรงชีวิตอยู่ได้นานถึง 120 ปี ดังนั้น พราหมณ์จึงให้นามบุตรว่า “อายุวัฒนมุขการ” และพระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า ธรรม 4 ประการ คือ อายุ วรรณะ สุขะ พละ เจริญแก่บุคคลผู้กราบไหว้เป็นปกติผู้อ่อนน้อมต่อท่านผู้เจริญเป็นนิตย์ เหตุนี้เรื่องของอายุวัฒนมุขการ จึงเป็นการสืบชะตาในปฐมอนายุสาสูตรว่าด้วยธรรมที่เป็นเหตุให้อายุสั้นในสูตรที่ 1 เพื่อการทำบุญส่งเสริมบารมีให้เกิดความเป็นสิริมงคล (Ketweerapong et al., (2014)

สรุปองค์ความรู้

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้พบว่าสัตว์น้ำที่คนไทยชาวพุทธนิยมปล่อยเพื่อทำบุญตามความเชื่อมีทั้งสิ้น 14 ชนิด และควรปล่อยในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมสรุปได้ตามตารางดังต่อไปนี้

สัตว์น้ำจิตที่นิยมปล่อย	ความเชื่อ	สภาพแวดล้อมที่ควรปล่อย
1) ปลาไหล	ทำให้ผู้ปล่อยผ่านพ้นปัญหาอุปสรรคต่างๆไปได้ด้วยดีคิดจะทำสิ่งใดจะไม่ติดขัด	บริเวณ คู คลอง หนอง บึง ขอบชุกตัวอยู่ในโคลนตมหรือพื้นที่ขึ้นแฉะ
2) ปลาหมอไทย	ทำให้ผู้ปล่อยแล้วจะทำให้สุขภาพแข็งแรงปราศจากโรคภัย	บริเวณแหล่งน้ำจืด อยู่อาศัยตามแหล่งน้ำธรรมชาติบริเวณน้ำนิ่งๆตามทุ่งนา
3) ปลาตะเพียน	ทำให้ ผู้ ปล่อย ร่ำรวยเงินทองชีวิตเจริญก้าวหน้าเป็นอย่างดี	บริเวณน้ำไหลอ่อนๆ ไม่แรงมากหรือน้ำนิ่งตามแม่น้ำลำคลอง หนอง บึง
4) ปลาช่อน	ทำให้ผู้ปล่อยร่ำรวยเงินทอง และทำให้รอดพ้นจากอันตรายทั้งหลายทั้งปวง	บริเวณแม่น้ำ ห้วย หนอง คลอง บึง บ่อ สระ คู ทะเลสาบ ในนาข้าวที่มีน้ำขัง และตามแหล่งน้ำจืดทั่วไป
5) ปลาดุก	มีความเชื่อว่าปล่อยแล้วจะทำให้คนที่คิดทำร้ายหรือกำลังจะทำร้ายต้องแพ้ภัยไป	บริเวณลำคลอง หนองน้ำทุ่งนา บึง น้ำไม่ลึกมาก ไหลไม่แรงมาก
6) ปลาสวาย	ทำให้ผู้ปล่อยทำการค้าขายธุรกิจเจริญรุ่งเรือง	บริเวณลำคลองตามธรรมชาติแต่จะอยู่ในที่ที่มีน้ำค่อนข้างลึกและกระแสน้ำไหลแรง
7) ปลานุ้	มีความเชื่อว่าเป็นการปล่อยเพื่อเป็นการตอบแทนพระคุณของผู้มีบุญคุณ	บริเวณน้ำนิ่งๆ ขอบชลบช่อนตามพื้นดินทราย ดินอ่อน
8) ปลานิล	ทำให้ผู้ปล่อยมีเงินทองเพรชพรเงินจกมากมายนำมาซึ่งความร่ำรวย	บริเวณแม่น้ำลำคลองและหนองบึง ขอบอาศัยรวมกันกลุ่มกันเป็นฝูง
9) ปลาปักทิม	ทำให้ผู้ปล่อยที่กำลังมีปัญหาหรืออุปสรรคใดๆก็ผ่านพ้นปัญหาอุปสรรคนั้นไปด้วยความราบรื่น	บริเวณแหล่งน้ำธรรมชาติทั่วไป อยู่อาศัยตามแม่น้ำ ลำคลอง ห้วย หนอง บึงต่างๆ

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2566)

สัตว์น้ำจืดที่นิยมปล่อย	ความเชื่อ	สภาพแวดล้อมที่ควรปล่อย
10) หอยขม	มีความเชื่อว่าจะทำให้ชีวิตมีแต่ความสดชื่น สดใส ทั้งความขมขื่นให้หมดสิ้นไป	บริเวณน้ำนิ่งไม่ลึกมาก กระแสน้ำต้องไม่ ไหลแรงมาก ต้องมีพื้นที่ขึ้นและ เช่น สระ หนองนา คลอง คู แอ่งน้ำ บึง
11) หอยโข่ง	ทำให้ผู้ปล่อยมีความสามารถเป็นผู้บริหาร จัดการงานได้เป็นอย่างดี	บริเวณน้ำที่ไม่ลึก น้ำนิ่ง กระแสน้ำไหลไม่ แรงมาก เช่น สระ หนอง คลอง บึง นาข้าว ลำห้วย ถ้าบนบกก็จะอยู่ที่บริเวณ ที่ขึ้น และเป็นโคลน หรือดินทราย
12) เต่า	มีความเชื่อถ้าปล่อยแล้วจะทำให้ผู้ปล่อย ปราศจากโรคภัย มีอายุยืนยาว	บริเวณพื้นที่ชุ่มน้ำแหล่งน้ำจืดที่เป็นน้ำนิ่ง คลอง หนองบึง บ่อน้ำ ขอบอยู่ในลักษณะ ที่เป็นโคลนตมที่มีพื้นที่ขึ้นและ
13) ตะพาบ	มีความเชื่อเกี่ยวกับการเรื่องโรคภัยไข้เจ็บ จะ ทำให้ผู้ป่วยอาการดีขึ้น	บริเวณพื้นที่ชุ่มน้ำแหล่งน้ำจืดที่เป็นน้ำนิ่ง คลอง หนองบึง บ่อน้ำ ขอบอยู่ในลักษณะ ที่เป็นโคลนตมที่มีพื้นที่ขึ้นและ
14) กบ	เป็นการปล่อยเพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศล ให้กับเจ้ากรรมนายเวร	พบกระจายอยู่ทั่วไปตามพื้นที่ชุ่มน้ำต่างๆ เช่นตามนาข้าว ที่มีดินเขื่อนและ บ่อน้ำที่ ตื้นมีดินโคลน

ข้อเสนอแนะ

- 1) หน่วยงานราชการที่มีส่วนเกี่ยวข้องควรนำผลการศึกษาวิจัยครั้งนี้ไปใช้ประกอบในการออกข้อกำหนด
เสนอแนะเชิงนโยบายในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ในรูปแบบต่างๆ พร้อมทั้งการสร้างความเข้าใจและขอความร่วมมือกับผู้ที่
ต้องการจะปล่อยสัตว์น้ำให้เลือกชนิดของสัตว์น้ำให้มีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมที่จะปล่อย
- 2) ควรนำผลการศึกษาวิจัยครั้งนี้ไปเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ตามสถานที่ต่างๆ เช่น วัด โรงเรียน หรือสถานที่มี
บริเวณใกล้เคียงที่สามารถให้ประชาชนสามารถเข้าไปปล่อยสัตว์น้ำเพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลในการเลือกประเภทของสัตว์น้ำที่จะปล่อย
ให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมที่จะปล่อยสัตว์น้ำก็จะช่วยลดโอกาสเสี่ยงทำให้สัตว์น้ำที่ทำการมีโอกาสรอดชีวิตมากขึ้นและสมา
รุดดำรงชีวิตขยายพันธุ์ต่อไปได้
- 3) ในการทำวิจัยครั้งต่อไปควรนำเทคโนโลยีที่มีความทันสมัยมาใช้ในการประกอบในการวิจัยเช่นการกำหนดจุดปล่อย
สัตว์น้ำที่แม่นยำและเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมที่ทำการปล่อยสัตว์น้ำซึ่งจะทำให้สัตว์น้ำที่ทำการปล่อยมีโอกาสรอดสูงขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- B, Likit. (2020). An Analytical Study of The Faith's Development of The Buddhists in Thai Society. Journal
of Education Management and Research Innovation. Vol.2 No.1.
- C, Phra Thanachot and Phrasoponpattanabandita. (2019). The Development of Quality of Life in
Accordance with Three Bases of Meritorious Action of Buddhist Laypersons in Khoo Muang Village,
Wapeepathum District, Mahasarakham Province. Journal of the Philosophy and Religion. Vol.4
No.1.
- K, Asso. Prof. Poonsarp et al., (2014). Luck-Bringing Ritual: Concept and Relationship-Building in the
Context of the Society and the Soul of Lanna Community. National Research Universities, Office
of the Higher Education. Commission (OHEC). and Buddhist Research Institute.
Mahachulalongkornrajavidyalaya Universit.
- P, Phra Brahmagunabhorn. (2013). Dictionary of Buddhism. Bangkok: Bangkok Thammasapa. 24th ed.

- P, Phrakru Pariyatkitwithan et al., (2019). The Application of The Buddhist Epistemology of Kalamasutta in The Postmodern Thai Society. Journal of MCU Nakhondhat Vol.6 No.3.
- P, Phramaha Somchai et al.,(2019). The Way to Promote Merit Making of Buddhists in Thungyai Sub-District Kantharalak District of Sisaket Province Journal of MCU Peace Studies.Vol.6 No. Supplement Issue.
- S, Phrakhruphilassororrakit et al.,(2019). An Annalytical Study of Charity (DANA) In Thai Society. Journal of MCU Nakhondhat Vol.6 No.5.
- Sansuk, M. (2016). Swamp Eel: Easy to raise, quick growth, rapid wealth. 1st ed. Bangkok: Nana Printing, Yipsee Group Company Limited.
- Sansuk, M. (2017). Transgendered Climbing Perch: Easy to raise, quick growth, rapid wealth. 1st ed. Bangkok: Nana Printing, Yipsee Group Company Limited.
- Sarawasee, P. (2016). Life Prognostication Ceremony, Local Traditions in Thailand. Sirindhorn Anthropology Center (Public Organization).
- Sricharontham, B. (2020). Guidelines and procedures for the release of aquatic animal species for appropriate and responsible fisheries management. Central Administration, Department of Fisheries, Ministry of Agriculture and Cooperatives.
- The Tipitaka and Commentaries (2018) Volume 34, Mahamakutrajavidyalaya, Printed edition 13, Mahamakutrajavidyaya Publication, Nakhon Pathom.

แนวทางในการบูรณาการหลักพระพุทธศาสนากับการนวดแผนไทยในปัจจุบัน A GUIDELINE OF BUDDHIST PRINCIPLE INTEGRATION AND THAI TRADITIONAL MASSAGE IN PRESENT

พระมหาณรงค์ศักดิ์ สุทนธ์¹, กิตติณัฐร์ บัณฑิตพัฒนโชติ, พระมหาณรงค์ราช ครองเชื้อ,
ณัฏฐพัชร หอมจันทร์, สุวลังก์ วงศ์สุรวัฒน์

Phra Maha Narongsak Suthon, Kittinat Bunditpattanachote, Phra Maha Narongrat Krongchuea,
Natthapat Homchan, Suwalang Wongsurawat

วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Buddhapanya Sri Thawarawadee Buddhist College Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Email : narongsag@gmail.com¹

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อแนวทางในการบูรณาการหลักพระพุทธศาสนากับการนวดแผนไทยในปัจจุบัน 2) เพื่อนำเสนอรูปแบบแนวทางในการบูรณาการหลักพระพุทธศาสนากับการนวดแผนไทยในปัจจุบัน ผลการศึกษาพบว่า แนวทางในการบูรณาการหลักพระพุทธศาสนากับการนวดแผนไทยในปัจจุบัน จะให้เห็นได้ว่าการนวดนั้นถือเป็นกิจกรรมส่วนหนึ่งของการบำบัดรักษาโรคและอาการต่างๆ ตำราแพทย์เนิ่นจิง (Nei-Jing) ของจีนซึ่งเขียนขึ้นเมื่อ 3,000 ปีก่อนคริสตกาล และนอกจากนี้การใช้สมุนไพร (Herbalism) แม้แต่ในตำราอายุรเวทของอินเดีย ซึ่งมีมาตั้งแต่ 1,800 ปีก่อนคริสตกาล ยังใช้การนวดเพื่อบำบัดรักษาโรคต่างๆ โดยสมัยพุทธกาลจะเห็นว่าจุดเริ่มต้นของการนวดแผนไทยมาจาก การรักษาโรคที่มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลนั้น โดยทั่วไปมักมุ่งไปที่ “โรคทางกาย” มากกว่า “โรคทางใจ” ซึ่งในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ได้ปรากฏชื่อ “หมอชีวกโกมารภัจจ์” ซึ่งมาเป็นการนวดในแผนปัจจุบัน การรักษาอาการดังกล่าว รักษาโดยยาสดอักษะ และยาแก้ปวด ยาแก้ปวดอาจมีผลข้างเคียงต่อสภาพผู้ป่วย ทำให้อาการปวดลดลงได้ไม่เพียงพอ จึงทำให้มีการรักษาโดยไม่ใช้ยา รวมด้วย ซึ่งถือว่าเป็นวิธีอย่างหนึ่งในการบำบัด และนอกจากนี้ การนวดไทยเป็นภูมิปัญญาของคนไทยที่สืบทอดกันมาโดยเชื่อว่าการนวดมีจุดเริ่มต้นมาจากการช่วยเหลือกันเองภายในครอบครัว และนำไปสู่การนวดแผนไทยและพัฒนา มาจนถึงทุกวันนี้ในปัจจุบัน

คำสำคัญ : การบูรณาการ, การนวดแผนกับพระพุทธศาสนา, การนวดแผนไทยปัจจุบัน

Abstract

This research article aims to 1) To provide guidelines for integrating Buddhist principles with current Thai massage. 2) To present guidelines for integrating Buddhist principles with current Thai massage. The results of the study found that Guidelines for integrating Buddhist principles with current Thai massage You can see that Massage is considered an activity that is part of the treatment for various diseases and symptoms. Chinese medical texts emphasize the Jing (Nei-Jing), written in 3000 BC. And in addition, the use of herbs (Herbalism) even in Indian Ayurvedic texts. which dates back to 1,800 BC. Massage is also used to treat various diseases. During the Buddha's time, it can be seen that the beginning of Thai massage came from Treating diseases that have existed since the Buddha's time In general, it tends to focus on More than "physical disease" "Disease of the mind" which in the Buddhist scriptures has appeared in the name of "Doctor Jivakakomarabhacca" which is the origin of modern massage. Treatment of such symptoms Treated with anti-inflammatory drugs and pain relievers. Pain relievers may have side effects on the patient's condition. causing the pain to decrease insufficiently During the Buddha's time, it can be seen that the

beginning of Thai massage came from Treating diseases that have existed since the Buddha's time In general, it tends to focus on More than "physical disease" "Disease of the mind" which in the Buddhist scriptures has appeared in the name of "Doctor Jivakakomarabhacca" which is the origin of modern massage. Treatment of such symptoms Treated with anti-inflammatory drugs and pain relievers. Pain relievers may have side effects on the patient's condition. causing the pain to decrease insufficiently.

Keywords : integration, traditional massage with Buddhism, modern Thai massage

บทนำ

บุคคลที่มีความเจ็บป่วยเกิดขึ้น ย่อมจะต้องแสวงหาวิธีการรักษาตามกระบวนการบำบัด ที่แตกต่างกันไปในแต่ละสังคมนั้นๆ จะพึงมี เพื่อให้พ้นไปจากความทุกข์ทรมาน ที่มีมาจากความ เจ็บป่วยนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อให้ชีวิตรอดพ้นจากความตาย ถึงกระนั้นการบำบัดรักษาโรค นั้นบางครั้งก็หาย บางครั้งก็ไม่หาย ทั้งนี้สุดแล้วแต่สาเหตุของโรคนั้นๆ และวิธีการรักษา (อาภรณ์ เชื้อประไพศิลป์, 2543) สุขภาพจึงเป็นสิ่งที่ทุกคนพึงปรารถนา แต่อย่างไรก็ตามภาวะสุขภาพเป็นกระบวนการพลวัตที่ไม่หยุดนิ่ง จะมีการเปลี่ยนแปลงอย่าง สลับซับซ้อนอยู่ตลอดเวลาและอย่างต่อเนื่อง บุคคลจึงต้องพยายามหาวิธีการที่จะปกป้อง สุขภาพเพื่อไม่ให้เกิดภาวะเจ็บป่วยหรือถึงแม้ว่าจะเกิดภาวะเจ็บป่วยขึ้น บุคคลจะต้อง พยายามดูแลรักษาเพื่อให้ร่างกายกลับสู่สภาวะปกติให้เร็วที่สุด วิธีการสำคัญที่บุคคลใช้ ปกป้องสุขภาพนั้น คือ การมีพฤติกรรมส่งเสริมสุขภาพที่ถูกต้อง และสม่ำเสมอ (ยุวดี รอดจากภัย และคณะ, 2560: 94.) ตามหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาลักษณะเป็นองค์รวม ในความหมายต่างๆ ทุก หลักธรรมซึ่งอาจย้อนไปพิจารณาตั้งแต่จุดเริ่มต้น ก็มีลักษณะเป็นแบบองค์รวมไม่เอียงไปทางมุ่งแสวงหา และแสพแต่ความสุขทางกาย บำรุงบำเรอจนเกินพอดี (วิ.ม. (ไทย) 4/13/718.)

ปัจจัยสำคัญในการรักษาสุขภาพทางด้านเชิงพุทธนั้น มีผู้กล่าวไว้ในองค์ภาพรวมว่ามี 4 ด้าน โดยพูดถึงสภาวะโดยมีรายละเอียดว่า

1) สุขภาวะทางกาย ได้แก่ การมีสุขภาพดี ปลอดพ้นจากโรคภัยไข้เจ็บ ไม่อดอยากหิวโหย มีปัจจัย 4 เพียงพอกับอัตภาพ อยู่ในสภาพแวดล้อมที่เกื้อกูลต่อสุขภาพ ปราศจากมลพิษหรือมลภาวะมีการเอาใจใส่ดูแลร่างกาย รวมทั้งการบริโภคใช้สอยในปัจจัย 4 อย่างถูกต้องและเหมาะสม และสามารถดำเนินชีวิตไปในทางที่ไม่เป็นอันตรายต่อสุขภาพของตนเอง

2) สุขภาวะทางสังคม ได้แก่ การที่ได้อยู่ร่วมกันกับผู้อื่นได้อย่างกลมกลืน ราบรื่น และเป็นสุขประกอบไปด้วยไมตรีจิต ปราศจากความริ้วฉาว มีสวัสดิภาพในชีวิต มีสิทธิเสรีภาพที่ได้รับการคุ้มครอง ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน และไม่ก่อความเดือดร้อนให้กับผู้อื่น

3) สุขภาวะทางจิต ได้แก่ การที่มีจิตใจที่สดชื่น เบิกบาน แจ่มใส สงบสุข ไม่กลัดกลุ้ม มีความมั่นคงภายใน มีกำลังใจ ไม่ท้อแท้ หดหู่ เศร้าโศก และมีจิตใจที่อ่อนโยน มีเมตตา กรุณา สามารถเข้าถึงความสุขที่ประณีตได้

4) สุขภาวะทางปัญญา ได้แก่ การที่มีความรู้และความคิดที่ตึ๊งงานและถูกต้อง มีการดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข มีความรู้จักนึกคิด และ พิจารณาด้วยเหตุผลจนสามารถแก้ปัญหา หรือหลุดพ้นจากความทุกข์ได้และมีความสามารถในการดำเนินการต่างๆ ให้สำเร็จได้ด้วยปัญญาด้วยความสามารถของตนเองและเป็นที่พึงของตนเองได้ (พระไพศาล วิสาโล, 2552: 7-9.)

ศิลาจารึกสมัยสุโขทัยที่ขุดพบที่ปามะม่วงซึ่งตรงกับสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช เมื่อปี พ.ศ.1900 มีรอยศิลาจารึกเป็นรูปการรักษาโดยการนวด ต่อมาเมื่อถึงยุคสมัยกรุงศรีอยุธยาในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช การแพทย์แผนไทยเจริญรุ่งเรืองมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งการนวดแผนไทยจนมีปรากฏในทำเนียบศักดินาในทำเนียบฝ่ายทหารและพลเรือนที่ตราขึ้นในปี พ.ศ.1998 มีการแบ่งเป็นกรมหมदनวดฝ่ายขวา และกรมหมอนวดฝ่ายซ้าย เป็นกรมที่ค่อนข้างใหญ่มีหน้าที่รับผิดชอบมากและต้องใช้หมอมากกว่ากรมอื่น ๆ หลักฐานจากจดหมายราชทูต ลา ลูแบร์ แห่งประเทศฝรั่งเศส เมื่อครั้งมาเยือนประเทศไทยในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ได้บันทึกเรื่องหมदनวดในแผ่นดินสยามมีความว่า “ในกรุงศรีอยุธยานั้น ถ้าใครป่วยไข้ลงก็เริ่มทำเส้นสายยึดโดยให้ผู้ชำนาญในทางนี้ขึ้นไปนวดร่างกายของคนไข้แล้วใช้เท้าเหยียบ กล่าวกันว่าหาญมีกรรมมักใช้ให้

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2566)

เด็กเหยียบ เพื่อให้คลอเคลียตรง่ายไม่เจ็บปวดมาก” (วิชัย อิงพิณิจพงศ์, 2551: 10-11.) ต่อมาในปัจจุบันอัตราผู้ประสบปัญหาสุขภาพกาย สุขภาพจิต ที่มีสาเหตุจากการเจ็บป่วยเล็กๆ น้อยๆ อย่างอาการไหล่ตึง ปวดหลัง ปวดเอวอย่างรุนแรง เหนื่อยอ่อน หรือเมื่อยล้า ค่อยๆ มีจำนวนเพิ่มสูงขึ้น อาการผิดปกติเหล่านี้เรียกได้ว่าเป็นอาการ “ขั้นต้น” ก่อนพัฒนาไปสู่โรคอื่นๆ โดยมีกพบอาการดังกล่าวในบุคคลที่ดำเนินชีวิตภายใต้ความเครียดหรือความวุ่นวายในแต่ละวัน (คะโต มะซะโตะชิ, 2562: 4) จีนเป็นชาติแรกที่ค้นพบการฝังเข็มตามจุดต่างๆ บนร่างกายซึ่งสามารถใช้บำบัดรักษาโรคและเสริมสุขภาพให้แข็งแรงได้ ในปัจจุบันศาสตร์สาขานี้ได้แพร่หลายไปทั่วโลก การกดจุดเกิดขึ้นจากการทดลองใช้นิ้วมือกดตามจุดต่างๆ แทนการฝังเข็มพบว่ามิผลในการบำบัดรักษาโรคได้เช่นเดียวกันและเป็นวิธีการง่ายๆ ที่คนทั่วไปทำเองได้ โดยไม่ต้องเสียเงินและไม่ต้องเจ็บตัว ถือเป็นทางเลือกทางหนึ่งสำหรับผู้สนใจในการดูแลสุขภาพ (พินิดา กุลประสูติ ดิลก, 2550: 10.) การนวดเป็นวิธีบำบัดรักษาโรคที่เป็นธรรมชาติที่สุด การนวดรักษาโรคมามีมาตั้งแต่โบราณด้วยผลดีของการนวด ที่ไม่ก่อให้เกิดสารพิษตกค้าง และผลข้างเคียงที่เป็นภัยต่อสุขภาพและร่างกาย การนวดจึงเป็นที่นิยมมาจนทุกวันนี้ (ปริดา ตั้งตรงจิตร, 2535: 5) การนวดเป็นศาสตร์ที่ใช้ในการรักษาโรคมามีมาตั้งแต่โบราณ ถ้าศึกษาย้อนไปในประวัติศาสตร์ทั้งของโลกตะวันออกและโลกตะวันตกจะพบว่า การนวดนั้นถือเป็นกิจกรรมส่วนหนึ่งของการบำบัดรักษาโรคและอาการต่างๆ ตำราแพทย์เน้นจิง (Nei-Jing) ของจีนซึ่งเขียนขึ้นเมื่อ 3,000 ปีก่อนคริสตกาลได้บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับ การฝังเข็ม (Acupuncture) การใช้ความร้อนจี้บนผิว (Moxibustion) และการใช้สมุนไพร (Herbalism) แม้แต่ในตำราอายุรเวทของอินเดีย ซึ่งมีมาตั้งแต่ 1,800 ปีก่อนคริสตกาล ยังใช้การนวดเพื่อบำบัดรักษาโรคต่างๆ (ปริดา ตั้งตรงจิตร, 2535: 1)

ดังนั้นแนวทางในการบูรณาการหลักพระพุทธศาสนากับการนวดแผนไทยในปัจจุบัน จะให้เห็นได้ว่า สุขภาพจึงเป็นสิ่งที่ทุกคนพึงปรารถนา แต่อย่างไรก็ตามภาวะสุขภาพเป็นกระบวนการพลวัตรที่ไม่หยุดนิ่ง จะมีการเปลี่ยนแปลงอย่างสลับซับซ้อนอยู่ตลอดเวลาและอย่างต่อเนื่อง ซึ่งการนวดเป็นศาสตร์ที่ใช้ในการรักษาโรคมามีมาตั้งแต่โบราณ ถ้าศึกษาย้อนไปในประวัติศาสตร์ทั้งของโลกตะวันออกและโลกตะวันตกจะพบว่า การนวดนั้นถือเป็นกิจกรรมส่วนหนึ่งของการบำบัดรักษาโรคและอาการต่างๆ การนวดเป็นวิธีบำบัดรักษาโรคที่เป็นธรรมชาติที่สุด การนวดรักษาโรคมามีมาตั้งแต่โบราณด้วยผลดีของการนวดที่ไม่ก่อให้เกิดสารพิษตกค้าง และผลข้างเคียงที่เป็นภัยต่อสุขภาพและร่างกาย

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อแนวทางในการบูรณาการหลักพระพุทธศาสนากับการนวดแผนไทยในปัจจุบัน
2. เพื่อนำเสนอรูปแบบแนวทางในการบูรณาการหลักพระพุทธศาสนากับการนวดแผนไทยในปัจจุบัน

นิยามเกี่ยวกับการนวดแผนไทย

การนวดแผนไทยนั้น มีผลต่อร่างกายเกือบทุกระบบ แต่มีผลโดดเด่นมากที่สุด คือ ระบบกระดูกและกล้ามเนื้อ และระบบไหลเวียนโลหิต มีรายละเอียดประกอบด้วย 1) ระบบกระดูกและกล้ามเนื้อ 2) ระบบไหลเวียนโลหิตและน้ำเหลือง 3) ระบบประสาท 4) ระบบย่อยอาหาร 5) ระบบทางเดินปัสสาวะและระบบสืบพันธุ์ 6) ระบบผิวหนัง และ 7) ระบบจิตใจ (ชูศักดิ์ เวชแพศย์ และกันยา ปาละวิวัธน์, 2528: 445.) โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ระบบที่ 1 ระบบกระดูกและกล้ามเนื้อ: การนวดนั้นมีผลโดยตรงต่อกล้ามเนื้อ เพราะการนวดทุกชนิดต้องผานแรงเข้าไปสู่กล้ามเนื้อทั้งสิ้น เมื่อเรานวดกล้ามเนื้อ กล้ามเนื้อที่ตึงตัวจะถูกทำให้ผ่อนคลายลง กล้ามเนื้อจะคลายตัวทำให้กรดแลคติกที่คั่งค้างในกล้ามเนื้อไหลเวียนออกไปได้ ขณะเดียวกัน เลือดก็นำสารอาหารใหม่ ๆ เขามาเลี้ยงกล้ามเนื้อได้ดี กล้ามเนื้อจึงมีประสิทธิภาพดีขึ้น

ระบบที่ 2 ระบบไหลเวียนโลหิตและน้ำเหลือง: การนวดจะเป็นการกระตุ้นเส้นเลือดที่มีทั่วร่างกายให้ทำงานพัวตัวกระฉับกระเฉง แรงที่นวดจะทำให้เส้นเลือดมีการบีบตัวได้ดีช่วยให้เลือดไหลเวียนไปเลี้ยงอวัยวะทุกส่วนได้ดียิ่งขึ้นและลักษณะการนวดจากสวนปลายเข่าหาสวนกลางลำตัวจะช่วยให้การไหลกลับของเลือดให้เร็วขึ้น เทคนิคการนวดแบบนี้จะช่วยทำให้เลือดที่คั่งอยู่บางจุดคลายออก ทำให้มีเลือดใหม่ไหลเวียนมาเลี้ยงมากขึ้น สวนทางด้านน้ำเหลืองแรงจากการนวดจะช่วยให้น้ำเหลืองไหลผ่านท่อน้ำเหลืองได้อย่างสะดวกรวดเร็วยิ่งขึ้นทำให้น้ำเหลืองไหลไปที่ต่อมน้ำเหลืองได้ดีต่อมน้ำเหลืองก็จะถูกกระตุ้นให้ทำงานกักเก็บและฆ่าเชื้อโรคต่าง ๆ ทำให้ระบบภูมิคุ้มกันโรคแข็งแรงขึ้นส่งผลให้เรามีสุขภาพดี

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2566)

ระบบที่ 3 ระบบประสาท: จะกระตุ้นให้เกิดการผ่อนคลายและลดความวิตกกังวล หลังการนวดสมองจะสดชื่นแจ่มใส

ระบบที่ 4 ระบบย่อยอาหาร: การนวดทำให้อวัยวะภายในช่องท้องมีการเคลื่อนไหว ทำให้การย่อยอาหาร การดูดซึมอาหาร และการขับถ่ายเป็นไปอย่างปกติ การนวดเป็นปัจจัยหนึ่งที่ช่วยกระตุ้นการทำงานของระบบนี้ให้ทำงานได้ดีขึ้น

ระบบที่ 5 ระบบทางเดินปัสสาวะและระบบสืบพันธุ์: การนวดทำให้เกิดการกระตุ้นให้ทำงานมากขึ้น มีการบีบตัวที่ดี ท่อทางเดินจะไม่อุดตัน ทำให้การไหลเวียนปัสสาวะสะดวกรวดเร็วยิ่งขึ้น การที่อวัยวะทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพจะช่วยให้ร่างกายแข็งแรงเป็นปกติดีแน่นอน

ระบบที่ 6 ผิวหนัง: การนวดจะกระตุ้นทางผิวหนังโดยตรง จะทำให้ต่อมเหงื่อและต่อมไขมันมีการหลั่งเหงื่อและไขมันออกมาเลี้ยงผิวหนังให้ชุ่มชื้น ทำให้ผิวพรรณดี ทั้งผลในแง่ของความงาม และความแข็งแรงของผิวหนังที่จะต้านทานเชื้อโรคเข้าสู่ร่างกาย

ระบบที่ 7 จิตใจ: ทำให้เกิดความรู้สึกผ่อนคลาย สบายกาย สบายใจ ทำให้รู้สึกแจ่มใสกระฉับกระเฉง ทำให้ลดความเครียด และความกังวล ทำให้เกิดความรู้สึกอบอุ่น ได้รับความรักความเอาใจใส่โดยเฉพาะสมาชิกในครอบครัว ช่วยนวดให้แก่กันและกัน

โดยระบบทั้ง 7 ดังกล่าวนี้นั้นล้วนแล้วแต่มีความสำคัญแต่ละจุดแตกต่างกัน โดยจะทำการแสดงตารางเกี่ยวกับการแสดงผลการนวดไทย และเอาไปใช้งาน โดยมีรายละเอียดดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงผลการนวดไทย และการนำไปใช้งาน (ชูศักดิ์ เวชแพทย์ และกันยา ปาละวิวัฒน์, 2528: 445)

อวัยวะ	ผลของการนวด	การนำไปใช้งาน
ระบบหลอดเลือด	เพิ่มการไหลของเลือด ทำให้หลอดเลือดขยายตัวโดยรีเฟล็กซ์ เพิ่มขนาดและการไหลเวียนของหลอดเลือดฝอย เพิ่มจำนวนเม็ดเลือดแดง ลดความดันเลือด เพิ่มปริมาณเลือดที่หัวใจบีบส่งออกไป ลดอัตราชีพจร	เพิ่มโภชนาการของเซลล์ลดการบวม กำจัดของเสียได้เพิ่มขึ้น ลดความเจ็บปวดของกล้ามเนื้อ ลดอาการปวดอื่นๆ ลดภาวะกล้ามเนื้อเมื่อยล้า เพิ่มความสามารถในการทำงาน เพิ่มเมตะบอลิซึม ลดการบวม ลดการเกิดพังผืด
ระบบน้ำเหลือง	เพิ่มการไหลของน้ำเหลือง	เพิ่มความอบอุ่นตัว
ระบบกล้ามเนื้อ	ทำให้กล้ามเนื้อคลายตัว โยกกล้ามเนื้อแยกกันได้ดี สามารถกระตุ้นให้กล้ามเนื้อหดตัว	ลดการเกร็งกล้ามเนื้อ ลดภาวะการยึดติดของกล้ามเนื้อ ลดการฟอสิบ ลดความเจ็บปวด เพิ่มความพอมของร่างกาย
ระบบโครงร่างและกระดูก	เพิ่มแร่ธาตุในกระดูก เช่น โนโตรเจน ซัลเฟอร์ และ ฟอสฟอรัส	ช่วยให้กระดูกติด

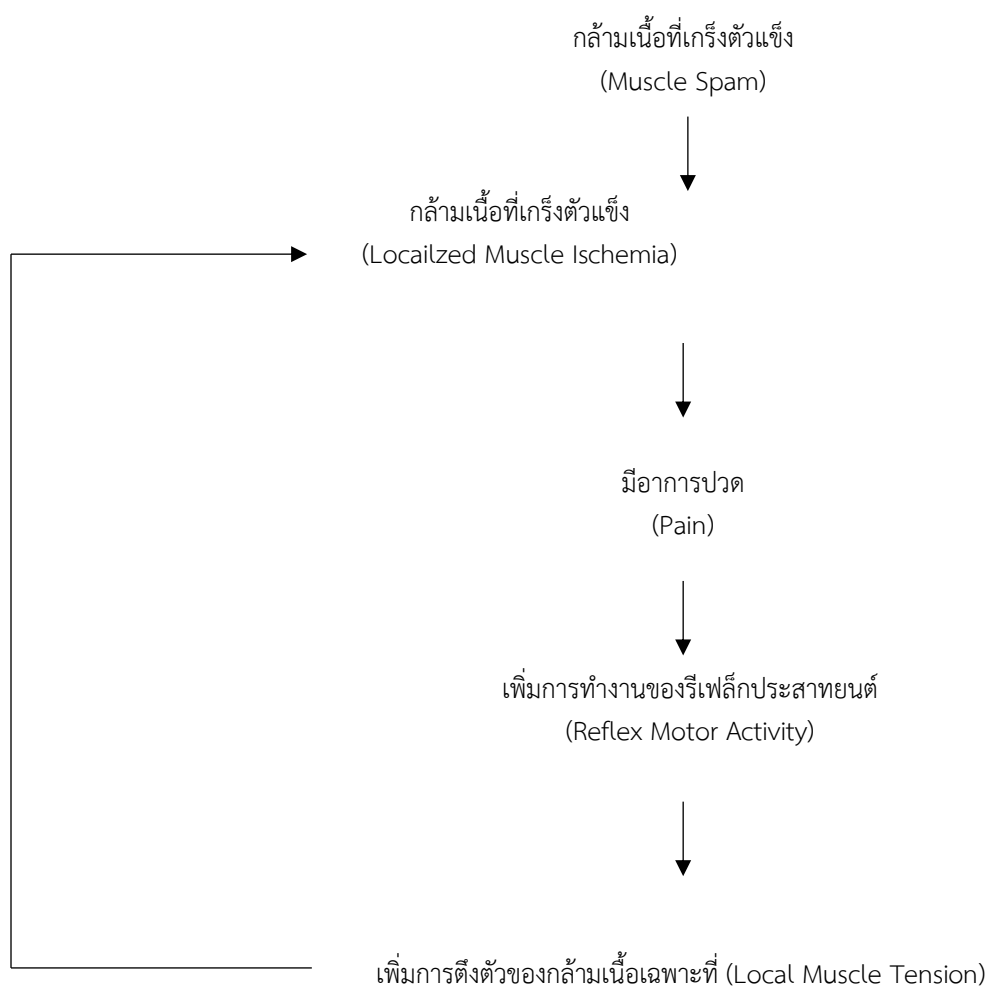
หลักการในนวดแผนไทยตามหลักพุทธศาสนา

โดยปัจจัยและสาเหตุที่ทำให้เกิดการเมื่อยล้า นั้น เกิดจาก 2 ลักษณะ คือ

ลักษณะที่ 1 ทาทางการออกกำลังกาย ในการทำงานหรือการออกกำลังกายซึ่งรวมทั้งทาทางการวิ่งบนลู่วิ่งซึ่งเป็นการเคลื่อนที่ลักษณะอยู่กับที่เป็นเวลาานาน ประกอบกับความเร็วที่ขในกาวิ่งก็เ็นสิ่งสำคัญที่ก่อให้เกิดความเมื่อยล้าของกล้ามเนื้อได้

จากข้อมูลที่กำลังมาทำให้รู้ว่า การนวดตามสวนต่าง ๆ ของร่างกายมักจะคาดหวังผลอยู่ 2 ประการใหญ่ ๆ คือ ประการแรก ทำให้เกิดผลทางการไหลเวียนโดยตรงบริเวณเนื้อเยื่อที่ทำการนวด และประการที่สอง เป็นการเกิดผลทางอ้อมโดยผ่านการตอบสนองของระบบประสาท เช่น การเกิดผลที่อวัยวะภายใน เป็นต้น

เราจะเห็นว่า เมื่อกล้ามเนื้อมีการหดตัว เพื่อทำงานอย่างใดอย่างหนึ่งมาากหรือนานจนเกิดอาการเมื่อยล้า (Fatigue) มักพบว่าจะมีอาการปวดรุ่มด้วยจึงอาจเรียกได้ว่าเป็นอาการปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ (Muscle Soreness) จนบางครั้งอาจเกิดการเกร็งของกล้ามเนื้อ (Muscle Spasm) จนอาจเป็นตะคริว (Muscle Cramp) ได้มีการกล่าวใน DeVries Theory ว่าเป็นอย่างจริงที่กล่าวถึงอาการปวดจากการเกร็งตัวของกล้ามเนื้อ กล่าวคือ กล้ามเนื้อที่เป็นตะคริว หรือเกร็งจะมีความไวต่อแรงกดมากกว่ากล้ามเนื้อที่ไม่มีการปวดเมื่อย สาเหตุที่ทำให้กล้ามเนื้อมีอาการเจ็บ ได้แก่ 1) การสะสมของสารคั่งค้าง 2) เนื้อเยื่อมีการบวม เพราะ Hydrostatic Pressure สูง ดันสารน้ำจากBlood Plasma เข้าในเนื้อเยื่อ 3) อาจเกิดจากโรค และ 4) การได้รับบาดเจ็บ ซึ่งพบบ่อยว่ามีสาเหตุจากการออกกำลังกายผิดวิธี ผิดท่าทาง (Carrier E.D., 1922: 528) โดยจะนำเสนอตามแผนภาพที่ 1 ดังต่อไปนี้

แผนภาพที่ 1 แสดงอาการเกร็งตัวของกล้ามเนื้อ

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2566)

โดยการรักษาอาการดังกล่าว รักษาโดยยาลดอักเสบ และยาแก้ปวด ยาแก้ปวดอาจมีผลข้างเคียงต่อสภาพผู้ป่วย ทำให้อาการปวดลดลงได้ไม่เพียงพอ จึงทำให้มีการรักษาโดยไม่ใช้ยาร่วมด้วย ซึ่งถือว่าเป็นวิธีการบำบัด ได้แก่ เทคนิคการกดและคลายกล้ามเนื้อ (Contract - Relax) การรักษาด้วยความร้อน ความเย็น ซึ่งลดปวดด้วยกลไกการเพิ่มระดับขีดเริ่มเปลี่ยน (Threshold) และทำให้เกิดกลไกรีเฟล็กซ์ปดประตูลมควบคุมความเจ็บปวด เช่นเดียวกับการรักษาด้วยการกระตุ้นประสาทสัมผัส (Transcutaneous Electrical Nerve Stimulation: TENS) การรักษาด้วยความเย็นที่ผิวหนัง ที่อุณหภูมิต่ำกว่า 13.6 องศาเซลเซียส จะลดปวดได้ดีเนื่องจากการนำกระแสประสาทลดลง การนวด ซึ่งจะกระทำในกรณีที่ไม่มีอาการอักเสบแต่ยังคงมีการเกร็งตัวของกล้ามเนื้อสามารถทำให้เกิดการคลายกล้ามเนื้อ ทำให้เกิดการเพิ่ม Sensitivity ของเส้นประสาทส่วนปลายและส่วนกลาง และเพิ่มการไหลเวียนเลือด (Cafarelli E Sim J., 1990: 474-478) โดยหลักการดังกล่าว ในการแนวทางในการบูรณาการหลักพระพุทธศาสนากับการนวดแผนไทยในปัจจุบัน จะเป็นการบูรณาการด้วยสติการเจริญสติที่สำคัญนั้น มีองค์ธรรมที่สำคัญ คือ ผู้ปฏิบัติจะต้องประกอบด้วยคุณธรรม อันเป็น องค์ธรรมที่เป็นหลักสำคัญอย่างยิ่ง 3 ประการ (ม.ม. (ไทย) 12/106/101-102.)

หลักที่ 1 อาตป ไตแก การมีความเพียรพยายามระวังมิให้บาปอกุศลเกิดขึ้นในใจ เพียร พยายามกำจัดบาปอกุศลที่เกิดขึ้นให้หมดไป เพียรพยายามสร้างกุศลที่ยังไม่เกิดให้เกิดมีขึ้น เพียร พยายามรักษาส่งเสริมกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญงอกงามยิ่งขึ้น (อง.จตุกก. (ไทย) 21/13/23-24)

หลักที่ 2 สติมา ไตแก การมีสติคือรู้สึกตัวอยู่เสมอ รู้จักกำหนดรู้ความระลึกรู้ ระลึกได้ ก่อนที่จะทำ พูด คิดอะไร ไม่เลื่อยล่อย ไม่หลงลืม ไม่ปล่อยใจให้ลอย คิดฟุ้งปรุงแต่งไปในเรื่อง ต่างๆ (อภิ.สง. (ไทย) 34/52/36.) โดยประการที่สำคัญ สติมีลักษณะแนบชิด ช่วยทำให้จิตแนบแน่นอยู่กับอารมณ์อันใด อันหนึ่ง ไม่ให้ลอยล่อง ไม่ฟุ้งซ่าน จิตจะจดจ่อต่อเนื่องอยู่กับอารมณ์ของวิปัสสนากรรมฐานคือ รูปกับนาม ซึ่งเป็นอารมณ์ปรมาณู ดังพระอรหันตญาณจารย์โตเปรียบเทียบไว้ว่า “ตามปกติลูกน้ำเตาเมื่อตากไวจนแห้งจะมีน้ำหนักเบา ครั้นโยนลงไปในบ่อน้ำจะไม่จม ลอยไปลอยมาอยู่ไม่นิ่ง ลักษณะเช่นนี้คล้ายกับคนที่ขาดสติ จิตจะลอยล่องฟุ้งซ่านและหวั่นไหว ในทางตรงกันข้ามเมื่อ เอาก้อนหินโยนลงไปในบ่อ หินจะค่อยๆ จมลงและไปเกาะแนบนอนอยู่กับก้นบ่อ” (จำลอง ดิษยวานิช, 2549: 23-24.)

หลักที่ 3 สัมปชาโน ไตแก สัมปชัญญะ หมายถึง ความรู้ตัวทั่วพร้อม คือรู้อย่างแจ่มแจ้ง ชัดเจน ว่าในขณะที่กำลังทำอะไรอยู่ ไม่ว่าจะเป็นทางกาย วาจา และทางใจ ในการเจริญวิปัสสนา กรรมฐาน สัมปชัญญะมีหน้าที่รู้อย่างชัดเจนในรูปนามที่สติกำหนดไว้ในคัมภีร์พระอภิธรรมได้ ให้ความหมายของสัมปชัญญะไว้ว่า “สัมปชัญญะ คือ ปัญญา กริยาที่รู้ชัด ความวิจย ธรรม ความ เลือกรสร ความกำหนดหมาย ความเข้าไปกำหนด ความเข้าไปกำหนดเฉพาะ ภาวะที่รู้ ภาวะที่ ฉลาด ภาวะที่รู้ละเอียด ความรู้แจ่มแจ้ง ความคิดคน ความใคร่ครวญ ความไม่หลงงมงาย” (พระคัมภีร์สาราถวิงศ, 2549: 39.) จากการอธิบายข้างต้นจะเห็นว่าการเจริญสตินั้นมีความสำคัญเป็นอย่างมากในการนำมาแนวทางในการบูรณาการหลักพระพุทธศาสนากับการนวดแผนไทยในปัจจุบัน โดยมีวิธีการ การนวดแผนไทย หรือการนวดไทยเดิมที่นำมาเป็นศาสตร์ในการประยุกต์การนวดแผนไทย โดยมีลักษณะและรายละเอียดเกี่ยวกับการนวดโดยกล่าวไว้ตามลักษณะที่ 1-8 (ประโยชน์ บุญสินสุข, 2543: 138-140.) ดังต่อไปนี้

ลักษณะที่ 1 การกด: การกดดันมักจะใช้นิ้วหัวแม่มือกดลงที่ส่วนของร่างกาย เพื่อช่วยให้กล้ามเนื้อคลายตัว ให้เลือดถูกขับออกจากหลอดเลือดบริเวณนั้น และเมื่อลดแรงกดลงเลือดก็จะพุ่งมาเลี้ยงบริเวณนั้นมากขึ้น ทำให้ระบบไหลเวียนของเลือดทำหน้าที่ได้ดี ช่วยการซ่อมแซมส่วนที่สึกหรอได้รวดเร็วขึ้น ส่วนข้อเสียของการกด คือ ถ้ากดนานเกินไป หรือกดหนักเกินไปจะทำให้หลอดเลือดเป็นอันตรายได้ เช่น ทำให้เส้นเลือดฉีกขาด เกิดรอยช้ำเขียวบริเวณที่กดนั้น

ลักษณะที่ 2 การคลึง: การใช้หัวแม่มือ หรือสันมือออกแรงกดให้ลึกถึงกล้ามเนื้อ ให้เคลื่อนไปมาหรือคลึงเป็นลักษณะวงกลมข้อเสียของการคลึง คือ การคลึงที่รุนแรงมากจะทำให้เส้นเลือดฉีกขาด หรือถ้าไปคลึงที่เส้นประสาทบางแห่ง ทำให้เกิดความรู้สึกเสียวแปลบ ทำให้เส้นประสาทอักเสบได้

ลักษณะที่ 3 การบีบ: เป็นลักษณะการจับกล้ามเนื้อให้เต็มฝ่ามือแล้วออกแรงบีบที่กล้ามเนื้อ เป็นการเพิ่มการไหลเวียนของเลือดมายังกล้ามเนื้อ ช่วยให้หายจากอาการเมื่อยล้า การบีบยังช่วยลดอาการเกร็งของกล้ามเนื้อได้ด้วย ข้อเสีย คือ ถ้าบีบนวดมากเกินไป อาจทำให้กล้ามเนื้ออักเสบเกิดการฉีกขาดของเส้นเลือดภายในกล้ามเนื้อนั้น

ลักษณะที่ 4 การดึง: การออกแรงเพื่อที่จะยืดเส้นเอ็นของกล้ามเนื้อ เพื่อให้ส่วนนั้นทำหน้าที่ได้ตามปกติ ในการดึงข้อต่อมักจะได้ยินเสียงลั่นในข้อ แสดงว่า การดึงนั้นได้ผล และไม่ควรดึงต่อไปอีก สำหรับกรณีที่ไม่ได้ยินเสียงก็ไม่จำเป็นต้อง

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2566)

พยายามทำให้เกิดเสียง เสียงลั่นในข้อต่อเกิดจากอากาศที่ซึมเข้าข้อต่อถูกไล่ออกจากข้อต่อ ต้องใช้ระยะเวลาหนึ่งให้อากาศมีโอกาสซึมเข้าไปสู่ข้อต่ออีกครั้ง จึงเกิดเสียงได้ ข้อเสียคือ การดัดทำให้เส้นเอ็นหรือพังผืดที่ฉีกขาดอยู่แล้วขาดมากขึ้น ดังนั้นจึงไม่ควรทำการดัด เมื่อมีการแผลงของข้อต่อในระยะเริ่มแรก ต้องรอให้หลังการบาดเจ็บแล้วอย่างน้อย 14 วัน จึงทำการดัดได้

ลักษณะที่ 5 การบิด: การบิดเป็นการออกแรง เพื่อหมุนข้อต่อให้ยืดออกทางด้านขวา ส่วนข้อเสียคือการบิดนั้นจะคล้ายกับข้อเสียของการดัด ซึ่งเป็นลักษณะเช่นเดียวกัน

ลักษณะที่ 6 การตัด: การออกแรงเพื่อให้ข้อต่อที่ติดขัดเคลื่อนไหวได้ตามปกติ การตัดต้องออกแรงมาก และค่อนข้างรุนแรง ก่อนทำการตัดควรศึกษาเปรียบเทียบช่วงของการเคลื่อนไหวของข้อต่อที่จะทำการตัดกับข้อต่อปกติ ปกติจะคำนึงถึงอายุของผู้ป่วยด้วย โดยถือว่าเด็กย่อมมีการเคลื่อนไหวของข้อต่อได้ดีกว่าผู้ใหญ่ ข้อเสีย คือ การตัดอาจทำให้กล้ามเนื้อฉีกขาดได้ ถ้าเป็นผู้ป่วยไม่ผ่านคลายกล้ามเนื้อรอบๆ ข้อต่อนั้น หรือกรณีทำการตัดคอในผู้สูงอายุซึ่งมีกระดูกค่อนข้างบาง การตัดที่รุนแรงอาจทำให้กระดูกหักได้ ในผู้ป่วยที่เป็นอัมพาตมีกล้ามเนื้ออ่อนแรงก็ไม่ควรทำการตัด เพราะอาจทำให้ข้อต่อเคลื่อนออกจากที่เดิม หรือกรณีข้อเท้าแผลงไม่ควรทำการตัดทันที อาจทำให้มีอาการอักเสบและปวดมากขึ้น

ลักษณะที่ 7 การตบ การตี หรือการทุบการสับ: ซึ่งการตบ การตี หรือการทุบการสับนั้น เป็นการออกแรงกระตุ้นกล้ามเนื้ออย่างหนึ่ง อย่างเป็นจังหวะเร้ามักใช้วิธีการเหล่านี้กับบริเวณหลังเพื่ออาการปวดหลัง ปวดคอ หรือช่วยในการขับเสมหะเวลาไอ ส่วนข้อเสียของการตบ การตี จะทำให้กล้ามเนื้อพองซ้ำ หรือบาดเจ็บได้

ลักษณะที่ 8 การเหยียบ: การเหยียบ เป็นวิธีที่นิยมทำกันโดยให้เด็กหรือผู้อื่นขึ้นไปเหยียบหรือเดินบนหลัง ส่วนข้อเสียของการเหยียบนั้น เป็นท่าหนวดที่มีความอันตรายมาก เพราะจะทำให้กระดูกสันหลังหัก และอาจตีมีไปแทงถูกไขสันหลัง ทำให้เป็นอัมพาตได้ หรือทำให้เกิดอันตรายต่ออวัยวะภายใน เช่น ตับ ไต เกิดการบาดเจ็บได้

แนวทางในการบูรณาการหลักพระพุทธศาสนากับการนวดแผนไทยในปัจจุบัน

แนวทางในการบูรณาการหลักพระพุทธศาสนากับการนวดแผนไทยในปัจจุบันนั้นจะเห็นได้ว่า การนวดไทยเป็นทั้งศาสตร์และศิลปะที่มีมาแต่โบราณ เกิดจากสาเหตุตามเงื่อนไขของการอยู่รอด เมื่อมีอาการปวดเมื่อยหรือเจ็บป่วยตนเองหรือผู้ที่อยู่ใกล้เคียงมักจะลูบไล้บวมตบบริเวณดังกล่าว ทำให้อาการปวดเมื่อยลดลง เริ่มแรก ๆ ก็เป็นไปโดยมิได้ตั้งใจ ต่อมาเริ่มสังเกตเห็นผลของการบิบนวดในบางจุด หรือบางวิธีที่ได้ผลจึงเก็บไว้เป็นประสบการณ์ และกลายเป็นความรู้ที่สืบทอดกันต่อ ๆ มา จากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง ความรู้ที่ได้จึงสะสมจากลักษณะง่าย ๆ ไปสู่ความสลับซับซ้อน จนสามารถสร้างเป็นทฤษฎีการนวด จึงกลายมาเป็นศาสตร์แขนงหนึ่งที่มีบทบาทบำบัดรักษาอาการและโรคบางอย่าง (กระทรวงสาธารณสุข, มปป: เอกสารอัดสำเนา) การนวดแผนไทย เป็นศาสตร์อย่างหนึ่งที่ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์ถึงหลักการที่สำคัญ โดยสมัยพุทธกาลจะเห็นว่าจุดเริ่มต้นของการนวดแผนไทยมาจาก การรักษาโรคที่มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลนั้น โดยทั่วไปมักมุ่งไปที่ “โรคทางกาย” มากกว่า “โรคทางใจ” ซึ่งในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ได้ปรากฏชื่อ “หมอชีวกโกมารภัจจ์” ว่าเป็นหมอรักษาโรคที่มีชื่อเสียงโด่งดังและมีผู้ยกย่องสรรเสริญในสติปัญญา ความรู้ ความสามารถตลอดจนความเชี่ยวชาญในวิชาชีพ ท่านเป็นหมอคนเดียวที่ได้ทำหน้าที่สำคัญยิ่งคือ เป็นหมอประจำพระพุทธเจ้าและเป็นอุปาสกในพระพุทธศาสนาที่มีความใกล้ชิดกับพระพุทธองค์ ความเป็นผู้มีคุณธรรมที่ควรถือเป็นแบบอย่างคนหนึ่ง การชักจูงคนที่ยังไม่มีศรัทธาให้เกิดศรัทธาในพระรัตนตรัย การให้คำแนะนำคนที่กำลังมีความทุกข์ให้ได้พบทางผ่อนคลายทุกข์เช่นนี้นับเป็นหน้าที่ของอุปาสกที่ดีของพระพุทธศาสนา ท่านมีความเคารพในพระพุทธเจ้า และยึดมั่นในพระรัตนตรัย โดยสังเกตตัวอย่างได้จากการที่ถวายสวนมะม่วงให้เป็นของวัด และได้สิ่งที่ดี เช่น ผ้าเนื้อละเอียดมาก ก็นึกถึงพระพุทธเจ้าและนำไปถวาย ความเป็นผู้เสียสละอุทิศเวลาในการรักษาพระสงฆ์ในพุทธองค์ที่อาพาธ การเอื้อเฟื้อเอาใจใส่เกื้อกูลพระสงฆ์อย่างดียิ่ง จึงเป็นเหตุให้มีคนจำนวนมากมาบวช เพื่ออาศัยร่มเงาพระพุทธศาสนา (ทวี วรคุณ, 2551) ในปัจจุบันการนวดไทยเป็นภูมิปัญญาของคนไทยที่สืบทอดกันมาโดยเชื่อว่าการนวดมีจุดเริ่มต้นมาจากการช่วยเหลือกันเองภายในครอบครัว เช่น สามีนวดให้ภรรยา ภรรยาช่วยนวดให้สามี ลูกหลานนวดให้พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย จนเกิดความชำนาญจึงพัฒนาเป็นการนวดช่วยเหลือบรรเทาอาการเจ็บปวดของเพื่อนบ้าน จนได้รับความนิยมและเชื่อถือ การพัฒนาการการนวดไทยเป็นการให้ประชาชนสามารถเรียนรู้และนำมาประยุกต์ใช้เพื่อการพึ่งตนเองอย่างสอดคล้องกับขนบธรรมเนียมประเพณี

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับการนวดที่เก่าแก่ที่สุด คือ ศิลจาริกสมัย สุโขทัย ที่ขุดพบที่ปามะม่วง ตรงกับสมัยพยุขามรคาแห่ง มีรอยจารึกเป็นรูปการรักษาโดย การนวดเมื่อถึงยุคสมัยกรุงศรีอยุธยา รัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช การแพทย์แผนไทย เจริญรุ่งเรืองมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งการนวดไทยศักดิ์นาจนมีปรากฏในทำเนียบข้าราชการพล

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2566)

าย ทหารและพลเรือน ที่ตราขึ้นในปี พ.ศ.1988 มีการแบ่งกรมหมอนวดเป็นฝ่ายขวา-ซ้าย เป็นกรมฯ ที่ค่อนข้างใหม่มีหน้าที่ความรับผิดชอบมากและต้องไขหมอนมากกว่ากรมอื่น ๆ หลักฐานจากจดหมายเหตุของราชทูต ลา ลูแบร์ ประเทศฝรั่งเศส ได้บันทึกเรื่อง หมอนวดในแผ่นดินสยามไว้ ความว่า "ในกรุงสยามนั้นถ้าใครป่วยไขลงก็เริ่มทำเส้นสายยึดโดยให้ผู้ชายอายุในทางนี้ขึ้นไป บนร่างกายของคนไขแล้วใช้เท้าเหยียบ กล่าวกันว่าหญิงมีครรภ์ มักให้เด็กเหยียบ เพื่อให้คลอดบุตรง่ายไม่พักเจ็บปวดมาก" ต่อมาในสมัยพระบรมไตรโลกนาถ ในกฎหมายตราสามดวง "นาพลเรือน" กล่าวถึง การแบ่งส่วนราชการให้กรมหมอนวดจำแนกตำแหน่งเป็น หลวง ขุนหมื่น พัน และมีศักดิ์นาเช่นเดียวกับข้าราชการสมัยนั้น

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1- รัชกาลที่ 6 ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ การแพทย์แผนไทยได้สืบทอดรูปแบบตจากสมัย อยุธยา แต่เอกสารและวิชาความรู้บางส่วนได้สาบสูญไป เนื่องจากภาวะสงครามทั้งถูกจับไปเป็น เชลยอีกส่วนหนึ่งด้วย แต่อย่างไรก็ตาม หมอกลางบ้าน และหมอพระที่อยู่ตามหัวเมือง ยังมีอีก เป็นจำนวนมาก ในชั้นหลังพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงโปรดให้ปณรุฎีคัดตุน ซึ่งเป็นรูปหล่อด้วยสังกะสีผสมดีบุก เพิ่มเติมจนครบ 80 ทา และจารึกสรรพวิชาการนวดไทย ลงบนแผ่นหินอ่อน 60 ภาพ แสดงถึงจุดนวดอย่างละเอียดประดับบนผนังศาลาราย และบนเสา ภายในวัดโพธิ์ ต่อมารัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จากหลักฐานการแบ่ง ส่วนราชการ ยังคงมีกรมหมอนวดเช่นเดียวกับสมัยอยุธยา และทรงโปรดให้หมอยา และหมอนวด ถวายงานนวดทุกครั้ง ได้ชำระตำราการนวดไทย และเรียกตำราแพทย์หลวง หรือแพทย์ในพระ ราชสำนักตกเข้ามาในสังคมไทย การนวดจึงหมดบทบาทจากราชสำนักในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ส่วนหมอนวดแบบชาวบ้านได้รับการเรียนรู้สืบทอดจากบรรพบุรุษ

สมัยต่อมาจนถึงปัจจุบัน การสืบสานภูมิปัญญาการนวดไทยจากอดีตถึงปัจจุบันจึงมีหมอนวดอยู่ 2 แบบ คือ การนวดแบบราชสำนัก และการนวดแบบเชลยศักดิ์ (แบบทั่วไป) ซึ่งเป็นการเรียนการสอน หรือถ่ายทอดสืบทอดกันมาทั้งในสถาบันการศึกษาและภายในครอบครัว สถานศึกษาการนวดแบบ เดิมของไทยแห่งแรก คือ วัดพระเชตุพนฯ (วัดโพธิ์)

ส่วนการนวดแบบราชสำนัก ปัจจุบันมีการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบที่อายุเวท วิทยาลัย (ชีวโกมารภัจจ์) ซอยอารีย์ กรุงเทพฯ ซึ่งย้ายมาจากตึกมхамมกุฎ วัดบวรนิเวศน์ ก่อ ตั้งโดย ศาสตราจารย์นายแพทย์อวย เกตุสิงห์ ทานเห็นว่าการเรียนแผนโบราณอย่างเดียว ทำให้ลาสมัย ไม่สามารถให้กาหนดเป็นทางการได้ ส่วนการเรียนแผนปัจจุบันอย่างเดียวก็ทำให้ กาวหนาขึ้นไปจนมองข้ามประโยชน์ของทรัพยากรต่าง ๆ ของไทย ที่ไม่ได้พัฒนานำไปใช้ ประโยชน์อย่างจริงจัง ศาสตราจารย์นายแพทย์อวย เกตุสิงห์ จึงนำการแพทย์ทั้งสองระบบนี้มาผสมผสาน ประยุกต์เข้าด้วยกัน โดยให้นักศึกษาที่จบมัธยมศึกษาปีที่ 6 หรือเทียบเท่า สอบทั้งข้อเขียนและ สัมภาษณ์ผ่านเข้ามาเรียนวิชาแผนโบราณทุกสาขา และวิชาพื้นฐานสาขาเวชกรรมของแผนปัจจุบัน ทุกวิชาเรียกชื่อตามกฎหมายว่า "แพทย์แผนโบราณแบบประยุกต์" และทานยังเล็งเห็นความสำคัญ ของการนวดไทยแบบราชสำนักที่ยังไม่มีการสอนแพร่หลายเหมือนแบบเชลยศักดิ์ จึงได้เชิญ อาจารย์ณรงค์ศักดิ์ บุญรัตน์ศิริ ผู้มีความรู้ความชำนาญทางดานการนวดแบบราชสำนักเป็นอย่างดี ได้มาถ่ายทอดความรู้ให้กับนักศึกษาแพทย์แผนโบราณแบบประยุกต์ โดยทานได้รับความรู้และ เป็นศิษย์เอกท่านหนึ่งของอาจารย์ชิต เดชพันธ์ ซึ่งเป็นบุตรชายคนเล็กของหมอนินทเวดาสัมย์ กรุงรัตนโกสินทร์และเรียนจากอาจารย์นายแพทย์กรุต ลูกศิษย์หลวงวาโย ทานอาจารย์หลวงราช รักษาแพทย์ในราชสำนักทานอาจารย์พั้ว หลายศรีโพธิ์ ลูกศิษย์หลวงรามเดชและทานยังเป็น ครูมวยไทย ซึ่งเป็นผู้นำท่าแม่ไม้มวยไทย และดาบไทยหลายทามาประยุกต์เป็นทวนวด และนำ จุดนวดต่าง ๆ ไปใช้ป้องกัน และปราบศัตรูเป็นผลให้มวยไทยเป็นที่รู้จักแกชาวโลกจนถึงทุกวันนี้ ในส่วนการจัดทำคู่มือดานการนวดแผนไทยนั้นพบว่ามีการจัดทำคู่มือและเอกสารวิชาการ เกี่ยวกับการนวดไทยแบบราชสำนัก โดยแพทย์หญิงเพ็ญภา ทรัพย์เจริญ ซึ่งขณะนั้นดำรง ตำแหน่งนายแพทย์สาธารณสุขจังหวัดปราจีนบุรีได้รวบรวมจากประสบการณ์ที่ได้รับความรูจาก อาจารย์ณรงค์ศักดิ์ บุญรัตน์ศิริ ในช่วงเวลาสั้น ๆ รวมกับการศึกษา และแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับแพทย์แผนโบราณประยุกต์หลายคนในขณะนั้น ทำให้มีหนังสือเส้นจุด และโรคในทฤษฎี การนวดไทย และการนวดไทยสำหรับเจ้าหน้าที่สาธารณสุข และได้นำเผยแพร่ในการฝึกอบรมดาน การแพทย์แผนไทยรวมทั้งได้เริ่มคัดเลือกหาฤๅษีคัดตุนมาทดลองใช้ฝกปฏิบัติในการอบรมเจ้าหน้าที่ สาธารณสุข จึงเป็นที่มาของหนังสือกายบริหารแบบไทยหาฤๅษีคัดตุนพื้นฐาน 15 ทา ซึ่งถูกคัดเลือกมาจาก 127 ทาฤๅษีคัดตุนที่ได้เคยรวบรวมไว้ก่อนแล้ว และได้มี การเผยแพร่ในการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่สาธารณสุข และประชาชนอย่างกว้างขวาง (เพ็ญภา ทรัพย์เจริญ, 2544: 170-174.)

สรุป

การบูรณาการหลักพระพุทธศาสนากับการนวดแผนไทยในปัจจุบันนั้นจะเห็นได้ว่า การนวดไทยเป็นทั้งศาสตร์และศิลปะที่มีมาแต่โบราณ เกิดจากสาเหตุจากบ่วงตันของการอยู่รอด เมื่อมีอาการปวดเมื่อยหรือเจ็บป่วยตนเองหรือผู้ที่อยู่ใกล้เคียงมักจะลูบไล้บีบวดบริเวณ จะเห็นได้ว่า สมัยพุทธกาลจะเห็นว่าจุดเริ่มต้นของการนวดแผนไทยมาจาก การรักษาโรคที่มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลนั้น โดยทั่วไปมักมุ่งไปที่ “โรคทางกาย” มากกว่า “โรคทางใจ” ซึ่งในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ได้ปรากฏชื่อ “หมอชีวกโกมารภัจจ์” ว่าเป็นหมอรักษาโรคที่มีชื่อเสียงโด่งดังและมีผู้ยกย่องสรรเสริญในสติปัญญา ความรู้ อีกทั้งเป็นหมอประจำพระพุทธเจ้าและเป็นอุบาสกในพระพุทธศาสนาที่มีความใกล้ชิดกับพระพุทธองค์ ความเป็นผู้มีคุณธรรมที่ควรถือเป็นแบบอย่างคนหนึ่ง ท่านมีความเคารพในพระพุทธเจ้า และยึดมั่นในพระรัตนตรัย โดยสังเกตตัวอย่างได้จากการที่ถวายสวนมะม่วงให้เป็นของวัด ดังนั้นในปัจจุบันการนวดไทยเป็นภูมิปัญญาของคนไทยที่สืบทอดกันมาโดยเชื่อว่า การนวดมีจุดเริ่มต้นมาจากการช่วยเหลือกันเองภายในครอบครัว เช่น สามีนวดให้ภรรยา ภรรยานวดให้สามี ลูกหลานนวดให้พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย จนเกิดความชำนาญจึงพัฒนาเป็นการนวดช่วยเหลือบรรเทาอาการเจ็บปวดของเพื่อนบ้าน จนได้รับความนิยมและเชื่อถือ

เอกสารอ้างอิง: References

- กระทรวงสาธารณสุข. (มปป). **ตำราแพทย์แผนโบราณทั่วไปของกองการประกอบโรคศิลปะ**. (เอกสารอัดสำเนา)
 คณะโต มหะชะโตชะชี. (2562). **หายหมดจด แคกดจุด**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อินสปายร์.
 จำลอง ดิษยวานิช. (2549). **วิปัสสนากรรมฐานและชาวอารมณฉบับปรับปรุง**. พิมพ์ครั้งที่ 3. เชียงใหม่ : เชียงใหม่โรงพิมพ์แสงศิลป์.
 ชูศักดิ์ เวชแพศย์ และกันยา ปาละวิวัฒน์. (2528). **สรีรวิทยาของการออกกำลังกาย**. กรุงเทพมหานคร: เทพารักษ์การพิมพ์.
 ทวี วรคุณ. (2551). **หมอชีวกโกมารภัจจ์**. พิมพ์ที่ 3. กรุงเทพมหานคร: สร้างสรรค์บุ๊คส์.
 ประโยชน์ บุญสินสุข. (2543). **คู่มือการนวดแผนไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: บริษัทก่อกิจการพิมพ์.
 ปรีดา ตั้งตรงจิตร. (2535). **คู่มือ การนวดแผนโบราณ**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: มปป, 2535.
 พนิดา กุลประสูติติก. (2550). **กดจุดหยุดป่วย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วันว่าง.
 พระคันธสาราภังค. (2549). **โพธิปักขิยธรรม**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท บุณศิริการพิมพ์.
 พระไพศาล วิสาโล. (2552). **สุขแท้ด้วยปัญญา วิถีสู่สุขภาพทางปัญญา**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร:สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ สสส.
 เพ็ญภา ทรัพย์จริญ. (2544). **คู่มืออบรมการนวดไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: โครงการพัฒนาดัรดา กองทุนสนับสนุนกิจกรรม มูลนิธิการแพทย์แผนไทยพัฒนา.
 ยุวดี รอดจากภัย และคณะ. (2560). รูปแบบการพัฒนาชุมชนและครอบครัวต้นแบบเพื่อดูแลผู้สูงอายุ, "**วารสารวิจัยทางวิทยาศาสตร์สุขภาพ**" ปีที่ 12, ฉบับที่ 1, (มกราคม – มิถุนายน): 94.
 วิชัย อึ้งพินิจพงศ์. (2551). **การนวดแผนไทยเพื่อการบำบัด**. กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น.
 อาภรณ์ เชื้อประไพศิลป์. (2543). **แนวคิดการพยาบาลแบบองค์รวม**. สงขลา: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
 Cafarelli E Sim J. Carolan B;& Liebesman J. (1990). Vibratory massage and short-term recovery from muscular fatigue, *Inter J Sports Med*. 11 (6): 474-478.
 Carrier E.D. (1922). Studies on physiology of capillaries: The reaction of the human skin capillaries to drugs and other stimuli, "*Am J Physiol*" 61: 528.
 Grandjean,E. (1988). **Fitting the task to the man**. 4th ed. London: Taylor Francis.

อักษรวิธียุคไทยและลักษณะบันทึงคดียุคที่ปรากฏในสมุดไทยวรรณกรรมพระพุทธศาสนานันโทปนันทสูตรคำหลวง
THAI ORTHOGRAPHY AND FICTION APPEARING IN THE THAI MANUSCRIPT
AYUTTHAYA PERIOD : NANTHOPANANTHASUT KHAMLUANG

เกริกเกียรติ กุลวิสุทธิ¹, กฤตนันท์ ไนจิต, วิจิตรา เพ็งแซ, บุญเลิศ วิวรรณ
Kroekiat Kunwisut¹, Kittanan Naichit, Wichitra Pangkhae, Boonlert Wiwan
ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
Affiliation : Thai Language Department, Faculty of Humanities Kasetsart University
E-Mail : nung198@gmail.com¹

บทคัดย่อ

นันทอปันนสูตรคำหลวง เป็นหนังสือสมุดไทยสมัยอยุธยา เขียนโดยอักษรไทยสมัยอยุธยา (อักษรไทยย่อ) มีลักษณะคำประพันธ์เป็นร้อยยาว เริ่มต้นด้วยภาษาบาลีอักษรขอม แล้วขยายเป็นร้อย สลับกันเรื่อยไปจนจบ ผู้ศึกษาพบว่า อักษรวิธียุคที่ใช้ในการประพันธ์วรรณกรรมนันทอปันนสูตรคำหลวงเป็นอักษรวิธียุคไทยสมัยอยุธยาตอนปลาย สามารถแบ่งรูปอักษรที่พบออกได้เป็น 5 ประเภท ได้แก่ 1) รูปพยัญชนะ จำนวน 44 รูป ดังนี้ ก ข ฃ ค ฅ ฆ ง จ ฉ ช ซ ฌ ญ ฎ ฏ ฐ ฑ ฒ ณ ต ถ ท ธ น บ ป ผ ฝ พ ฟ ภ ม ย ร ล ว ศ ษ ส ห ฬ อ 2) รูปสระ จำนวน 25 รูป ดังนี้ -ะ, -า, อิ, อี, ือ, ึ, ุ, ู, ฺ, -แ, -โ, -อะ, -อ, -เ, -เีย, -เือ, ูว, ัว, ใ, ฺ, -เ, ฤ, ฤ, ฦ, ฦ 3) รูปวรรณยุกต์ จำนวน 2 รูป ดังนี้ ่, ้ 4) รูปเครื่องหมาย จำนวน 10 รูป ดังนี้ ๊, ็, ๐, ๑, ๒, ๓, ๔, ๕, ๖, ๗, ๘, ๙ นอกจากนี้ วรรณกรรมพระพุทธศาสนานันทอปันนสูตรคำหลวง ยังมีการสรรคำที่ใช้ในเชิงวรรณศิลป์ และมีการดำเนินเรื่องที่ทำให้ผู้อ่านตื่นตาตื่นใจตามลักษณะงานเขียนประเภทบันทึงคดี ดังปรากฏตามลักษณะต่อไปนี้ การสร้างโครงเรื่องและการเล่าเรื่อง การสร้างตัวละคร การสร้างฉาก และการนำเสนอแก่นเรื่อง

คำสำคัญ : นันทอปันนสูตรคำหลวง, อักษรวิธียุคไทย, ลักษณะบันทึงคดี, วรรณกรรมพระพุทธศาสนา

Abstract

The ‘Nanthopananthasut Khamluang’ is a Thai manuscript dating back to the Ayutthaya period, written in the Thai script of that era (abbreviated Thai script). The text features long verses that initiate in the Pali language using Khom script, and then expand into Thai verses. These verses alternate throughout the text. Scholars have recognized the orthography employed in composing the ‘Nanthopananthasut Khamluang’ as characteristic of late Ayutthaya-era Thai script. The orthographic forms encountered can be classified into five categories: 1) 44 forms of consonants including ก ข ฃ ค ฅ ฆ ง จ ฉ ช ซ ฌ ญ ฎ ฏ ฐ ฑ ฒ ณ ต ถ ท ธ น บ ป ผ ฝ พ ฟ ภ ม ย ร ล ว ศ ษ ส ห ฬ อ 2) 25 forms of vowels including -ะ, -า, อิ, อี, ือ, ึ, ุ, ู, ฺ, -แ, -โ, -อะ, -อ, -เ, -เีย, -เือ, ูว, ัว, ใ, ฺ, -เ, ฤ, ฤ, ฦ, ฦ 3) 2 forms of tone marks including ่, ้ 4) 10 types of pronunciation marks including ๊, ็, ๐, ๑, ๒, ๓, ๔, ๕, ๖, ๗, ๘, ๙ and 5) 9 numbers including ๐ ๑ ๒ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ In addition to its linguistic features, the buddhist literature ‘Nanthopananthasut Khamluang’ manuscript is considered artistically and poetically structured, captivating its readers. It follows the elements

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2566)

of fictional entertainment, as manifested in components like the story framework, narration, character development, scene creation, and presentation of the core story.

Keywords : Nanthopananthasut Khamluang, Thai Orthography, Fictional Entertainment Characteristics, Buddhist Literature.

บทนำ

นันทโพนันทสูตรคำหลวง เป็นวรรณกรรมพระพุทธศาสนา ในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย เป็นพระนิพนธ์ในเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร ไชยเชษฐาสूरियวงศ์ มีพระนามที่เรียกกันเป็นสามัญว่า เจ้าฟ้ากุ้ง เป็นพระราชโอรสองค์ใหญ่ในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ (กรมศิลปากร, 2513 : 3) โดยมีลักษณะ คำประพันธ์เป็นร่ายยาว นำด้วยภาษาบาลี แล้วขยายเป็นร่าย สลับกันเรื่อยไปจนจบ ตามประวัติหนังสือสมุดไทยนันทโพนันทสูตรคำหลวงนั้น เป็นเอกสารโบราณแบบสมุดไทยขาว หมู่อารภาพ ชื่อว่า *นันทโพนันทสูตรคำหลวงอักษรไทยย่อ สมัยกรุงศรีอยุธยา ต้นฉบับของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร* เลขที่ 120 มีประวัติคือ “ขุนวิจิตรถนกร” ได้ทูลเกล้าฯ ถวายให้เป็นสมบัติของหอสมุดแห่งชาติ เมื่อวันที่ 8 ตุลาคม พ.ศ. 2451 ปัจจุบันได้เก็บไว้ในหมวดเอกสารโบราณ กลุ่มตัวอักษรและหนังสือจารึก สำนักหอสมุดแห่งชาติ ท่าवासกรี เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร มีจุดมุ่งหมายในการประพันธ์เพื่อเผยแพร่คำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนา และก่อให้เกิดศรัทธาในพุทธศาสนา โดยทรงนำเนื้อเรื่องมาจากคัมภีร์ทีฆนิกาย ชื่อ นันทโพนันทสูตร ในเนื้อเรื่องกล่าวถึงพระพุทธองค์ทรงมีพุทธบัญชาให้พระโมคคัลลานะเถระไปปราบพญานาค อันมีนาม นันทโพนันทะ ให้คลายทัญญูมานะลง เมื่อพญานันทโพนันทะ คลายทัญญูมานะลง ได้แปลงร่างเป็นมาณพหนุ่ม พึงธรรมจากพระพุทธเจ้าและได้รับศีล 5 จากพระพุทธองค์ แต่ด้วยความที่ตนยังอยู่ในภุมิของกึ่งเทพ กึ่งเดรัจฉาน จึงยังมิอาจให้เกิดการบรรลุมรรคได้ แต่ก็ยอมรับนับถือพระพุทธองค์ไปตลอดชีวิตแสดงให้เห็นดังสุภาษิตว่า ควรชนะคนไม่ดีด้วยความดี คือ เราควรสอนให้คนพาลกลับเนื้อกลับตัวเป็นคนดี มีดวงตาเห็นธรรม คือ อริยสัจ และเข้าสู่ความหลุดพ้น สามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้ (จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ, 2561 : 12)

นันทโพนันทสูตรคำหลวง เป็นหนังสือสมุดไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยา เขียนโดยอักษรไทยสมัยอยุธยา (อักษรไทยย่อ) มีความงดงามสลับกันไประหว่างอักษรไทย และอักษรขอม ในส่วนของอักษรไทยนั้น มีอักษรวิธีย่างไทยสมัยอยุธยา รูปสัณฐานตัวอักษรเปลี่ยนแปลงเป็นทรงเหลี่ยม เส้นตรงหักเหลี่ยมย่อมุม เรียกว่า “อักษรไทยย่อ” ใช้ในเอกสารราชการ ลักษณะตัวอักษรคล้ายปัจจุบันมีความงดงามทำให้เห็นถึงพระปรีชาสามารถของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร ไชยเชษฐาสूरियวงศ์ ซึ่งองค์การยูเนสโกได้เห็นความสำคัญและประกาศขึ้นทะเบียนให้เป็นเอกสารมรดกความทรงจำแห่งโลกของประเทศไทย เมื่อปี พ.ศ. 2558 เพื่อเป็นการส่งเสริมให้เห็นความสำคัญของวรรณคดีเรื่องนี้ในฐานะเป็นวรรณคดีมรดกผู้ศึกษาจึงได้ศึกษาด้านอักษรวิธียุคที่ปรากฏในวรรณกรรมนันทโพนันทสูตร และการศึกษาอีกประการหนึ่งคือศึกษาแนวทฤษฎีบันเทิงคดี ซึ่งพบในวรรณกรรมนันทโพนันทสูตรมีองค์ประกอบ คือ การสร้างโครงเรื่องและการเล่าเรื่อง การสร้างตัวละครการสร้างฉาก และการนำเสนอแก่นเรื่องนอกจากนี้วรรณกรรมเรื่องนันทโพนันทสูตรยังมีความงามทางวรรณศิลป์ปรากฏการสรรคำใช้ที่มีความหมายนัยยะ และสัญลักษณ์ที่ลึกซึ้งตลอดทั้งเรื่อง

ผลการศึกษา

1. อักษรวิธียุคในนันทโพนันทสูตรคำหลวง

นันทโพนันทสูตรคำหลวงแต่งขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลาย บุญเลิศ วิวรรณ (2563 : 87) กล่าวว่าอักษรไทยสมัยอยุธยาตอนปลายนั้น สืบทอดมาจากอักษรไทยสมัยอยุธยาตอนต้น ส่วนใหญ่ใช้บันทึกเอกสารโบราณ เช่น สมุดไทยขาว สมุดไทยดำ หรือผ้า รูปสัณฐานอักษรไทยสมัยอยุธยาตอนปลายมีความสวยงาม จนได้ชื่อว่าเป็น “อักษรไทยย่อ”

ผลการศึกษารูปแบบตัวอักษรและอักษรวิธียุคของอักษรไทยย่อ ที่ปรากฏในหนังสือสมุดไทยสมัยอยุธยา เรื่อง นันทโพนันทสูตรคำหลวง พระราชนิพนธ์ของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร ไชยเชษฐาสूरियวงศ์ ได้ข้อสรุปเกี่ยวกับรูปอักษรสำคัญ 5 ประเภท ได้แก่ 1) รูปพยัญชนะ 2) รูปสระ 3) รูปวรรณยุกต์ 4) รูปเครื่องหมาย 5) รูปตัวเลข และอักษรวิธียุคไทย สามารถอธิบายรูปอักษรไทยย่อแต่ละประเภท ดังนี้

1.1. รูปพยัญชนะ ในหนังสือสมุดไทยสมัยอยุธยา เรื่อง นันทโศภนันทสูตรคำหลวง ปรากฏรูปพยัญชนะอักษรไทยย่ोजำนวน 44 รูป มีลักษณะ หักมุม ทรงเหลี่ยม เอียงขวา ดังปรากฏในตารางแสดงรูปพยัญชนะต่อไปนี้

ตารางที่ 1 พยัญชนะอักษรไทยย่ที่ปรากฏในนันทโศภนันทสูตร

๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘	๙	๑๐
ก	ข	ฃ	ค	ฅ	จ	ง	จ	ฉ	ช
๑๑	๑๒	๑๓	๑๔	๑๕	๑๖	๑๗	๑๘	๑๙	๒๐
๒๑	๒๒	๒๓	๒๔	๒๕	๒๖	๒๗	๒๘	๒๙	๓๐
๓๑	๓๒	๓๓	๓๔	๓๕	๓๖	๓๗	๓๘	๓๙	๔๐
๔๑	๔๒	๔๓	๔๔	๔๕	๔๖	๔๗	๔๘	๔๙	๕๐
๕๑	๕๒	๕๓	๕๔	๕๕	๕๖	๕๗	๕๘	๕๙	๖๐
๖๑	๖๒	๖๓	๖๔	๖๕	๖๖	๖๗	๖๘	๖๙	๗๐
๗๑	๗๒	๗๓	๗๔	๗๕	๗๖	๗๗	๗๘	๗๙	๘๐
๘๑	๘๒	๘๓	๘๔	๘๕	๘๖	๘๗	๘๘	๘๙	๙๐
๙๑	๙๒	๙๓	๙๔	๙๕	๙๖	๙๗	๙๘	๙๙	๑๐๐

ที่มา: บุญเลิศ วิวรรณ, 2563 : 87

1.2 รูปสระ ในหนังสือสมุดไทยสมัยอยุธยา เรื่อง นันทโศภนันทสูตรคำหลวง ปรากฏรูปสระของอักษรไทยย่ोजำนวน 25 รูป ทั้งนี้เป็นรูปสระที่เคยปรากฏมาก่อนในสมัยสุโขทัยและอยุธยาตอนต้น ทั้งนี้ไม่ปรากฏรูปสระจำนวน 7 รูป คือ ะ-ะ, แ-ะ, โ-ะ, เ-ะ, เียะ, เือะ และ ัวะ โดยรูปลักษณะของสระจะมีทรงสูง มีหางยาวเพื่อให้สอดคล้องกับพยัญชนะที่มีเส้นหางยาวขึ้น ซึ่งสระในยุคนี้มีเพียงสระจมเท่านั้น บุญเลิศ วิวรรณ, (2563 : 91) ดังปรากฏในตารางแสดงรูปสระต่อไปนี้

ตารางที่ 2 รูปสระของอักษรไทยย่ที่ปรากฏในนันทโศภนันทสูตร

๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘
-ะ	-า	-ิ	-ี	-ึ	-ือ	-ุ	-ู
-	-	-	-	-	-	-	-
-ะ	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-
-ะ	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-

ที่มา: บุญเลิศ วิวรรณ, 2563 : 89

การศึกษารูปสระผู้ศึกษาพบว่า มีรูปสระที่เขียนต่างไปจากเดิมในสมัยสุโขทัยและอยุธยาตอนต้น คือ สระ ะ-ะ มีรูปดังนี้ ะ และ สระ ัว มีรูปดังนี้ ัว สระ ะ-ะ ในอักษรไทยย่ เป็นรูป ะ (-ะ) ออกเสียง (อะ-อะ) ส่วนสระ ัว เป็นรูป ัว (ัว) ออกเสียง (อัว-อัว) ในนันทโศภนันทสูตรคำหลวง

พบคำที่ใช้รูปสระ ะ (-ะ) ดังตัวอย่างที่ปรากฏในข้อความต่อไปนี้

เปนพฤสภาคโคพลอะ เพละ (กรมศิลปากร, 2563 : 18/8)

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2566)

อุพอะปนวราหะพานร เฉพาะ (กรมศิลปากร, 2563 : 18/8)

พบคำที่ใช้รูปสระ ูว (-ว) ดังตัวอย่างที่ปรากฏในข้อความต่อไปนี้

ละมงพิศุวโตรจ ตัว (กรมศิลปากร, 2563 : 18/11)

อันมานะชัว ชัว (กรมศิลปากร, 2563 : 32/4)

1.3 รูปวรรณยุกต์ อักษรไทยย่อนในนันทโพนันทสูตรคำหลวง ปรากฏรูปวรรณยุกต์ 2 รูป ซึ่งใช้มาตั้งแต่สมัยสุโขทัย คือ ไม้เอก (◌) และไม้โท (◌) ที่ไม่มีปรากฏ คือ ไม้ตรี (◌) และไม้จัตวา (◌) ดังปรากฏในตารางแสดงรูปวรรณยุกต์ต่อไปนี้

ตารางที่ 3 รูปวรรณยุกต์ของอักษรไทยย่อนที่ปรากฏในนันทโพนันทสูตร

		-	-
◌	◌	◌	◌

ที่มา: บุญเลิศ วิวรรณ, 2563 : 93

จากการพิจารณารูปวรรณยุกต์เอก (◌) ยังคงปรากฏรูปเดิมสืบเนื่องจากสมัยอยุธยาตอนต้น โดยมีลักษณะเป็นขีดสั้นเฉียงขวา ส่วนรูปวรรณยุกต์โท (◌) เขียนเหมือนกับรูปวรรณยุกต์โทในสมัยปัจจุบัน

ตัวอย่างข้อความที่ปรากฏรูปวรรณยุกต์ ไม้เอก (◌) และไม้โท (◌)

อันว่าข้า ผู้ซ่อมหาสิริบาล ว่าข้า, ผู้ซื้อ (กรมศิลปากร, 2563 : 13/6)

1.4 รูปเครื่องหมาย ในนันทโพนันทสูตรคำหลวงปรากฏการใช้เครื่องหมาย 10 รูป ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ เครื่องหมายแทนสระ เครื่องหมายกำกับพยัญชนะและเครื่องหมายประกอบการเขียน

ตารางที่ 4 รูปเครื่องหมายที่ปรากฏในนันทโพนันทสูตร

ไม้ไต่คู้ (◌)	ไม้สาม (◌)	ฟองมัน (◌)	โคมุต (◌)	อังคั่น (◌)
นิคหิต (◌)	ปีกกา (◌)	ไม้ผัด (◌)	พันหนู (◌)	ตีนครุ (◌)

ที่มา: บุญเลิศ วิวรรณ, 2563 : 94

1.4.1 เครื่องหมายแทนสระ พบเครื่องหมายที่ใช้แทนสระ 3 รูป ได้แก่ ั, ิ, ี

1.4.1.1 เครื่องหมายไม้ผัดหรือไม้หันอากาศ (◌) ปรากฏคู่กับพยัญชนะสองตัว ใช้แทนเสียงสระ (-ะ) ในกรณีที่มีตัวสะกด ส่วนใหญ่ใช้กับพยัญชนะห้น ดังตัวอย่างคำที่ปรากฏในข้อความต่อไปนี้

ถ้อยกามาพจนัน นั้น (กรมศิลปากร, 2563 : 19/9)

ดั่งกลลำนี่ ดั่ง (กรมศิลปากร, 2563 : 67/1)

1.4.1.2 เครื่องหมายนิคหิต (◌) ปรากฏกับคำที่ผสมด้วยสระ (◌-ะ) ลดรูปดังตัวอย่างที่ปรากฏในข้อความต่อไปนี้

พรหมมาทั้งหลาย พรหม (กรมศิลปากร, 2563 : 23/8)

ในกษณกาลานุกรรม กรม (กรมศิลปากร, 2563 : 44/3)

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2566)

1.4.1.3 เครื่องหมายไม้ไต่คู้ (ื้) ปรากฏใช้ใน 2 ลักษณะ คือ

1) ปรากฏบนพยัญชนะต้นของคำที่มาจากภาษาเขมรที่ประสมกับรูปสระ (-) โดยจะปรากฏกับพยัญชนะที่ถูกกำกับให้เป็นตัวสะกด เช่น จ์ และ ญ์ แต่ไม่ปรากฏใช้กับคำว่า ก (กั) ซึ่งเป็นคำนิบาตในบาลีสันสกฤต ดังตัวอย่างที่ปรากฏในข้อความต่อไปนี้

เสด็จจากพระคันธกุฎี เสด็จ (กรมศิลปากร, 2563 : 38/6)

ธำมัญญ์ด้วยปริติ บำเพ็ญ (กรมศิลปากร, 2563 : 16/8)

2) ปรากฏบนพยัญชนะต้นของคำไทยที่ประสมประสมกับรูปสระ (-) โดยจะปรากฏกับพยัญชนะท้าย (ตัวสะกด) ที่เป็นคำเป็น ในแม่ กด กง กน และเกว ดังตัวอย่างที่ปรากฏในข้อความต่อไปนี้

แก้วเจ็ดประการ เจ็ด (กรมศิลปากร, 2563 : 35/9)

พระองค์บำเพ็ญมานะ เพ็ง (กรมศิลปากร, 2563 : 29/8)

อันเป็นนาคราช เป็น (กรมศิลปากร, 2563 : 30/2)

ฤทธิอำนาจเร็ว เร็ว (กรมศิลปากร, 2563 : 49/11)

1.4.2 เครื่องหมายกำกับพยัญชนะ พบเครื่องหมายที่ใช้กำกับพยัญชนะ 1 รูป ได้แก่ (ื้)

เครื่องหมายทัณฑฆาต (ื้) จากการศึกษาค้นคว้าพบว่าเครื่องหมายนี้ไม่เคยปรากฏมาก่อนทั้งในสมัยสุโขทัย และอยุธยาตอนต้น เครื่องหมายทัณฑฆาตในสมุดไทย นั้นโทปันนทุสูตรนี้ พบใช้ในการเขียนเพื่อกำกับพยัญชนะตัวสะกด ดังตัวอย่างที่ปรากฏในข้อความต่อไปนี้

โมกข์คัลลันะเถระ โมค-คัล-ลา-นะ-เถระ (กรมศิลปากร, 2563 : 21/12)

1.4.3 เครื่องหมายประกอบการเขียน พบเครื่องหมายประกอบการเขียน 6 รูป ได้แก่ 0, c~, ๑/, }, //, + ปรากฏใช้ ดังนี้

1.4.3.1 เครื่องหมายตาไก่หรือฟองมัน (0) ปรากฏใช้ในหลายลักษณะ ดังนี้

1) เขียนขึ้นต้นข้อความใหม่ในตอนต้นเรื่อง และใช้เขียนขึ้นต้นบทประพันธ์โคลงกระทู้ในตอนท้ายของเรื่อง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

0 ในกาลนั้น อันว่านิกรพระมหาเถรานุเถระ อันเป็นพระชินนทรโอรส กราบพลูด้วยบททวรวรรณ พระญาบาลโดยพรธานุกรม 0 (กรมศิลปากร, 2563 : 59)

2) เขียนขึ้นต้นข้อความในพระคาถาบาลีอักษรขอม และบทแปลอักษรไทยย่อ ดังตัวอย่างต่อไปนี้
0 อดโหะอิปิธปาตราโรท ด้วยประการดังนี้แล //0// (กรมศิลปากร, 2563 : 103)

1.4.3.2 เครื่องหมายโคมูตร (c~) ใช้ในการเขียนแสดงการจบประโยค และจบเรื่อง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

0 พระนามสมเด็จพระพุทธเจ้า ๙ ๒ ๑// c~ (กรมศิลปากร, 2563 : 13)

1.4.2.3 เครื่องหมายอังกัณโคมูตร (๑/c~) ใช้เขียนเสริมในบรรทัดที่มีตัวอักษรไม่เต็มบรรทัด โดยปรากฏใช้ร่วมกันใน 2 ลักษณะ

1) อังกัณคู่ + โคมูตร ๑/c~

2) อังกัณสาม + โคมูตร ๑//c~ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

.... แห่งเมธาในโลภณนี้แล ๑/c~ (กรมศิลปากร, 2563 : 104)

1.4.3.4 เครื่องหมายปีกกา (}) ใช้เขียนแสดงความสัมพันธ์ระหว่างคำที่อยู่ต่างบรรทัดว่าเป็นกลุ่มเดียวกัน อ่านต่อเนื่องกันโดยใช้ประโยคร่วมกัน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

นายสัง } ขุนพระบาลี
๐ ข้าพระพุทธเจ้า นายสา

(กรมศิลปากร, 2563 : 8)

1.4.3.5 เครื่องหมายพันหนุ (//) ส่วนใหญ่ปรากฏใช้คู่กับเครื่องหมายตาไก่หรือฟองมัน ใช้เขียนเสริมในบรรทัดที่มีตัวอักษรไม่เต็มบรรทัด ทำให้เนื้อความเป็นระเบียบ สวยงาม

....จบบริบูรณ์ //๐// //๐// (กรมศิลปากร, 2563 : 13)

1.4.2.6 เครื่องหมายตีนครุ (+) ใช้เพื่อบอกวันเวลาทางจันทรคติ บอกมาตราช่วงวัดน้ำหนักรของสมุดไทย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

(กรมศิลปากร, 2563 : 107)

1.5 รูปตัวเลข อักษรไทยย่อในนันทโพนันทสูตรคำหลวง ปรากฏรูปตัวเลขไทยทั้งหมด 9 ตัว โดยไม่ปรากฏ 1 ตัว คือเลข 6 ดังปรากฏในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 5 รูปตัวเลขที่ปรากฏในนันทโพนันทสูตร

๐	๑	๒	๓	๔	๕	-	๖	๗	๘
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9

ที่มา: บุญเลิศ วิวรรณ, 2563, น. ๙๕

ในการใช้รูปตัวเลขในอักษรไทยย่อในสมุดไทย นันทโพนันทสูตรคำหลวงนั้นส่วนใหญ่จะใช้ในการระบุ วัน เดือน ศักราช เวลา จำนวน และน้ำหนัก ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ศักราชล่วงไปแล้วได้ ๒๒๗๕ ปีกับ ๓ เดือน (กรมศิลปากร, 2563 : 105)

2. ลักษณะบันทึงคดีในนันทโพนันทสูตรคำหลวง

วรรณกรรมพระพุทธศาสนานันทโพนันทสูตรคำหลวง เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร ไชยเชษฐ สุริยวงศ์ ทรงนิพนธ์ในลักษณะเป็นทำนองร้อยยาว ด้วยวิธีการแปลร้อยคำลายมหาชาติคำหลวง คือ มีการเดินคาถา (ภาษาบาลี) แล้วจึงเรียงความละเอียดออกมาเป็นภาษาไทย ใช้ถ้อยคำที่เป็นคำแผลง และคำโบราณปนอยู่ตลอดทั้งเรื่อง ซึ่งวรรณกรรมนันทโพนันทสูตรคำหลวง ถือเป็นวรรณกรรมที่มีการสรรคำใช้ที่สวยงามและมีการดำเนินเรื่องตามลักษณะของงานเขียนประเภทบันทึงคดีดังปรากฏองค์ประกอบและรายละเอียดดังนี้

2.1 การสร้างโครงเรื่องและการเล่าเรื่อง วรรณกรรมนันทโพนันทสูตรคำหลวงมีการสร้างโครงเรื่องและการเล่าเรื่องตามความคิดของ Longacre (1983) และมีการสร้างเค้าโครงเรื่อง Plot ตามทฤษฎีโครงสร้างการเล่าเรื่อง (Storytelling) ของกรูริทต ว่องพฒันพงศ์ (2563) กล่าวคือ มีการสร้างโครงเรื่องผ่านการเล่าเรื่องในตอนต้น ตอนกลาง และตอนจบของเรื่อง สามารถแบ่งออกเป็น 5 ส่วนดังนี้

2.1.1 การเริ่มเรื่อง (Exposition) อ วิธีการเปิดเรื่องราว ซึ่งอาจจะเริ่มเรื่องจากตอนกลางเรื่อง หรือย้อนจากตอนท้ายไปยังต้นเรื่องก็ได้ วิธีการเปิดเรื่องในนันทโพนันทสูตรนั้น สามารถแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ การเปิดเรื่องด้วยผู้นิพนธ์ เป็นลักษณะชนบทที่สืบทอดมาจากสมัยอยุธยา คือ บอกพระนามผู้นิพนธ์ และวันเดือนปีที่นิพนธ์ พร้อมประวัติความเป็นมาของเนื้อเรื่อง การเปิดเรื่องในลักษณะต่อมาคือการเปิดเรื่องในการเล่าเรื่องของตัวละครหลัก ดังตัวอย่างดังนี้

การเปิดเรื่องด้วยผู้นิพนธ์

“อหิ อันว่าข้า สิริปาโล นาม ผู้ซื่อมหาสิริบาล เกิดในกาลบรรพช ครั้นนิวัตน์นิเวศ เป็นกษัตริย์เพศวร่า ธมมิเปสสขยเชฏฐสุริยวส นาม ก็ชื่อธรรมธิเบศร์ ไชยเชษฐสุริยวงษ์ เสวยรัชชงศกตุงการ วังบรรสถานมงคลด้ากลเป็นฝ่ายหน้า ผจญปัจจามิตรแพ้วฝ่าย...” (กรมศิลปากร, 2563 : 13)

การเปิดเรื่องด้วยตัวละครหลัก

“... อันว่าอนาถบิณฑิกคฤหบดี มีศรัทธาชมชอบ กอปรด้วยสัมมาทฤษฎี มีความพิริยะชวยชวน เชื่อในผลในกรรม ได้สดับซึ่งพระธรรมอันเลิศ อันประเสริฐอุดมมาพระธรรมเทศนาแห่งสมเด็จพระสรเพชญ์พุทธเจ้า ...” (กรมศิลปากร, 2563 : 23)

2.1.2 การพัฒนาเหตุการณ์ (Rising Action) คือ การที่เรื่องราวดำเนินไปอย่างต่อเนื่องของนั้น โทปันทสูตรคำหลวง ซึ่งเชื่อมโยงกันด้วยเหตุและผล ปรากฏปัญหาหรือปมขัดแย้งระหว่างตัวละครหลัก คือ พระโมคคัลลานะ และพระยานันโทปันทนาคราช ในส่วนตัวละครประกอบ คือ พระพุทธเจ้า และพระสาวก การพัฒนาเหตุการณ์ในเรื่องคือพระพุทธเจ้าทรงตรวจดูโลกธาตุ และทรงคำนึงในพระทัยแล้วทราบโดยพระญาณว่าพระยานันโทปันทนาคราชควรจะได้รับการสรรเสริญ ด้วยทรงเห็นว่ายังมีความเห็นผิดเป็นมิจฉาทิฐิอยู่ จึงทรงพิจารณาออบหมายให้พระโมคคัลลานะอัครสาวกเบื้องซ้าย ซึ่งเป็นผู้มีเอตทัคคทางด้านมฤตภูมิมากอาจปราบพระยานันโทปันทนาคราชลงได้ ดังตัวอย่างนี้

“...อันว่าพระยานันโทปันท อันเป็นนาคราชา เป็นสุขุมมฤดาทฤษฎีก็บังเกิดมีในพุทธชาลญาณอันสุขุมลพระปัญญา แห่งพระพุทธทิวากร วรรณญาณบพิตร อันผริตไปในจักรวาล ประมาณแสนโกฏิมิถยา แลประมวลมาซึ่งสัตว์เวไนยชาติ อันอาตมมัสสุจิตธรรม สามประการอันได้สร้างไว้ แต่ในชาติบุรพพา ในพระศาสนาพระพุทธ อันอุบัติแต่ก่อนนั้น ...” (กรมศิลปากร, 2563 : 30)

2.1.3 ภาวะวิกฤต (Climax) คือ ขั้นตอนที่มีความขัดแย้งในเรื่องพุ่งไปจนถึงขีดสุด ซึ่งถือเป็นจุดสูงสุดของเรื่อง ปรากฏในตอนพระพุทธเจ้าทรงมีพุทธปฏิภาณแก่พระอานนท์ว่าจะเสด็จไปยังเทวโลก พระอานนท์และพระสาวกได้เหาะไปเหนือวิมานของพระยานันโทปันทนาคราช ฝนไต้เท้าจึงเรียรายลงมาจึงเกิดมิจฉาทิฐิต่อพระพุทธเจ้าและพระสาวก พระยานันโทปันทนาคราชจึงแสดงอิทธิฤทธิ์เป็นพระยานาคราชตนใหญ่พันเขาพระสุเมรุเจ็ดรอบและแผ่พังพานบังโลกธาตุจนมืดมิด ดังตัวอย่างนี้

“...อันนิกรบริษัทยทั้งหลาย จะเข้าไปใกล้กลายเป็นอันยากนัก แลมีปักษทวยางครุจิรา อันรัญชิตานูเมศะอุดมแล้วด้วยรัตนสัปปิธา อันอาจจค้นหาหรรบรปักษ มีลมปีกอันพิฤษณักก็อุประมา ดุจอศวนีฝ่าล่งพร้อมกัน คราเดียววนันได้แสนโกฏิด้วยฤทธิ ก็จจะติดตามพระญาณาคไปแลอันว่าพระมหาเถรา อันเป็นสุบรรณานุเพศ ก็ทราบเหตุอันนาคราชา อันปราชยด้วยฤทธิ ธิ ก็บินตามไปเพื่อจะให้พระญาณาคนั้นตระหนกแล ...” (กรมศิลปากร, 2563 : 46-47)

2.1.4 ภาวะคลี่คลาย (Falling Action) อ เหตุการณ์ที่สืบเนื่องจากการตัดสินใจของตัวละครในภาวะวิกฤต เป็นขั้นตอนที่ผ่านพ้นจุดที่เป็นภาวะวิกฤตของเรื่อง ซึ่งหลังจากภาวะวิกฤตในตอนพระพุทธเจ้าได้ข้อพิฤทธิในการปราบพระยานันโทปันทนาคราชแล้วนั้น ก็ปรากฏว่าพระยานันโทปันทนาคราชนั้นหวาดหวั่นกลัวในอิทธิฤทธิ์จนละพยศไปถือเป็นเหตุการณ์ที่เป็นภาวะคลี่คลาย และยอมจำนนลดมิจฉาทิฐิเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าถือนาถนัตถ์เป็นสรณะ ดังตัวอย่างนี้

“...ข้าแต่พระผู้อยู่เกล้า ข้าพระองค์เจ้าก็รู้ ว่าพระผู้เป็นเจ้าเป็นที่พึ่ง ก็จะไปรดซึ่งเศียรแห่งข้าอันว่าโทษอันหยาบ อันมีสภาพแห่งข้านี้ อันข้าผู้มีจักขุพิกล อันมีตมณมากหนักหนา คือมฤจณา ธิชฐีส้ารวม สรรวมไว้ราชตริ อันคือสงสารา แลอวิชชอนกำบังสัตว์ แลเอาเกียรติไปด้วยรัชตริ คือ ทุกชินทริย์ทั้งหลาย อันเวียนตายเวียนเกิด กำเนิดในภพไตรย ข้าพระองค์ได้ทำผิดแท้ แก่พระผู้เป็นเจ้าโดยหยาบ...” (กรมศิลปากร, 2563 : 90)

2.1.5 การยุติของเรื่องราว หรือจุดจบของเรื่อง (Ending/Denouncement)

การยุติของเรื่องราว หรือจุดจบของเรื่อง สามารถสะท้อนให้เห็นถึงความหมายบางอย่างที่เรื่องราวต้องการจะสื่อได้ มีทั้งสิ้น 4 รูปแบบ ได้แก่ การจบแบบหักมุม (Surprise Ending) การจบแบบโศกนาฏกรรม (Tragic Ending) การจบแบบสุขนาฏกรรม (Happy Ending) และการจบแบบเป็นจริงในชีวิต (Realistic Ending) คือ ในนันโทปันทสูตรคำหลวงนั้นมีจุดจบแบบมีความสุข (Happy Ending) ซึ่งปรากฏเป็นตอนที่พระยานันโทปันทนาคราชยอมจำนนลดมิจฉาทิฐิ และพระโมค

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2566)

คัลลานะเมื่อได้รับฟังการพรรณนามิจฉาธิฐี และมีใจอันสยบยอมอ่อนน้อมแล้ว ก็มีใจอนุโมทนา และกล่าวว่าพระยานันโทปนันทนาคราชนั้นเปรียบดังลูกชาย และได้นำพระยานันโทปนันทนาคราชเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าโดยถือเอาพระรัตนตรัยเป็นสรณะ ดังตัวอย่างนี้

“... ในกาลบัดนั้น อันว่าพระโมคคัลลานะเถร อันเป็นพระชินนทรโอรส ได้สดับพจนแห่งบรรณนาคราชราช ก็มีพระหฤทัยสาธุสำคัญ ว่าพระญาณาคณันประคจโอรส อันปรากฏแต่พระอุระ ก็มีพระพจนควรททยาลู ว่าดูกรพระยานันโทปนันท อันว่าสมเด็จพระศรีสรรเพชญ์ ก็เสด็จมาอยู่ที่นี่ สมเด็จพระบรมไตรภวะมณฑล สกลโลกยนาถา อนุญาตให้อาตมาทวาท่าน อันจะให้อาตมกษณติโทษา ท่านจงมาให้สมเด็จพระสรรเพชญ์พุทธทิวาการ อันเถพอโลกวิโรให้อาชาชานติโทษาแห่งท่านเทอญ ...” (กรมศิลปากร, 2563 : 91-92)

2.2 ตัวละคร

ตัวละครมีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อโครงเรื่อง และการดำเนินเรื่อง ซึ่งมีฐานะบทบาทที่แสดงออกแตกต่างกันออกไปตามแต่บริบทที่ผู้ประพันธ์กำหนดให้ที่ความสอดคล้องไปตามโครงเรื่องโดยมีองค์ประกอบดังต่อไปนี้

2.2.1 ประเภทของตัวละคร

การศึกษาประเภทของตัวละครผู้ศึกษาค้นคว้าได้ใช้กรอบแนวคิดของสายทิพย์ นุกูลกิจ (2543 : 104) ในการศึกษาเรื่องนันทโพนันทสูตรคำหลวง มีตัวละครพอสรุปได้ดังนี้

2.2.1.1 ตัวละครเอก (Principal or Main Character) อันเป็นตัวละครสำคัญของเรื่อง เป็นตัวดำเนินเนื้อเรื่องส่วนใหญ่ เป็นศูนย์กลางของเรื่อง

1) พระโมคคัลลานะ ซึ่งได้รับพุทธานุญาตจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้ไปปราบพยสลดทิสฺสีของนันทโพนันทนาคราช “ในกาลนั้น อันว่าสมเด็จพระศรีสรรเพชญ์...ท่านจะทวาทนานาคราชก็ตามปรารถนาแห่งท่านเทอญ” (กรมศิลปากร, 2563 : 612)

2) นันทโพนันทนาคราชผู้มีมิจฉาธิฐี ทรนงตน และเป็นเป้าประสงค์หลักของเรื่องที่จะดำเนินไปตามลำดับเวลา เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เห็นควรว่าพระยานันโทปนันทนาคราชผู้สมควรจะได้บรรลุลัทธิในภายหน้า จึงได้ทรงปราบทิสฺสีที่มีของพระยานันโทปนันทนาคราช

2.2.1.2 ตัวละครประกอบ (Subordinate or Main Character) ในที่นี้คือพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นผู้กำหนดให้เรื่องมีลักษณะเป็นตามองค์ประกอบของการเล่าเรื่องกล่าวคือเป็นผู้ให้เกิดสถานการณ์ทั้งหมดของเรื่อง

2.2.2 ลักษณะนิสัยของตัวละคร

สายทิพย์ นุกูลกิจ (2543 : 104-105) กล่าวถึงประเภทของตัวละครว่ามี 2 ลักษณะคือ ตัวละครที่มีลักษณะไม่ซับซ้อน (Flat Character) และตัวละครแบบซับซ้อน (Round Character)

2.2.2.1 ตัวละครที่มีลักษณะไม่ซับซ้อน (Flat Character) เป็นตัวละครที่ถูกสร้างเพื่อแทนความคิด หรือคุณลักษณะด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียว

1) พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงมีเมตตา ที่จะให้พระยานันโทปนันทนาคราชได้บรรลุลัทธิในภายหน้า ดังเนื้อความที่ว่า “...อันว่าพระญาณาคณัน จักเชื่อกกรรมเชื่อบล จิตระจะอำพลด้วยศรัทธาในศาสนาพระตถาคตนี้ ก็จะต้องอยู่ในที่เป็นเหตุ จึงจะให้ผลพิเศษในภายหน้า คือจะอยู่ในมรรคาคัคคผล...” (กรมศิลปากร, 2563 : 32)

2.2.2.2 ตัวละครที่มีลักษณะซับซ้อน (Round Character) ตัวละครนี้สร้างขึ้นให้มีลักษณะหลากหลายคล้ายมนุษย์ทั่วไป เป็นตัวละครที่มีส่วนช่วยให้เรื่องมีความสมจริง ดังจะเห็นจากเรื่องว่านันทโพนันทนาคราช ผู้มีอารมณ์โกรธแสดงการตำหนิพระสัมมาสัมพุทธเจ้า มีพฤติกรรมทะนงตนเองว่ามีฤทธิ์มาก มีจิตคิดชั่วล่องเกินกับพระสัมมาสัมพุทธเจ้า “อันว่านันทโพนันทนาคราช เมื่อลำบากมีมาตรอันยิ่ง ก็รำพึงด้วยจิตรวารอันลามก ว่าอาตมจะเคี้ยวมนทกสมณกยา ให้กร่วมกร่วมด้วยธามาทั้งสี่ อันมีพิศมปะละแป่มแหลมหนักหนา...” (กรมศิลปากร, 2563 : 76)

2.2.3 การสร้างตัวละคร

ในนันทโพนันทสูตรคำหลวงฉบับนี้ พบการสร้างตัวละครที่เด่นชัดใน 5 ลักษณะตามกรอบแนวคิดของสายทิพย์ นุกูลกิจ (2543 : 132) ดังนี้

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2566)

2.2.3.1 การสร้างตัวละครให้สมจริง (Realistic) ในนวนิยายโทปันทสูตรตอนต้นนี้พบตัวละครในลักษณะนี้คืออนาถปิณฑิกเศรษฐีซึ่งได้อารธนาพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไปรับบาตรที่บ้านเป็นตัวละครที่มีพฤติกรรมซึ่งเป็นปกติธรรมดาของมนุษย์ “...อันว่าอนาถปิณฑิกนั้น...ข้าแต่สมเด็จพระพุทธองค์ ผู้เป็นพงศ์สุริยา อันเป็นพระชนกาธิราช ทั่วโลกธาตุนุชา ข้าขออัญเชิญเสด็จพระพุทธองค์ จงรับโภชนาสุภพัญญชนกับด้วยอรหันต์ถ้วนหาร้อยในเรือนข้าพระพุทธเจ้า...” (กรมศิลปากร, 2563 : 25)

2.2.3.2 การสร้างตัวละครตามอุดมคติ (Idealistic) ปรากฏในเรื่องคือสัมมาสัมพุทธเจ้า และพระโมคคัลลานะ เป็นตัวละครที่สร้างขึ้นจากการเชื่อในการกระทำความดีความถูกต้อง ปรากฏความต้องการที่จะช่วยเหลือให้นันทโพนันทนาคราชบรรลุนิพพาน “...อันว่าสมเด็จพระอริยโศภิตาธิราช พระองค์ฉลาดในพระปริชาอันพิจารณาแจ้งซึ่งอดทนาคตปัจจุบัน ทราบซึ่งสรรพสัตว์ แลพิจารณาว่าตถุ คือนันทโพนันทนาคราช อันถึงซึ่งมาปรากฏในช่วยญาณแห่งพระอริยคตมิเชยจา” (กรมศิลปากร, 2563 : 31)

2.2.3.3 การสร้างตัวละครแบบเหนือจริง (Surrealistic) พบการสร้างตัวละครลักษณะนี้ได้แก่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระโมคคัลลานะและนันทโพนันทนาคราช ซึ่งมีพฤติกรรมที่ผิดไปจากปกติวิสัยของมนุษย์ทั่วไป มีการใช้อภินิหารสร้างความตื่นตะลึงให้กับเรื่องดังนี้

1) การล่วงรู้สิ่งที่ผู้อื่นไม่รู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ““อันว่าพระญาณนันทโพนันท อันเป็นนาคราช เป็นสุขุมมฤดาตฤชฎี ก็บังเกิดมีในพุทธชาตญาณ...ในช่วยพระญาณพุทธองค์ เมื่อทรงพระพิจารณา ก็แจ้งแท้ในกาลนั้นแล” (กรมศิลปากร, 2563 : 30)

2) การแสดงอิทธิฤทธิ์ของนันทโพนันทนาค “...ด้วยใจหยาบแห่งเขา ก็เกี่ยวเข้าซึ่งบรรพต ด้วยชนดตัวอันใหญ่ คมนาคได้เจ็ดรอบ ก็ปกครองด้วยทั้งพาน มิดปราสาทสถานนครินทรา อันชื่อมหาสุทนต์ไพศาล...” (กรมศิลปากร, 2563 : 52)

3) การแสดงอิทธิฤทธิ์ของพระโมคคัลลานะ “ในเมื่อพจนพากยา แห่งภูเขวรายังสกล นั้น คือยังบ่มิทันสิ้นคำเล่า แม้อันว่าพลันแห่งพระมหาโมคคัลลา ธ ก็ออกมาอยู่ภายนอกได้ ในขณะนั้นแท้แล” (กรมศิลปากร, 2563 : 84)

2.2.3.4 การสร้างตัวละครแบบบุคลาธิษฐาน (Personification) ที่เด่นชัดที่สุดในเรื่องคือนันทโพนันทนาคราช ซึ่งแสดงพฤติกรรมอย่างมนุษย์ มีการแสดงอารมณ์การกระทำมีสการต่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

1) การแสดงพฤติกรรมอย่างมนุษย์และการแสดงอิทธิฤทธิ์ของนันทโพนันทนาคราช “อันว่าพระญาณูรคินทรภูษังค ออกจากบัลลังก์บ่มิช้า แลมีนาคมาตยทั้งหลาย นาคนิกายห้อมล้อม...กันภูมิตรกยา ใหญ่ยาวสามารถนัก ด้วยยศศักดิ์บุญญาแห่งนาคานุภาพ...” (กรมศิลปากร, 2563 : 42)

2) การกระทำมีสการของนันทโพนันทนาคราชต่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าซึ่งเป็นกริยาของมนุษย์ “ในกาลนั้น อันว่าทศรสรสุรราชา อันเป็นอิศวราในบาดาล ก็ถวายนมัสการซึ่งบังกช ทสนะวรา คือพุทธบาทายมกะ แห่งสมเด็จพระมุนายกคิลโลกยมกฏ...” (กรมศิลปากร, 2563 : 92)

2.2.3.5 การสร้างตัวละครแบบฉบับ (Type) พบในนวนิยายโทปันทสูตร คือ พระโมคคัลลานะ ที่ไม่ว่าจะต้องอิทธิฤทธิ์ของนันทโพนันทนาคราชอย่างไรก็ไม่ยอมลดละที่จะตามติดนันทโพนันทนาคราชจนกว่าจะยอมละทิ้ง “อันว่าพระมหาเถรา อันเป็นสุบรรณนาเพศ ก็ทราบเหตุอันนาคราช อันปราชัยด้วยฤทธิ ก็บินติดตามไป เพื่อจะให้พระญาณาคนั้นตระหนกแล” (กรมศิลปากร, 2563 : 87)

2.3 การสร้างฉาก

วรรณกรรมนวนิยายโทปันทสูตรคำหลวง มีการสร้างฉากตามทฤษฎีของกริทัต ว่องพุดพิงศ์ (2563) กล่าวว่าฉาก คือ สถานที่ รวมถึงเวลาที่เกิดเหตุการณ์ ซึ่งฉากนั้นสามารถสะท้อนให้เห็นถึงความหมายบางอย่างของเรื่องได้ อีกทั้งยังสามารถมีอิทธิพลกับความคิด ความรู้สึก และการตัดสินใจของตัวละครได้อีกด้วย ซึ่งฉากที่ปรากฏในวรรณกรรมนวนิยายโทปันทสูตรคำหลวง สามารถแบ่งเป็นประเภทต่าง ๆ ได้ดังต่อไปนี้

2.3.1. ฉากธรรมชาติ คือ ฉากที่เป็นสถานที่ตามธรรมชาติ ซึ่งไม่ปรากฏในนันทโศภนทสุตาคำหลวง เนื่องจากการดำเนินเรื่องนั้นเป็นการแสดงความเหนือธรรมชาติเกินจริงของตัวละคร อันเป็นลักษณะในการประพันธ์วรรณกรรมเพื่อให้เกิดความงามทางภาษา หรือที่เรียกว่าวรรณศิลป์

2.3.2. ฉากประดิษฐ์ คือ ฉากที่เกิดจากสิ่งประดิษฐ์ที่มนุษย์สร้างไว้ใช้ในชีวิตประจำวันเช่น บ้านเรือน คฤหาสน์ และกุฏิ เป็นต้น หรือฉากที่เกิดจากจินตนาการประดิษฐ์ เช่น ในอากาศ บาดาล สวรรค์ ในนิมิตปาฏิหาริย์ต่าง ๆ ซึ่งปรากฏในนันทโศภนทสุต มีตัวอย่างดังนี้

ฉากที่เกิดจากสิ่งประดิษฐ์ที่มนุษย์สร้างไว้ใช้ในชีวิตประจำวัน

“...ข้าขออัญเชิญเสด็จพระพุทธองค์ จงรับโภชนาสุภพัญญูชน กับด้วยพระอรหันต์ถ้วนห้าร้อยในเรือน ข้าพระพุทธเจ้า เพลาเข้าพูกนี้...” (กรมศิลปากร, 2563 : 25)

ฉากที่เกิดจากจินตนาการประดิษฐ์

“...แลมารโยธะทั้งหลาย มีรูปกายมหันต์ คุจวัสสันตกาลเมฆ ยังพระเชษฐา ในมหาทวีปทั้งสี่ ให้มี อังคะนั่งตก ฝนสรรพกษेत्र ในคราทีเดียว ชรอุ่มเขียวหม่มมาร บ้างชียานนานา หัตถาถือเครื่องยุทธ สรรพอาวุธพลอน ไตรม ค้อนครกสากพฤษามากองเนื่อง แสงสาชตร เมลืองอาภา กลลัษณภาพิทยุต ผุดพรายในเวหาศ...” (กรมศิลปากร, 2563 : 19)

“...สมเด็จพระบรมไตรโลกาจารย์ ก่ออิฐฐานตั้งนั้นเสร็จ ก็เสด็จพุทธดำเนินเหาะขึ้น สู่วังพื้นอากาศ เฉพาะเทวราชโลกา ด้วยพุทธลีลาศิริสวัสดิ ... อันว่าสมเด็จพระบรมนายก ดิลกโลกยจุธา ประคุมหาวาสุพรรณ มณีกรรหันธ์ทั้งหลาย แลถวายนมัสการเหาะตาม กังมป่านสำเนาแก้วอันน้อย ...” (กรมศิลปากร, 2563 : 48-49)

2.3.3 ฉากที่เกี่ยวข้องกับยุคสมัยหรือช่วงเวลา คือ ฉากที่มีเงื่อนไขเกี่ยวข้องกับยุคสมัย หรือ ช่วงเวลาเข้ามาเกี่ยวข้อง โดยยุคสมัยหรือช่วงเวลาในนันทโศภนทสุตาคำหลวงนั้นปรากฏช่วงเวลาอยู่ในสมัยพุทธกาล หรือ สมัยเมื่อพระพุทธเจ้ายังมีพระชนม์อยู่ โดยปรากฏอยู่โดยตลอดทั้งเรื่อง และตัวละครที่ปรากฏก็ล้วนมีหลักฐานชี้ชัดว่าอยู่ในสมัยพุทธกาล เช่น อนาถปิณฑิกเศรษฐี พระโมคคัลลานะ พระสารีบุตร พระอานนท์ พระมหากัสสปะ ตัวอย่างดังนี้

“... นมัสสิดา ถวายนมัสการบังคม ชินพุทธ์ ซึ่งสมเด็จพระชินทรทศพล อันผจญ เบญจวิมารทั้งห้า กัศ ...” (กรมศิลปากร, 2563 : 13)

“... คือในกาลครั้งหนึ่งนั้น อันว่าอนาถปิณฑิกคฤหบดี มีศรัทธาชมชอบ กอบปรด้วย สัมมาทฤษฎี มีความพิริยะชวยชวน เชื่อในผลกรรม ได้สดับซึ่งพระธรรมอันเลิศ...” (กรมศิลปากร, 2563 : 23)

2.3.4 ฉากที่เป็นสภาพแวดล้อมเชิงนามธรรม คือ ฉากที่เกิดขึ้นในสภาวะแวดล้อมที่จับต้องไม่ได้หรือเป็นนามธรรม แต่มีผลตัวละครในเรื่อง ตัวอย่างดังนี้

“...ในพระสรพรเพชญ์โพธิสมภาร อันถึงสถานเลิศนี้ กลรัคมีพันแสง มีเคชะแรงจำรูญ แสงสุริย์ส่อง จารัส บำบัดมืดมทนต์ อันบุคคทนต์ด้วยยาก ในภาคอรรมทิวา เพลาสूरยเทเวศ ในเมื่อเจตรกาลมาศ อันอุณหสโลกา คุจพระ ภาณุเทวบุตร ผุดผาดรฤครไร อรุโณทัยขึ้นมา...” (กรมศิลปากร, 2563 : 21)

4. แก่นเรื่อง

นันทโศภนทสุตาคำหลวงเป็นวรรณกรรมอันเนื่องมาจากพุทธศาสนามีสาระสำคัญ คือ การชนะคนชั่วด้วยความดี การลดซึ่งมิชฌาติฐและการทำให้ถึงพร้อมซึ่งพระรัตนตรัย การนำเสนอแก่นเรื่องในนันทโศภนทสุตานั้น มีลักษณะสำคัญคือนำเสนอผ่านตัวละครได้แก่ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระโมคคัลลานะ และนันทโศภนททนาย ซึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงมีพุทธบัญชาให้พระโมคคัลลานะไปปราบพญานาค อันมีนามว่านันทโศภนท ให้คลายทิฐิมานะลง เมื่อพญานันทโศภนทคลายทิฐิมานะลง ได้แปลงร่างเป็นมาณพหนุ่ม พึงธรรมจากพระพุทธเจ้าและได้รับศีล 5 จากพระพุทธองค์ แต่ด้วยความที่ตนยังอยู่ในภูมิของกึ่งเทพกึ่งเดรัจฉาน จึงยังไม่สามารถเข้าถึงสภาวะการบรรลุธรรมได้ แต่ก็มีใญอมรับนับถือพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไปตลอดชีวิต

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2566)

สรุป

จากการศึกษาอักษรวิเชียรและบันทึกคติที่ปรากฏในสมุดไทยสมัยอยุธยา เรื่องนันทโพนันทสูตรคำหลวง ผู้ศึกษาพบว่านันทโพนันทสูตรคำหลวงแต่งขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลาย ซึ่งส่วนใหญ่ใช้บันทึกเอกสารโบราณ เช่น สมุดไทยขาว สมุดไทยดำ หรือผ้า รูปสัณฐานอักษรไทยสมัยอยุธยาตอนปลายมีความสวยงามมาก จนได้ชื่อว่าเป็น “อักษรไทยย่อ” ผลการศึกษา รูปแบบตัวอักษรและอักษรวิธีของอักษรไทยย่อ ที่ปรากฏในหนังสือสมุดไทยสมัยอยุธยา เรื่อง นันทโพนันทสูตรคำหลวง พระราชนิพนธ์ของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร ไชยเชษฐสุริยวงศ์ ได้ข้อสรุปเกี่ยวกับรูปอักษรสำคัญ 5 ประเภท ได้แก่ 1) รูปพยัญชนะ จำนวน 44 รูป 2) รูปสระ จำนวน 25 รูป 3) รูปวรรณยุกต์ จำนวน 2 รูป 4) รูปเครื่องหมาย จำนวน 10 รูป ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ เครื่องหมายแทนสระ และเครื่องหมายประกอบการเขียน 5) รูปตัวเลข จำนวน 9 ตัว โดยไม่ปรากฏ 1 ตัว คือเลข 6

ในด้านลักษณะการประพันธ์เป็นทำนองร่ายยาว ด้วยวิธีการแปลร้อยคำยืมมาหาชาติคำหลวง คือ มีการเดินคาถา (ภาษาบาลี) แล้วจึงเรียงความละเอียดออกมาเป็นภาษาไทย โดยทรงใช้ถ้อยคำที่เป็นคำแผลงและคำโบราณปนอยู่มาก ซึ่งวรรณกรรมเรื่องนันทโพนันทสูตรคำหลวง ถือเป็นวรรณกรรมที่มีการสรรคำใช้ที่สวยงามและมีการดำเนินเรื่องที่ทำให้ผู้อ่านติดตามทันใจ มีการสร้างเรื่องตามองค์ประกอบของงานเขียนประเภทบันทึกคติที่ปรากฏองค์ประกอบลักษณะบันทึกคติที่ปรากฏในวรรณกรรมนันทโพนันทสูตรคำหลวง สามารถแบ่งออกเป็น 5 ส่วนดังนี้

1. การสร้างโครงเรื่องและการเล่าเรื่อง มีการการเริ่มเรื่อง (Exposition) วิธีการเปิดเรื่องราวในนันทโพนันทสูตรนั้น ถูกแบ่งออกเป็นการเปิดเรื่องใน 2 ลักษณะ คือ การเปิดเรื่องด้วยผู้นิพนธ์ เป็นลักษณะชนบทที่สืบทอดมาจากสมัยอยุธยา คือ บอกพระนามผู้นิพนธ์ และวันเดือนปีที่นิพนธ์ พร้อมประวัติความเป็นมาของเนื้อเรื่อง การเปิดเรื่องในลักษณะต่อมาคือการเปิดเรื่องในการเล่าเรื่องของตัวละครหลัก มีลักษณะการเล่าเรื่องดังนี้ 1) การพัฒนาเหตุการณ์ (Rising Action) คือเรื่องราวดำเนินไปอย่างต่อเนื่องของนันทโพนันทสูตรคำหลวง มีการเชื่อมโยงกันด้วยเหตุและผล ปรากฏปัญหาหรือปมขัดแย้งระหว่างตัวละครหลัก และตัวละครประกอบ 2) ภาวะวิกฤต (Climax) ในตอนที่พระพุทธเจ้าทรงมีพุทธปฏิมาแก่พระอานนท์ว่าจะเสด็จไปยังเทวโลก พระอานนท์และพระสาวกได้พาไปเหนือวิมานของพญานันทโพนันทนาคราช ผ่นใต้เท้าจึงเรียวยาวลงมาจึงเกิดมัจฉาทิฐต่อพระพุทธเจ้าและพระสาวก พระยานันทโพนันทนาคราชจึงแสดงอิทธิฤทธิ์เป็นพระยานาคราชตนใหญ่พันเขาพระสุเมรุเจ็ดรอบและแผ่พังพานบังโลกธาตุจนมืดมิด 3) ภาวะคลี่คลาย (Falling Action) หลังจากภาวะวิกฤต ในตอนที่พระโมคคัลลานะได้ใช้อิทธิฤทธิ์ในการปราบพระยานันทโพนันทนาคราชแล้วนั้น ก็ปรากฏว่าพระยานันทโพนันทนาคราชนั้นหวาดหวั่นกลัวในอิทธิฤทธิ์จนเลยศไปถือเป็นเหตุการณ์ที่เป็นภาวะคลี่คลาย 4) การยุติของเรื่องราว หรือจุดจบของเรื่อง (Ending/ Denouncement) มีจุดจบแบบมีความสุข (Happy Ending) ซึ่งปรากฏเป็นตอนที่พระยานันทโพนันทนาคราขอยอมจำนนลดมัจฉาทิฐ และพระโมคคัลลานะเมื่อได้รับฟังการพรรณนามัจฉาทิฐและมีใจอันสยบยอมมอบน้อมแล้ว ก็มีใจอนุโมทนาและกล่าวว่าพระยานันทโพนันทนาคราชนั้นเปรียบดังลูกชาย และได้นำพระยานันทโพนันทนาคราชเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าโดยถือเอาพระรัตนตรัยเป็นสรณะ

2. ตัวละคร การศึกษาตัวละครในเรื่องนันทโพนันทสูตรคำหลวง สามารถแบ่งองค์ประกอบออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

1) ประเภทของตัวละคร การศึกษาตัวละครในส่วนนี้ได้ศึกษาถึงประเภทของตัวละคร ลักษณะนิสัยของตัวละคร และการสร้างตัวละคร ผู้ศึกษาค้นคว้าได้ใช้แนวคิดของสายทิพย์ นุกุลกิจ (2543) เป็นกรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าในเรื่องนันทโพนันทสูตรคำหลวง มีตัวละครจำแนกได้ 2 ลักษณะ คือ ตัวละครเอก คือ พระโมคคัลลานะ ซึ่งได้รับพุทธาณุญาตจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้ไปปราบพญาคชสีห์ของนันทโพนันทนาคราช ตัวละครประกอบ คือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นผู้กำหนดให้เรื่องมีลักษณะเป็นตามองค์ประกอบของการเล่าเรื่อง

2) ลักษณะนิสัยของตัวละคร ในวรรณกรรมนันทโพนันทสูตรคำหลวง พบลักษณะนิสัยของตัวละครประเภท คือ 1. พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นตัวละครที่มีลักษณะไม่ซับซ้อน (Flat Character) เป็นตัวละครที่ถูกสร้างเพื่อแทนความคิด หรือคุณลักษณะด้านใดด้านหนึ่งเพียงอย่างเดียว 2. นันทโพนันทนาคราช เป็นตัวละครที่มีลักษณะซับซ้อน (Round Character)

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2566)

3) การสร้างตัวละคร ในเรื่องนั้นโทปนันทสูตรคำหลวงนี้ พบการสร้างตัวละคร อยู่ 5 แนวทาง ดังนี้ 1. การสร้างตัวละครให้สมจริง (Realistic) ในนั้นโทปนันทสูตรตอนต้นนี้พบตัวละครในลักษณะนี้คือ อนาคตปณิกเศรษฐีซึ่งได้อารธนาพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไปรับบาตรที่บ้านเป็นตัวละครที่มีพฤติกรรมซึ่งเป็นปกติธรรมดาของมนุษย์ 2.การสร้างตัวละครตามอุดมคติ (Idealistic) ปรากฏในเรื่องคือสัมมาสัมพุทธเจ้า และพระโมคคัลลานะ เป็นตัวละครที่ถูกสร้างขึ้นจากการเชื่อในการกระทำความดี ความถูกต้อง 3. การสร้างตัวละครแบบเหนือจริง (Surrealistic) พบการสร้างตัวละครลักษณะนี้ได้แก่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระโมคคัลลานะ และนั้นโทปนันททศราชน ซึ่งมีความผิดที่ผิดไปจากปกติวิสัยของมนุษย์ทั่วไป มีการใช้อภินิหารสร้างความตื่นตันทึ่งให้กับเรื่อง 4. การสร้างตัวละครแบบบุคลาธิษฐาน (Personification) ที่เด่นชัดที่สุดในเรื่องคือนั้นโทปนันททศราชน ซึ่งแสดงพฤติกรรมอย่างมนุษย์ และ 5. การสร้างตัวละครแบบฉบับ (Type) พบในนั้นโทปนันทสูตร คือ พระโมคคัลลานะ ที่ไม่ว่าจะต้องอธิษฐานของนั้นโทปนันททศราชนอย่างไรก็ไม่ยอมละที่จะตามติดนั้นโทปนันททศราชนจนกว่าจะยอมละพิธี

3. การสร้างฉาก การสร้างฉากตามทฤษฎีของกริทัต ว่องพฒพิงศ์ (2563) กล่าวว่าฉาก คือ สถานที่ รวมถึงเวลาที่เกิดเหตุการณ์ ซึ่งฉากนั้นสามารถสะท้อนให้เห็นถึงความหมายบางอย่างของเรื่องได้ อีกทั้งยังสามารถมีอิทธิพลกับความคิด ความรู้สึก และการตัดสินใจของตัวละครได้อีกด้วยซึ่งฉากที่ปรากฏในวรรณกรรมนั้นโทปนันทสูตรคำหลวง สามารถแบ่งเป็นประเภทต่าง ๆ ได้ดังต่อไปนี้ 1) ฉากธรรมชาติ คือ ฉากที่เป็นสถานที่ตามธรรมชาติ ซึ่งไม่ปรากฏในนั้นโทปนันทสูตรคำหลวง เนื่องจากการดำเนินเรื่องนั้นเป็นการแสดงความเหนือธรรมชาติเกินจริงของตัวละครอันเป็นลักษณะในการประพันธ์วรรณกรรมเพื่อให้เกิดความงามทางภาษา หรือที่เรียกว่าวรรณศิลป์ 2) ฉากประดิษฐ์ คือ ฉากที่เกิดจากสิ่งประดิษฐ์ที่มนุษย์สร้างไว้ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น บ้านเรือน คลุหาสน์ และกุฏิ เป็นต้น หรือฉากที่เกิดจากจินตนาการประดิษฐ์ เช่น ในอากาศ บาดาล สวรรค์ ในนิมิตปาฏิหาริย์ต่าง ๆ 3) ฉากที่เกี่ยวข้องกับยุคสมัยหรือช่วงเวลา คือ ฉากที่มีเงื่อนไขเกี่ยวข้องกับยุคสมัย หรือ ช่วงเวลาเข้ามาเกี่ยวข้อง โดยยุคสมัยหรือช่วงเวลาในนั้นโทปนันทสูตรคำหลวงนั้นปรากฏช่วงเวลาอยู่ในสมัยพุทธกาล หรือ สมัยเมื่อพระพุทธเจ้ายังมีพระชนมอยู่ โดยปรากฏอยู่โดยตลอดทั้งเรื่อง และตัวละครที่ปรากฏก็ล้วนมีหลักฐานชี้ชัดว่าอยู่ในสมัยพุทธกาล 4) ฉากที่เป็นสภาพแวดล้อมเชิงนามธรรม คือ ฉากที่เกิดขึ้นในสภาวะแวดล้อมที่จับต้องไม่ได้หรือเป็นนามธรรม แต่มีผลตัวละครในเรื่อง เช่น “รสของพระธรรม, ความร้อนแรงของบาป” เป็นต้น

4. แก่นเรื่อง ในนั้นโทปนันทสูตรคำหลวงเป็นวรรณกรรมอันเนื่องมาจากพุทธศาสนามีสาระสำคัญ คือ การชนะคนชั่วด้วยความดี การลดซึ่งมีจิตวิญญูและการทำให้ถึงพร้อมซึ่งพระรัตนตรัย การนำเสนอแก่นเรื่องในนั้นโทปนันทสูตรนี้ มีลักษณะสำคัญคือนำเสนอผ่านตัวละครได้แก่ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระโมคคัลลานะ และนั้นโทปนันททศราชน โดยการดำเนินเรื่องทั้งหมดเป็นเรื่องราวที่เล่าโดยพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

จากการศึกษาวรรณกรรมนั้นโทปนันทสูตรคำหลวง ซึ่งเป็นหนังสือสมุดไทยในสมัยอยุธยา เขียนโดยอักษรไทยสมัยอยุธยา (อักษรไทยย่อ) มีความงดงามสลับกันไประหว่างอักษรไทย และอักษรขอม ในส่วนของอักษรไทยนั้น มีอักษรวิธีย่อยอย่างไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา มีความงดงามทำให้เห็นถึงพระปรีชาสามารถของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร ไชยเชษฐาสุริยวงศ์ ซึ่งองค์การยูเนสโกได้เห็นความสำคัญและประกาศขึ้นทะเบียนให้เป็นเอกสารมรดกความทรงจำแห่งโลกของประเทศไทย เมื่อปี พ.ศ. 2558 เพื่อเป็นการส่งเสริมให้เห็นความสำคัญของวรรณคดีเรื่องนี้ในฐานะเป็นวรรณคดีมรดกผู้ศึกษาจึงได้ศึกษาด้านอักษรวิธีย่อยที่ปรากฏในวรรณกรรมนั้นโทปนันทสูตร และการศึกษาอีกประการหนึ่งคือศึกษาแนวทฤษฎีบันเทิงคดี ซึ่งพบในวรรณกรรมนั้นโทปนันทสูตรมีองค์ประกอบ คือ การสร้างโครงเรื่องและการเล่าเรื่อง การสร้างตัวละคร การสร้างฉาก และการนำเสนอแก่นเรื่อง นอกจากนี้วรรณกรรมนั้นโทปนันทสูตรยังมีความงามทางวรรณศิลป์ปรากฏการสรรคำใช้ที่มีความหมาย นัยยะ และสัญลักษณ์ที่ลึกซึ้งตลอดทั้งเรื่อง

องค์ความรู้ที่ได้

องค์ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาอักษรวิธีย่อยไทยและลักษณะบันเทิงคดีที่ ปรากฏในสมุดไทยสมัยอยุธยา เรื่อง นั้นโทปนันทสูตรคำหลวง ซึ่งแต่งขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลายผู้ศึกษาได้พบพัฒนาการทางด้านภาษาไทยในสมัยอดีตว่ามีความสัมพันธ์และมีการสืบทอดมาจนถึงปัจจุบันอีกทั้งวรรณกรรมในเรื่องดังกล่าวมีความงามในเชิงวรรณศิลป์ มีการสรรคำใช้ที่เหมาะสมสวยงาม มีการดำเนินเรื่องมีการสร้างเรื่องตามลักษณะของงานเขียนประเภทบันเทิงคดีส่งผลให้ผู้อ่าน

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2566)

เกิดสุนทรียภาพจากวรรณกรรมเรื่องดังกล่าว และที่สำคัญอย่างยิ่งคือการให้ผู้อ่านได้ใช้ความคิดติดตามไปกับเรื่องซึ่งสอดแทรกหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไว้อย่างแยบยล

เอกสารอ้างอิง

จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ. (2555). อักษรไทยย่อในสมุดไทยเรื่องนันทโศภนทศตรคำหลวงของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ไชยเชษฐาสุริยวงศ์.

วารสารศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยศิลปากร. 1(1). 29-51

บุญเลิศ วิวรรณ. (2563). **วิวัฒนาการของอักษรวิไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : โพรเท็กซ์.

วิเชษฐชาย กมลสัจจะ. (2565). การศึกษาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราชในฐานะบันทึกคติ. **วารสารวิจัยมหาวิทยาลัยราชภัฏ**

หมู่บ้านจอมบึง สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. 10(1). 33-49.

ภุริทัต ว่องพฒพิพงศ์. (2563). **ทฤษฎีโครงสร้างการเล่าเรื่อง (Storytelling)**. สืบค้น 18 สิงหาคม 2566.

<https://pharmconnection.blogspot.com/2020/09/storytelling.html>

จิตรลดา สุวัติกุล. (2529). **องค์ประกอบสุนทรียศาสตร์**. ใน เอกสารการสอนชุดวิชา 22414 ภาษาไทย 7 (วรรณคดีวิจารณ์ สำหรับครู). สาขาวิชาศึกษาศาสตร์.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ. (2561). **282 ปี หนังสือสมุดไทยเรื่องนันทโศภนทศตรคำหลวง:**

เอกสารมรดกความทรงจำแห่งโลกของประเทศไทย. วรรณวิทัศน์, 18. 11-26

สายทิพย์ นุกูลกิจ. (2543). **วรรณกรรมไทยปัจจุบัน**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : เอส.อาร์.พรินติ้ง.

จารึกนครชุม : อักษรวิธียุค วัฒนธรรมไทย และพระพุทธศาสนาในสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชาลิไทย
INSCRIPTIONS OF NAKHON CHUM : THAI ORTHOGRAPHY, THAI CULTURE AND BUDDHISM
IN THE REIGN OF SOMDET PHRAMAHATHAMMARACHA LITHAI

หนึ่งฤทัย เสียมทอง¹, ภัสราภรณ์ จันทร์แสงศิริ, เหยียน อู๋, บุญเลิศ วิวรรณ
Nuengruethai Siamthong, Passaraporn Chansaengsiri, Yan Wu, Boonlert Wiwan
ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
Affiliation : Thai Language Department, Faculty of Humanities Kasetsart University
Email : nuengruethai.siam@ku.th¹

บทคัดย่อ

จารึกนครชุม ปี พ.ศ. 1900 สมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชาลิไทย มีรูปแบบพยัญชนะจำนวน 36 ตัว คือ ก ข ช ค ค ห ง จ ช ญ ฎ ฐ ฒ ด ต ถ ท ธ น บ ป ผ ฝ พ ฟ ภ ม ย ร ล ว ศ ส ห อ มีสระ 19 ตัว คือ อะ อา อิ อี อื อู เอ แอ โอะ โอ ออ เอีย เอือ อำ ไอ โอ เอา ฤ โดยมีการใช้สระลอย จำนวน 1 ตัว คือ “สระอือ” และวรรณยุกต์ 2 รูป คือ เอก โท (รูปกากบาท) เครื่องหมายที่พบ 2 ตัว คือ ๐ และนิคหิต ซึ่งเป็นเครื่องหมายขึ้นต้นประโยคและจบประโยคและเครื่องหมายประกอบพยัญชนะที่สามารถอ่านได้ และตัวเลขที่พบได้แก่ ๑๓๘๕ ส่วนอักษรวิธียุคมีรูปแบบเฉพาะ คือ 1. สระล้อมรอบตัวพยัญชนะ 2. สระไอไม้ม้วน สระไอไม้มลายสูงกว่าพยัญชนะ 3. มีการใช้สระลอย 4. อักษรควบกล้ำ และอักษรนำลักษณะติดกัน 5. การใช้วรรณยุกต์วางไว้ที่พยัญชนะตัวแรก 6. มีการใช้อักษรหัน นอกเหนือจากนี้ในจารึกนครชุม ได้กล่าวถึงวัฒนธรรมไทยและพระพุทธศาสนาหลายประการคือ 1. พระราชพิธีบรมราชาภิเษก 2. การโหราศาสตร์ 3. การกล่าวถึงวันวิสาขบูชา 4. การสร้างพระศรีรัตนมหาธาตุและการปลุกต้นพระศรีมหาโพธิ์ 5. การบูชาพระศรีรัตนมหาธาตุและต้นพระศรีมหาโพธิ์ 6. การกล่าวถึงคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา 7. การกล่าวถึงการรักษาศีลและวินัยของภิกษุสงฆ์ 8. การคงอยู่ของพระพุทธศาสนา

คำสำคัญ : อักษรวิธี, พระศรีรัตนมหาธาตุ, พระศรีมหาโพธิ์, ราชาภิเษก, พระไตรปิฎก

Abstract

Inscriptions of Nakhon Chum in 1357 during the reign of King Maha Thammaracha Lithai (พระมหาธรรมราชาลิไทย in Thai) there are 36 consonant forms: ก ข ช ค ค ห ง จ ช ญ ฎ ฐ ฒ ด ต ถ ท ธ น บ ป ผ ฝ พ ฟ ภ ม ย ร ล ว ศ ส ห อ in Thai, there are 19 vowels: อะ อา อิ อี อื อู เอ แอ โอะ โอ ออ เอีย เอือ อำ ไอ โอ เอา ฤ in Thai, including an independent vowel is อือ in Thai. And 2 tonal symbols: Ek, Toh (cross-shaped), 2 symbol: ๐ in Thai and a dot above the letter (นิคหิต in Thai) and found 4 numbers: 1, 2, 7, 9. As for the Thai orthography, there are specific forms: 1. The vowels surround the consonants. 2. The Ai Mai Muan (ไ้ in Thai), The Ai Mai Malai (ไ้ in Thai) is higher than the consonants. 3. The vowels are floating next to each other 5. Use of tone placed at the first consonant 6. Use of facing letters. In addition, in the inscription of Nakhon Chum mentioned Thai culture and Buddhism in many respects: 1. Royal coronation 2. Astrology 3. Mention of Vesak Day 4. Creation of Phrasirattanamahathat and planting of Phrasrimahaphot 5. Worship Phrasirattanamahathat and Phrasrimahaphot 6. Mention of Buddhist scriptures. 7. Mention of precepts and discipline of monks. 8. The existence of Buddhism.

Keywords: Orthography, Phrasirattanamahathat, Phrasrimahaphot, Rajaphisek, Tripitaka

บทความนี้ปรับปรุงจากมติคณะกรรมการพิจารณาบทความในการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 5 เมื่อ 10 กันยายน 2566 จัดโดย วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

บทนำ

ศิลาจารึกนครชุมจารึกเมื่อ พ.ศ. 1900 สันนิษฐานว่าพระมหาธรรมราชาที่ 1 ลีไทย โปรดเกล้าฯ ให้จารึกเพื่อบันทึกเหตุการณ์เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา หรือนักปราชญ์ในราชสำนักคิดแต่งขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติพระองค์ โดยบันทึกด้วยรูปอักษรที่เปลี่ยนแปลงไปจากสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราชเพียงเล็กน้อย และอักขรวิธีไทยก็แตกต่างจากสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช นอกจากนี้ รูปแบบการเขียนจารึกนครชุมมีการใช้รูปประโยคยาวและซับซ้อนกว่า นิยมใช้ประโยคซ้อนในการขยายความ ทั้งนี้ จากศิลาจารึกนครชุมทั้ง 2 ด้าน ผู้ศึกษาได้หยิบยกขึ้นมาศึกษาเพียงแค่ 1 ด้าน ในส่วนเนื้อความที่มีการกล่าวถึงเนื้อหาที่มีความเด่นชัดทั้งในด้านวัฒนธรรม และพระพุทธศาสนาเท่านั้นและสามารถสรุปความได้ ดังนี้

ตอนที่ 1 (ด้านหน้า ตั้งแต่บรรทัดที่ 1 - 15) เริ่มต้นบอกศักราชและเล่าพระประวัติของพระมหาธรรมราชาที่ 1 ลีไทย พระองค์เสวยราชย์ที่เมืองศรีสัชนาลัยสุโขทัย ทรงประดิษฐานพระศรีรัตนมหาธาตุและพระศรีมหาโพธิ์จากลังกาที่วัดเมืองนครชุมในปีดังกล่าว จากนั้นกล่าวถึงอานิสสของผู้เคารพบูชาพระมหาธาตุและพระศรีมหาโพธิ์นี้ เปรียบเสมือนได้กราบไหว้พระพุทธเจ้า

ตอนที่ 2 (ด้านหน้า ตั้งแต่บรรทัดที่ 15 - 41) กล่าวถึงความเชื่อเรื่องอายุของมนุษย์ที่ค่อย ๆ ลดลงตามลำดับว่า เมื่อพระพุทธเจ้าปรินิพพานนั้น คนมีอายุ 100 ปี และลดลงเหลือ 99 ปีในปีเถาะ (พ.ศ. 1762) จากนั้นกล่าวถึงความเชื่อเรื่องปัญจอัตรธาน การสิ้นสุดของพระพุทธศาสนา นับแต่ปีสถาปนาพระมหาธาตุนี้ไป 99 ปี คืออย่าง พ.ศ. 2000 พระไตรปิฎก จะเสื่อมหาคนรู้จักแท้จริงมิได้ อีกทั้งยังกล่าวเตือนให้คนทั้งหลายชวนช่วยเร่งสร้างบุญกุศลในขณะที่พุทธศาสนายังคงดำรงอยู่ เพื่อให้ได้ไปเกิดในยุคพระศรีอาริยมตไตรย และสุดท้ายยังได้กล่าวถึงคัมภีร์พระพุทธศาสนาต่าง ๆ รวมไปถึงการรักษาศีลของเหล่าพระภิกษุสงฆ์

จากเนื้อความบนจารึกนครชุมที่ได้แสดงขนบธรรมเนียม ประเพณี และความเชื่อทางศาสนาในสุโขทัยสมัยพระมหาธรรมราชาที่ 1 ลีไทย โดยแสดงให้เห็นตั้งแต่ พระราชพิธีราชาภิเษก การสร้างพระศรีรัตนมหาธาตุ และบรรจุพระบรมสารีริกธาตุในพระธาตุข่อแฮ (วัดพระธาตุข่อแฮปัจจุบัน) เมื่อ ปี พ.ศ. 1902 การปลุกต้นพระศรีมหาโพธิ์ การสร้างอานิสสจากการกราบไหว้พระศรีรัตนมหาธาตุและต้นพระศรีมหาโพธิ์ ซึ่งนำทั้งสองสิ่งนั้นมายังอาณาจักรสุโขทัย ในตอนที่ได้ส่งสมณทูตไปสืบพระศาสนาที่ทวีปลังกา การกล่าวถึงเรื่องโหราศาสตร์ คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาต่าง ๆ ศีล และวินัยของภิกษุสงฆ์แสดงให้เห็นว่าพุทธศาสนาเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งต่อสถาบันกษัตริย์ในสมัยนั้น ที่พระมหากษัตริย์ต้องมีหน้าที่สำคัญในการอุปถัมภ์ ปกป้องศาสนา ให้คงความบริสุทธิ์ และเป็นที่น่าเคารพเลื่อมใสอยู่ตลอดเวลา สมเด็จพระมหา-ธรรมราชาลิไทยทรงปราดเปรื่องในความรู้ในพระพุทธศาสนา ทรงมีความรู้แตกฉานในพระไตรปิฎกภาษาบาลี พระองค์ได้ทรงแบ่งพระสงฆ์ออกเป็น 2 ฝ่าย คือฝ่าย “คามวาสี” และฝ่าย “อรัญวาสี” โดยให้ฝ่ายคามวาสีเน้นหนักการสั่งสอนราษฎร ในเมือง และเน้นการศึกษาพระไตรปิฎก ส่วนฝ่ายอรัญวาสีเน้นให้หนักด้านการวิปัสสนาและประจำอยู่ตามป่าหรือชนบท ด้วยทรงเป็นองค์อุปถัมภ์พระศาสนาตลอดพระชนม์ชีพ ราษฎรจึงถวายพระนามว่า “พระมหาธรรมราชา”

ดังนั้น จะได้เห็นว่าจารึกนครชุมมีเนื้อความเกี่ยวกับวัฒนธรรมไทยและพระพุทธศาสนาได้หลายอย่าง จากศิลาจารึกหลักที่ 1 และ 2 ที่ไม่ได้กล่าวถึงพระพุทธศาสนามากนัก ผู้ศึกษาจึงได้เขียนบทความเรื่องนี้ เพื่อเผยแพร่อักขรวิธีไทย, วัฒนธรรมไทย ในเรื่องพิธีบรมราชาภิเษกของพระมหาธรรมราชาลิไทย การใช้โหราศาสตร์ และพระพุทธศาสนาใน จารึกนครชุม ทั้งในเรื่องการสร้างและบูชาพระศรีรัตนมหาธาตุและพระศรีมหาโพธิ์ การรักษาศีลของพระภิกษุสงฆ์ รวมไปถึงการคงอยู่ของศาสนาพุทธ เพื่อเผยแพร่เรื่องราวทางวัฒนธรรม และพระพุทธศาสนาในสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชาลิไทย ที่ทรงเป็นผู้ปราดเปรื่อง และเลื่อมใสพระพุทธศาสนา รวมถึงเนื้อหาอันเป็นองค์ความรู้ที่น่าสนใจและหลากหลาย เพื่อให้ผู้อ่านได้รับความรู้ในศิลาจารึกหลักที่ 3 จารึกนครชุม ปี พ.ศ. 1900

บทความวิชาการเรื่อง “จารึกนครชุม : อักษรวิไทยและวัฒนธรรมพระพุทธศาสนาในสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชาลิไทย” ผู้ศึกษาได้เก็บข้อมูลจากจารึกนครชุม ซึ่งเป็นศิลาจารึกหลักที่ 3 ปี พ.ศ. 1900 สมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชาลิไทย จำนวน 1 ด้าน

อักษรวิไทย คือ รูปแบบและจำนวนของพยัญชนะ จำนวน สระ วรรณยุกต์ ตัวเลข และเครื่องหมาย พร้อมทั้งระเบียบวิธีการเรียงลำดับอักษรและข้อความ อันเป็นลักษณะเฉพาะของอักษรวิไทยและภาษาไทยสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชาลิไทย โดยมีนักวิชาการ จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ (2551) ได้กล่าวถึงอักษรวิไทยในจารึกนครชุม พ.ศ. 1900 ซึ่งผู้ศึกษาสรุปอักษรวิไทยได้ 2 มิติ ดังนี้

รูปแบบอักษรในจารึกนครชุม ปี พ.ศ. 1900 ในสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิไทย หมายถึง การ
พิจารณารูปแบบและจำนวน สระ วรรณยุกต์ ตัวเลข เครื่องหมาย ดังต่อไปนี้

รูปแบบและจำนวนพยัญชนะที่ปรากฏในจารึกนครชุม มีจำนวน 36 รูป คือ ฉ อ ฮ ค ต ภ ง ข ย
ฅ โฉ ผ ล ส พ จ ช เมื่อเทียบกับพยัญชนะไทยปัจจุบัน คือ ก ข ซ ศ ค ห ง
จ ช ญ ภ ร ถ ณ ด ต ธ ท ธ น บ ป ผ ฝ ฟ พ ภ ม ย ร ล ว ศ ส ห

รูปแบบและจำนวนสระที่ปรากฏในจารึกนครชุม มีจำนวน 19 รูป คือ

ะ ิ เีย ย ุ อ อี อือ อุ อู เอ แอ โอะ โอ ออ เอีย เอื้อ
อำ ไอ ไอ เอา ฤ

รูปแบบและจำนวนวรรณยุกต์ที่ปรากฏในจารึกนครชุม มีจำนวน 2 รูป คือ $\dot{\text{!}}$ $\dot{+}$ เมื่อเทียบกับวรรณยุกต์ไทยปัจจุบัน คือ $\dot{\text{!}}$ $\dot{-}$

รูปแบบและจำนวนตัวเลขที่ปรากฏในจารึกนครชุม มีจำนวน 4 ตัว คือ ๑๒๘๕ เมื่อเทียบกับตัวเลขไทยปัจจุบัน คือ ๑๒๗๕

รูปแบบและจำนวนเครื่องหมายที่ปรากฏในจารึกนครชุม มีจำนวน 2 ตัว คือ ○ และนิคหิต ซึ่งเป็นเครื่องหมายขึ้นต้นประโยคและจบประโยคและเครื่องหมายประกอบพยัญชนะที่สามารถอ่านได้

การใช้อักษรวิไทยในจารึกนครชุม ปี พ.ศ. 1900 หมายถึงการใช้และการเรียบเรียง สระ วรรณยุกต์ ตัวเลข เครื่องหมาย โดยมีนักวิชาการ ตรงใจ หุตางกูร (2558) ได้กล่าวถึงอักษรวิไทยในจารึกนครชุม พ.ศ. 1900 ซึ่งผู้ศึกษาสรุป ลักษณะเฉพาะ ได้ดังต่อไปนี้

การใช้สละล้อมรอบตัวพยัญชนะ หมายถึง การเรียบเรียงอักขรวิธีไทยแบบใหม่ สมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชาที่ปรับเปลี่ยนจากลายสือไทยสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช โดยวางสระให้ล้อมรอบพยัญชนะได้เหมือนกับ อักษรวิธีขอมโบราณและมอญโบราณ ดังตัวอย่างเช่น

ศกราช ๑๒๗๙ ปีระกา เดือนแปดออกห้าน้ำ วันศุกร์หนไทยกัฒเล้าบุรพพลคณินักษัตร

(จารึกนครชุม ด้านที่ 1 บรรทัดที่ 1-2)

1.2.2 สระไอน้ำวน สระไอน้ำลายสูงกว่าพยัญชนะ

សេចក្តីបញ្ជាក់ពីការគិតថា ឧបត្ថម្ភការណ៍នេះមានលទ្ធផល

เสวยราชย์ในเมืองศรีสัชนาลัยสโขไทยได้ ราชาภิเษกอันฝังท้าว

จากข้อความข้างต้น จะสังเกตได้ว่าอักษรวิธียุคสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิไทย มีการวางอักษรวิธียุคเขียนสระไอนี้ไม่แน่นอน และสระไอนี้มีหลายสภาวะกว่าพยัญชนะหลายคำ เช่นคำว่า คำว่า ใน และ ไทย

การใช้สระลอย หมายถึง การเรียบเรียงอักขรวิธีไทยสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชาไทยที่เหมือน
นมคำแห่งมหาราช โดยเป็นสระที่เขียนไว้บนพยัญชนะ ดังตัวอย่างเช่น

[illegible]

ប៉ុន្មានដំណើរការប៉ុន្មានការងារដែលបានរៀបចំឡើង

อันเป็นต้นว่าพระมหาชาติหาคนสวดแลมิได้เลย ธรรมชาตกอันอื่นไ้ไ้มีต้นหาปลายมิได้มีปลายหาต้นมิได้ ใ้เลยจำพวกพระอภิธรรม

(จารึกนครชุม ด้านที่ 1 บรรทัดที่ 37-38)

จากข้อความข้างต้นจะสังเกตได้ว่าอักษรวิีไทย สมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชาลิไทย มีการวาง
อักษรวิีไทยเขียนสระลอย โดยเป็นสระที่เขียนไว้บนพยัญชนะ เช่นในประโยค อันอื่นไซ้

1.2.4 อักษรควบกล้ำและอักษรนำลักษณะติดกัน

การใช้อักษรควบกล้ำและอักษรนำลักษณะติดกัน หมายถึง การเรียงเรียงอักษรวิธีไทยสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิไทย เขียนอักษรแต่ละตัวเพียงแค่อักษรตัวเดียว เหมือนกับอักษรวิธีขอมโบราณ ดังตัวอย่างเช่น

ບອຮຸງຝຳຖາຫາລາວາໄວ້⁺

ของฝากหมากปลาเผาไหม้

(จารึกนครชุม ด้านที่ 1 บรรทัดที่ 6)

จากข้อความข้างต้นจะสังเกตเห็นได้ว่าอักษรวิไทย สมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชาลิไทย มีการวางอักษรควบกล้ำและอักษรนำลักษณะติดกัน เช่นคำว่า หมาก และ ปลา

1.2.5 การใช้วรรณยุกต์วางไว้ที่พยัญชนะตัวแรก

การใช้วรรณยุกต์วางไว้ที่พยัญชนะตัวแรก หมายถึง การเรียบเรียงอักขรวิธีไทยสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชาไทย เขียนวรรณยุกต์วางไว้บนพยัญชนะตัวแรกของคำ เหมือนกับลายสือไทยสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ดังตัวอย่างเช่น

(จารึกนครชุม ด้านที่ 1 บรรทัดที่ 14-15)

(จารึกนครชุม ด้านที่ 1 บรรทัดที่ 34)

(จารึกนครชุมด้านที่ 1 บรรทัดที่ 3-7)

จากข้อความข้างต้นนี้ทำให้เห็นถึงราชประเพณีอันสืบเนื่องมาตั้งแต่โบราณนี้ที่ยึดถือว่าเมื่อผู้ที่จะขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ การจะเป็นกษัตริย์จะต้องมีการทำพิธีบรมราชาภิเษกเพื่อขึ้นครองราชย์โดยสมบูรณ์และจะดำรงพระอิสริยยศ

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2566)

ฐานันดรนามในตำแหน่ง “พระมหาธรรมราชาธิราช” ซึ่งทำให้ธรรมเนียมจะพิเศษแตกต่างจากสามัญชนทั่วไป โดยมีลำดับพิธีที่แสดงความยิ่งใหญ่ และความศักดิ์สิทธิ์ เช่น กระยาดงววย ซึ่งเป็นเครื่องของถวายในพิธีราชาภิเษก

2.2 การโหราศาสตร์

โหราศาสตร์เป็นความเชื่อของคนไทยมาตั้งแต่สมัยโบราณ โดยมีโหรทำนายทายทักดวงเกี่ยวกับ การใช้ชีวิต การงาน ดุฤกษ์ยามต่าง ๆ เพื่อความเป็นสิริมงคล และความเจริญก้าวหน้าในชีวิต สิงโต สุริยาอารักษ์ (2522) ทั้งนี้ในจารึก-นครชุม ปี พ.ศ. 1900 ได้มีการกล่าวถึงการโหราศาสตร์ดังต่อไปนี้

“ฉกรรช ๑๒๗๙ ปีระกาเถื่อนแปดออกห้าค่ำวันศุกร์หนไทยกัฒเจ้าบุรพคุณนักษัตร
เมื่อยามอันสถาปนา
เนืษยานชนนลลวณานันนณนชตลล...”

“ศักราช ๑๒๗๙ ปีระกา เดือนแปดออกห้าค่ำวันศุกร์หนไทยกัฒเจ้าบุรพคุณนักษัตร เมื่อยามอันสถาปนา
นั้นเป็นหกค่ำ...”

(จารึกนครชุมด้านที่ 1 บรรทัดที่ 1-2)

จากข้อความข้างต้นทำให้เห็นถึงการดุฤกษ์ยาม ก่อนการทำพิธีสถาปนาสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชขึ้นเป็นกษัตริย์ในฤกษ์ที่ 11 คือ ดาวงูตัวเมีย ทำให้เห็นว่าคนในสมัยนั้นให้ความสำคัญกับฤกษ์ เพื่อความเป็นสิริมงคลในชีวิต

2.3 การกล่าวถึงวันวิสาขบูชา

วันวิสาขบูชาเป็นวันที่สมเด็จพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพาน ซึ่งเกิดขึ้นในวันและเดือนเดียวกัน คือ ในวันเพ็ญ (ขึ้น 15 ค่ำ) เดือนหก นับเป็นเรื่องอัศจรรย์ซึ่งยังไม่เคยมีการเกิดขึ้นกับผู้ใด วันวิสาขบูชาก็งันว่าเป็นวันสำคัญสูงสุดในพระพุทธศาสนา ที่ก่อให้เกิดพระพุทธเจ้าผู้ตรัสรู้พระธรรมและนำมาสั่งสอนแก่สรรพสัตว์และพระสงฆ์สาวกผู้สืบพระศาสนาต่อมาจนถึงปัจจุบัน สุริย์ มีผลกิจ (2549) ทั้งนี้ในจารึกนครชุม ปี พ.ศ. 1900 ได้มีการกล่าวถึงวันวิสาขบูชาดังต่อไปนี้

“...ชนนณนเถื่อนชตลลวณนนิยอจกนบดอ ยอนนไฉนดลนชตลลวณนนิยอจกนบดอ
พระไฉน พระนพท...”

“...ธ นั้นในเดือนหกบูรณมีมีจักนบด้วยวันได้เจ็ดแสนหมื่นสี่ร้อยหกสิบแปดวัน วันพระได้เป็น พระพุทธ...”

(จารึกนครชุมด้านที่ 1 บรรทัดที่ 29-30)

จากข้อความข้างต้นมีการใช้คำว่า เดือนหกบูรณมี เป็นคำที่ใช้เรียกวันวิสาขบูชาที่เป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาในเดือนหกที่เป็นเดือนที่มีวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา คือ วิสาขบูรณมี หรือ วันวิสาขบูชา เป็นวันที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพาน รวมถึงวันอัฐมีบูชา ซึ่งเป็นวันถวายพระเพลิงพุทธสรีระของพระพุทธเจ้าหลังจากปรินิพพาน 7 วัน

2.4 การสร้างพระศรีรัตนมหาธาตุและการปลุกต้นพระศรีมหาโพธิ์

การสร้างพระศรีรัตนมหาธาตุและการปลุกต้นพระศรีมหาโพธิ์ เป็นวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อสร้าง ปูนียสถานสำหรับบรรจุพระบรมสารีริกธาตุและการปลุกต้นไม้ประจำพระพุทธศาสนาที่สำคัญตามเหตุการณ์พุทธประวัติ ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์, สุจิตต์ วงษ์เทศ, สุริย์ ภูมิภมร, เผ่าทอง ทองเจือ, และอัครพงษ์ คำคุณ (2546) ทั้งนี้ในจารึกนครชุม ปี พ.ศ. 1900 สมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชไทย ได้กล่าวถึงวัฒนธรรมด้านพระพุทธศาสนาลักษณะนี้ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

“...ชาตเจ้าพระศรีรัตนมหาธาตุชนนนิยอจกนบดอ
ชนน นิยอจกนบดอ
ฉกรรช ๑๒๗๙ ปีระกาเถื่อนแปดออกห้าค่ำวันศุกร์หนไทยกัฒเจ้าบุรพคุณนักษัตร
เมื่อยามอันสถาปนา
เนืษยานชนนลลวณานันนณนชตลล...”

“...หากเอาพระศรีรัตนมหาธาตุอันนี้มาสถาปนาในเมืองนครชุมนี้ ป็นนพระมหาธาตุอันนี้ใช้ธาตุอัน

(จารึกนครชุมด้านที่ 1 บรรทัดที่ 7-11)

2.5 การบูชาพระศรีรัตนมหาธาตุและต้นพระศรีมหาโพธิ์

“...ผิผู้ใดได้ให้วันบกระทำบูชาพระศรีรัตนมหาธาตุแลพระศรีมหาโพธิ์นี้ว่าไซ้มีผลานิสงส์พรา้เสมอ ดังได้
นบคนพระเป็นเจ้าบ้างแลความดังนี้เราบิหมากกล่าว คำพระพุทเจ้าเราหารังบอกไว้เรื่องไซ้เมื่อพระเป็นเจ้าได้เป็น
พระพุท...”

(จารึกนครชุมด้านที่ 1 บรรทัดที่ 12-15)

2.6 การกล่าวถึงคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา

คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนามีหลายคัมภีร์ ในจารึกนครชุม ปี พ.ศ. 1900 ได้กล่าวถึงคัมภีร์ดังต่อไปนี้

พระไตรปิฎก แบ่งเป็น 3 หมวดใหญ่ ๆ คือ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก

พระมหาชาติ หมายถึง การเกิดของพระเวสสันดรโศภิต์ซึ่งเป็นการเกิดเพื่อบำเพ็ญบารมีที่ยิ่งใหญ่ที่สุด คือทานบารมี ก่อนที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในชาติต่อมา โดยมหาชาตินั้นได้รับการประพันธ์เป็นบทร้อยแก้ว และบทร้อยกรองในการนำไปเทศน์มาตั้งแต่สมัยโบราณ และเรียกการเทศน์นี้ว่า เทศน์มหาชาติ

ธรรมชาติ คือ เรื่องราวหรือชีวประวัติในอดีตชาติของพระพุทธเจ้า สมัยที่พระองค์เป็นพระโพธิสัตว์บำเพ็ญบารมีอยู่ เรียกเรื่องในอดีตของพระองค์นี้ว่า ชาติก

พระอิทธิธรรมปิฎก หรือ พระอิทธิธรรม เป็นหมวดที่เกี่ยวกับหลักธรรมที่เป็นวิชาการว่าด้วยเรื่องของปรมัตถธรรม (สภาวะธรรม) ล้วน ๆ ธรรมะในหมวดนี้จึงไม่มีเรื่องราวของบุคคล เหตุการณ์ หรือสถานที่ซึ่งเป็นสิ่งสมมุติเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเลยพระอิทธิธรรมปิฎกนี้มีอยู่ทั้งสิ้น 42,000 พระธรรมขันธ์ แบ่งออกเป็น 7 คัมภีร์ เรียกโดยย่อว่า สัง. วิ. ธา. ปุ. กะ. ยะ. ปะ.

พระปฐมฐาน เป็น 1 ใน 7 คัมภีร์ที่พระพุทธองค์ทรงพิจารณาหลังจากที่ได้ตรัสรู้แล้ว ได้แก่ 1. อัมมสังคณี, 2. วิภังคปริกคณ์ 3. ธาตุทถา 4. ปุคคัลลัญญติ 5. กถาวัตถุ 6. ยมกปริกคณ์ และ 7. มหัปฐฐาน ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่พระพุทธองค์ทรงพยากรณ์ไว้ว่า จะสูญสิ้นเป็นคัมภีร์แรก เพราะเป็นคัมภีร์ที่ละเอียดลึกซึ้ง สุขุมคัมภีร์ภาพด้วยปัจจัยแห่งปรมัตถธรรม โดยที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงเรื่องราวความเป็นไปของสภาพธรรมที่เป็นเหตุเป็นผลแก่กัน

[illegible]

“...อันว่า**พระปิฎกไตร**นี้จักหายแล หากคนจ้กรู้แต่แลมิได้เลยยังมีคนรู้คั่นสเล็กสน้อยไซ้ ธรรมเทศนาอันเป็นต้นว่า**พระมหาชาติ** หากคนสวดแลมิ ได้เลย**ธรรมชาดก**อันอื่นไซ้มีต้นหาปลายมิได้มีปลายหาต้นมิได้เลยจำพวก**พระอภิธรรม** ไช้**พระปัสสจณ**แล**พระยมก**ก็จักหายเมื่อนั้นแล...”

จากข้อความข้างต้นเป็นการกล่าวไว้ในตอนนั้นไม่มีใครเข้าใจพระไตรปิฎกอย่างถ่องแท้ มีคนเข้าใจเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ถ้าหากพระมหากษัตริย์และธรรมชาคนั้นหาคนที่สืบต่อไปไม่ได้เรื่องเกี่ยวกับพระอภิธรรม พระปฎิฐาน และพระยมกก็จะสูญหายไปในวัน

ปาราชิกเป็นประเภทของโทษที่สูงที่สุดที่เกิดจากการล่วงละเมิดสิกขาบทครุกาบัติ ซึ่งเรียกว่า อาบัติปาราชิก (พระไตรปิฎก, 2557) พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ทั้งสิ้น 4 สิกขาบท ได้แก่ (1) เสพเมถุน (2) ถู้อาหารรัพยา ที่เจ้าของไม่ได้ให้มาเป็นของตน (3) พรากกายมนุษย์จากชีวิต และ (4) กล่าวอวดอุตริมนุสธรรมที่ไม่จริงอาบัติปาราชิกทั้ง 4 เป็นอาบัติหนักที่เรียกว่า อเตกัจฉา คือ ไม่สามารถแก้ไขได้เลย พิชศาล พันธุ์วัฒนา (2559) ทั้งนี้ในจารึกนครชุม ปี พ.ศ. 1900 ได้มีการกล่าวถึงการรักษาศีลและวินัยของภิกษุสงฆ์ดังต่อไปนี้

“...แต่นั้นเมื่อหน้า ได้พ้นปีโสศ ผุงภิกษุสงฆ์อันจำศีลคง**ลิขาทบลิ**
อันยังมีลิขาทบอันหนักหนาหามิได้เลย...”

จากข้อความข้างต้นเป็นการกล่าวถึงศีลและวินัยในสมัยพระธรรมราชาลิไทย ที่ได้กล่าวถึงเหล่าภิกษุสงฆ์ และปราชิก 4

จาริกนครชุมยังกล่าวถึงคติเรื่องธาตุอันตรายานโดยพระธาตุทั้งหมดจะไปชุมนุมกันที่มหาสถูปแห่งเมือง อนุราธปุระ ก่อนที่จะไปชุมนุมกันที่พระศรีมหาโพธิ์ ณ พุทธคยา และอันตรายานหายไปที่สุด ทั้งนี้ การที่พญาสิทธิทรงอ้างถึง ธาตุ อันตรายานนั้นเป็นเพราะต้องการให้มหาธาตุเจดีย์ และพระศรีมหาโพธิ์ เป็นเครื่องจรรโลงพุทธศาสนาให้คงอยู่สืบไปจน ครบ 5000 ปี ธนธร กิตติกานต์ (2557) ทั้งนี้ในจาริกนครชุม ปี พ.ศ. 1900 ได้มีการกล่าวถึงการคงอยู่ของพระพุทธรูปมาตั้งแต่บัดนี้

“...ដឹងទេ ពាសសាសនាអរិយធម៌ខ្មែរយើង វាបានឆ្លងកាត់មកដល់សម័យស៊ីវិល ឯងមិនអាចបោះបង់វាបានទេ បើបោះបង់វាបាន វាមិនមែនជាសម្បត្តិជាតិរបស់យើងទេ វាជាសម្បត្តិជាតិរបស់មនុស្សជាតិទាំងអស់ យើងគ្រប់គ្នា យើងត្រូវរក្សាវា យើងត្រូវរក្សាវាឱ្យបានល្អបំផុត យើងត្រូវរក្សាវាឱ្យបានយូរអង្វែង...”

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2566)

“...ผิมีคนถามศาสนาพระเป็นเจ้ายังเท่าใดจักสิ้นอันให้แก่วาตังนี้แต่ปีอัน สถาปนาพระมหาธาตุนี้เมื่อหน้า
ได้สามพันเก้าสิบเก้าปีจึงจักสิ้นศาสนาพระเป็นเจ้า...”

(จารึกนครชุมด้านที่ 1 บรรทัดที่ 31-34)

จากข้อความข้างต้นกล่าวถึงถึงวันสิ้นสุดของศาสนา ความว่าหลังจากสถาปนาพระมหาธาตุนี้ได้ 3099 ปี
พระธาตุนี้จะอันตรธานหายไปและจะเป็นการสิ้นสุดศาสนาพุทธในตอนนั้น

องค์ความรู้ที่ได้รับ

การศึกษาเรื่อง “จารึกนครชุม : อักษรวิเชียร วัฒนธรรม และพระพุทธศาสนาในสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชา-
ลิไทย” ผู้ศึกษาได้รับองค์ความรู้ 3 มิติ ได้แก่ 1) ได้เห็นถึงรูปแบบอักษรและอักษรวิเชียร 2) ได้เห็นถึงวัฒนธรรม และ
พระพุทธศาสนา 3) ได้เห็นถึงวัฒนธรรมที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ดังนี้

ที่	รูปแบบอักษรและอักษรวิเชียร
1.	รูปแบบพยัญชนะ 36 รูป คือ ก ข ข ค ค ห ง จ ช ญ ฎ ฏ ฐ ฒ ต ถ ท ธ น บ ป ผ ฝ พ ฟ ภ ม ย ร ล ว ศ ส ห อ
2.	รูปแบบสระ 19 รูป คือ อะ อา อิ อี อือ อุ ู เอ แอ โอะ โอ ออ เอีย เอือ อำ ไอ โอ เอา ฤ
3.	การใช้ทั้งสระลอย จำนวน 1 ตัว คือ “สระเอือ”
4.	รูปแบบวรรณยุกต์ 2 รูป ได้แก่ วรรณยุกต์เอก (') และวรรณยุกต์โท (^)
5.	รูปแบบตัวเลข 4 ตัว คือ ๑ ๒ ๗ ๙
6.	รูปแบบเครื่องหมาย 2 รูป คือ เครื่องหมายขึ้นต้นประโยค/จบประโยค(๐) และเครื่องหมายประกอบ พยัญชนะที่อ่านได้ (นิคหิต)
7.	สระล้อมรอบตัวพยัญชนะ
8.	สระไอไม่มีวรรณ สระไอไม่มีลายสูงกว่าพยัญชนะ
9.	มีการใช้สระลอย
10.	อักษรควบกล้ำและอักษรนำลักษณะติดกัน
11.	การใช้วรรณยุกต์วางไว้ที่พยัญชนะตัวแรก
12.	มีการใช้อักษรหัน

ที่	วัฒนธรรมและพระพุทธศาสนา
1.	วันวิสาขบูชาที่เป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
2.	มีคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาหลายชุด ได้แก่ พระไตรปิฎก พระมหาชาติ ธรรมชาดก พระอภิธรรมปิฎก พระปฎิฐาน พระยมก และในตอนนั้นไม่มีใครเข้าใจพระไตรปิฎกอย่างถ่องแท้ มีคนเข้าใจเพียงเล็กน้อย เท่านั้น
3.	ภิกษุสงฆ์ต้องรักษาศีลและวินัย ซึ่งมีทั้งสิ้น 4 ลักขาบท
4.	ศาสนามีวันสิ้นสุด

ที่	วัฒนธรรมที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน
1.	พระราชพิธีบรมราชาภิเษก
2.	การโหราศาสตร์
3.	การสร้างพระศรีรัตนมหาธาตุและการปลุกต้นพระศรีมหาโพธิ์ เป็นวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา
4.	การบูชาพระศรีรัตนมหาธาตุและต้นพระศรีมหาโพธิ์เป็นวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อสร้างอานิสต์ผลบุญเสมือนได้กราบไหว้องค์สัมมาสัมพุทธเจ้า

บทสรุป

การศึกษาอักษรวิไทยและวัฒนธรรมพระพุทธศาสนาในสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชาลิไทยครั้งนี้ ผู้เขียนบทความพบว่า ในสมัยพระยาไทย มีการใช้พยัญชนะ 36 รูป มีการใช้สระลอยและสระจมเหมือนกันกับอักษรวิไทย มีจำนวน 19 รูป และมีการใช้ตัวเลข 4 ตัว อักษรวิของอักษรไทยสมัยพระยาไทย มีทั้งส่วนที่พัฒนาขึ้นมาจากอักษรวิไทยของพ่อขุนรามคำแหง และส่วนที่หันกลับมาใช้อักษรวิแบบขอมโบราณ ซึ่งก็คือการใช้ตำแหน่งสระวางอยู่รอบพยัญชนะ เพื่อเป็นตัวตัดคำและทำให้อ่านง่ายขึ้น อักษรวิอักษรไทยสมัยพระมหาธรรมราชาลิไทยจึงเขียนอักษรแต่ละตัวเพียงแค่ขีดกัน ไม่ต้องเชื่อมอักษร ยกเว้นสระอาที่นิยมเขียนติดกับพยัญชนะมาตั้งแต่โบราณตามอักษรวิขอม

ส่วนวัฒนธรรมพระพุทธศาสนาในสมัยพระมหาธรรมราชาลิไทย ผู้เขียนบทความพบว่า จากจารึกนครชุมในสมัยของพระมหาธรรมราชาลิไทย ทำให้เห็นถึงประเพณีและวัฒนธรรมต่าง ๆ สามารถแบ่งเป็น 5 ประการ ได้แก่ ประการที่ 1 พระราชพิธีบรมราชาภิเษก เป็นพระราชพิธีที่สำคัญที่สุด จัดขึ้นในวโรกาสที่ พระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใหม่เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ เป็นพระราชพิธีในการสถาปนาให้ผู้ที่จะขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดินได้เป็นพระราชอาคันตุกะของราชอาณาจักรโดยสมบูรณ์ ประการที่ 2 พระศรีรัตนมหาธาตุกับพระศรีมหาโพธิ์ เนื้อความจารึกนั้นได้แสดงถึงแนวคิดเรื่องธาตุบูชาของ พระมหาธรรมราชาลิไทยอย่างชัดเจน 2 ประการ คือพระองค์นั้นเชื่อว่าพระธาตุจากลังกานั้นเป็นพระธาตุที่แท้จริงและมีความพิเศษกว่าพระธาตุทั่วไป อีกประการหนึ่งคือ พระองค์ทรงบูชาพระธาตุและพระศรีมหาโพธิ์เป็นตัวแทนพระพุทธเจ้า การปลุกพระศรีมหาโพธิ์ยังแสดงให้เห็นว่ามหาธาตุเจดีย์เป็นสัญลักษณ์แทนองค์พระพุทธเจ้าที่ทรงประทับอยู่เบื้องหน้าของพระศรีมหาโพธิ์ในขณะที่พระองค์ทรงตรัสรู้ นอกจากนี้จารึกนครชุมยังกล่าวถึงคติเรื่องพระธาตุทั้งหมดจะไปชุมนุมกันที่มหา-สถูปแห่งเมืองอนูราชปุระ ก่อนที่จะไปชุมนุมกัน นอกจากนี้ในจารึกนครชุมยังกล่าวถึงความเชื่อเรื่องอายุขัยของคนธาตุอันตรธาน และสิ้นศาสนาพุทธ

ประการที่ 3 วันวิสาขบูชา เป็นวันที่สมเด็จพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพาน ซึ่งเกิดขึ้นในวันและเดือนเดียวกัน คือ ในวันเพ็ญ (ขึ้น 15 ค่ำ) เดือนหก เหตุการณ์ดังกล่าวนี้ได้เกิดขึ้นเมื่อกว่าสองพันห้าร้อยปีมาแล้ว ในห้วงเวลาที่ต่างกัน ซึ่งวันวิสาขบูชาจึงนับว่าเป็นวันสำคัญสูงสุดในพระพุทธศาสนา เป็นวันที่ก่อให้เกิดพระพุทธเจ้าผู้ตรัสรู้พระธรรมและนำมาสั่งสอนแก่สรรพสัตว์ และพระสงฆ์สาวกผู้สืบทอดพระพุทธศาสนาต่อมาจนถึงปัจจุบัน ประการที่ 4 คัมภีร์พระพุทธศาสนาต่าง ๆ ได้แก่พระไตรปิฎก พระมหาชาติ ธรรมชาดก พระอภิธรรม พระปฎิฐาน พระยมก และประการที่ 5 ศิลและวินัยของภิกษุสงฆ์ ซึ่งในสมัยพระธรรมราชาลิไทยได้กล่าวถึงปาราชิก 4 ได้แก่ (1) เสพเมถุน (2) ถือนาถทรัพย์ที่เจ้าของไม่ได้ให้มาเป็นของตน (3) พราหมณ์กามนุษย์จากชีวิต และ (4) กล่าววาจาดูหมิ่นนุสธรรมที่ไม่จริง

เอกสารอ้างอิง

- จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ. (2551). **จากลายสือไทยสู่อักษรไทย**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ , สุจิตต์ วงษ์เทศ , สุรีย์ ภูมิภมร , เผ่าทอง ทองเจือ , และอัศรพงษ์ คำคุณ. (2546). **พระศรีมหาโพธิ์ : จากชมพูทวีปสู่สุวรรณภูมิ**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ตรงใจ หุตางกูร. (2558). **มรดกความทรงจำแห่งเมืองศรีสัชนาลัย-สุโขทัย : ประมวลจารึกสมัยพระยาไทย**. กรุงเทพฯ : ศักติโสภารการพิมพ์.
- ธนธร กิตติกานต์. (2557). **มหาธาตุ**. กรุงเทพฯ:มติชน.
- ประเสริฐ ณ นคร. (2547). **การอธิบายศิลาในจารึกสมัยสุโขทัย**. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2566)

พระมหาไฉ้ ธมฺมเมธี. (2563). การสังเคราะห์วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา 30 คัมภีร์ธรรมที่คนไทยควรอ่าน.

วารสารวิจัยวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 3 (3), 15-18.

พิชศาล พันธุ์วัฒนา. (2559). บทลงโทษของพระภิกษุที่ปาราชิกสิกขาบท 1. วารสารวิชาการแพรวากาฬสินธุ์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์, 3(2), 114-116.

file:///Users/nuengruethai/Downloads/%23%23common.file.namingPattern%23%23.pdf

สายไหม จบกมลศึก. (2562). พระราชพิธีบรมราชาภิเษก (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : กระทรวงวัฒนธรรม.

สิงโต สุริยาอารักษ์. (2522). โหราศาสตร์ไทยเดิม. กรุงเทพฯ : เกษมบรรณกิจ.

สุริย์ มีผลกิจ. (2549). วันสำคัญในพระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ : คอมพิวเตอร์.

4 มาตรการบริหารความเสี่ยงขององค์กรพุทธกับการเผยแผ่ในโลกยุคผันผวน

4 RISK MANAGEMENT MEASURES FOR BUDDHIST ORGANIZATIONS AND PROPAGATION IN A VUCA WORLD

พระครูสมุห์สนิทวงศ์ วุฑฒิวิโส¹, ชันทอง วัฒนะประดิษฐ์

Phrakhu Samu Sanitwong Vuddhivamsa, Khamthong Wattanapradit

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Email : 6301105027@mcu.ac.th¹

บทคัดย่อ

ปัจจุบันสถานการณ์โลกนับวันยิ่งผันผวน หลายองค์กรต้องเผชิญหน้ากับปัญหาวิกฤตที่อาจเกิดขึ้นได้ทั้งทางตรงและทางอ้อมไม่เว้นแม้แต่องค์กรทางศาสนา ดังจะเห็นได้จากสถานการณ์เกี่ยวกับองค์กรพุทธนานาชาติซึ่งมีเป้าหมายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในช่วงภาวะวิกฤตที่ผ่านมา ต้องเผชิญทั้งภัยคุกคามจากโรคภัยไข้เจ็บ ภาวะเศรษฐกิจ ภัยสงคราม การไม่นับถือศาสนาของคนรุ่นใหม่ ภาวะเสื่อมถอยของศรัทธาชาวพุทธ ทำให้การเผยแผ่คำสอนเริ่มเข้าสู่สถานการณ์ที่ท้าทาย อย่างไรก็ตาม หลายองค์กรมีการบริหารจัดการความเสี่ยง เพื่องานเผยแผ่อย่างมีประสิทธิภาพและช่วยแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้อย่างทัน่วงที ทั้งนี้เป็นเพราะองค์กรพุทธได้นำหลักคำสอนของพระพุทธเจ้ามาเป็นมาตรการในการจัดการบริหารความเสี่ยงอย่างเป็นระบบและกลไก ทั้งในเชิงป้องกัน แก้ไข พัฒนา และรักษาต่อยอด เพื่อให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนามีความสืบต่อและต่อเนื่อง ผู้เขียนได้นำเสนอ 4 มาตรการการบริหารความเสี่ยงวิถีพุทธ ที่สามารถนำมาใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาขององค์กรพุทธแล้ว ยังเป็นประโยชน์ต่อองค์กรต่างๆ ที่สามารถนำไปปรับใช้รับมือกับสถานการณ์ความเสี่ยงต่าง ๆ ด้วยความไม่ประมาท และยั่งยืน

คำสำคัญ : บริหารความเสี่ยง, ปธาน 4, เครือข่าย, องค์กรพุทธ, เข้าถึงของคนรุ่นใหม่, สถานการณ์ผันผวน

Abstract:

The current global situation is becoming in a a VUCA World (volatility, uncertainty, complexity, and ambiguity), with many organizations facing both direct and indirect crises. Even religious organizations are not exempt from these challenges, as seen in the case of an International Buddhist Organization Network with the goal of propagating Buddhist teachings. In the past crisis period, they had to confront threats such as infectious diseases, economic instability, wars, the disregard of religion by the younger generation, and the decline of Buddhist faith. These factors have made the dissemination of teachings enter a challenging phase. However, many organizations have implemented risk management strategies to efficiently propagate their mission and effectively address specific problems in a timely manner. This is because Buddhist organizations have adopted the teachings of the Buddha as principles for systematic and mechanized risk management measures. These measures encompass prevention, resolution, development, and sustainability, ensuring the continuous propagation of Buddhist teachings. The author presents four risk management measures in the Buddhist way that can be applied to the dissemination of Buddhism within Buddhist organizations. These measures are also beneficial to various organizations in adapting and dealing with different risk situations with earnestness and sustainability.

Keywords; Risk Management, sammappadhāna 4, Network, Buddhist Organizations, New Generation, VUCA

บทนำ : ความท้าทายของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคโลกผันผวน

โลกในศตวรรษที่ 21 เป็นโลกแห่งการเปลี่ยนแปลง และก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว ทำให้ชาวพุทธและองค์กรพุทธ ต้องเผชิญหน้ากับสถานการณ์ข่าวมากมาย อาทิ ข่าว “ทะไล ลามะ” หยอกล้อกับเด็กผู้ชาย (PPTV, 2023), ข่าว “รอง ผ.อ. สำนักพุทธฯ” แสดงความห่วงใยต่อพระพุทธศาสนาและเยาวชน (Thairath, 2023), ข่าววิจารณ์ปล่อยปลา 4,000 กก.” Kapook (2023) ข่าวเหล่านี้ถ้าอยู่ในแวดวงคนที่เลื่อมใสศรัทธาหรือวงประชุมสัมมนา คงไม่มีปัญหา แต่เมื่อภาพและข่าวเผยแพร่ไปในสื่อสังคมออนไลน์ หลายแพลตฟอร์ม วงกว้าง หลากหลาย ต่างวัย ต่างศาสนา ต่างพื้นฐานความรู้และความคิด เกิดข้อสงสัย ไม่เข้าใจ และข้อวิพากษ์วิจารณ์อย่างท่วมท้น เผ็ดร้อน บวก-ลบ และรุนแรงอย่างที่ไม่เคยเป็นมาก่อน การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เป็นผลจาก “โลกไร้พรมแดน” และจาก 3 กระแสหลัก ซึ่งประกอบด้วย 1) กระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) 2) กระแสการพัฒนาเทคโนโลยี (Big Bang of Technology) และ 3) กระแสความใหญ่ของเงินทุน (Financialization) ซึ่งก่อให้เกิดสภาวะกระแสผันผวนที่เรียกว่า VUCA World เป็นความผันผวน ความไม่แน่นอน และความสลับซับซ้อน และความคลุมเครือ (Volatility, Uncertainty, Complexity, Ambiguity) รวมทั้งสภาวะแวดล้อมเศรษฐกิจในปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว (Giles, 2018) VUCA World ถือว่าเป็น The New Normal จึงเป็นสภาวะปกติแบบใหม่ของโลกที่ผู้คนในสังคมจำเป็นต้องหาเทคนิค วิธีการ หรือเครื่องมือ ด้วยการสร้างความพร้อมในการรับมือความผันผวน ไม่แน่นอน ซับซ้อน และคลุมเครือให้ได้ (Namprom, 2019)

ภัยจากสภาวะการเปลี่ยนแปลงของโลกที่กำลังเผชิญอยู่ผู้เขียนจัดเป็นภัยได้ 4 ประการ คือ (1) โรคภัยไข้เจ็บจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19, (2) ภัยสงครามความขัดแย้งในประเทศ และระหว่างประเทศ เช่น ศรีลังกา เมียนมา ลาว ไทย อินโดนีเซีย สงครามรัสเซีย-ยูเครน เป็นต้น, (3) ภัยพิบัติทางธรรมชาติที่มาพร้อมภาวะโลกร้อน ภาวะเรือนกระจก จนกระทั่งองค์การสหประชาชาติ ต้องออกมารณรงค์การพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) และ (4) ภัยเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นทุพภิกขภัย ได้แก่ อัตราเงินเฟ้อในหลายประเทศ เช่น ในสหรัฐอเมริกา และสหภาพยุโรป ทั้งหมดเป็นภัยภายนอกที่ส่งผลต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา แต่ภัยภายในที่สำคัญและส่งผลต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในอนาคต (Phrakhrusamu Sanitwong Wuttiwangso, 2023) คือ **1) จำนวนผู้บวชในพระพุทธศาสนาลดลง** เช่นในประเทศไทย สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ รายงานตัวเลขสถิติจำนวนพระภิกษุสามเณร (National Office of Buddhism, 2020) ปี พ.ศ. 2561 อยู่ที่ 330,000 กว่ารูป แยกเป็นพระภิกษุ 282,571 รูป และสามเณร 47,736 รูป (สำรวจข้อมูล ณ วันที่ 29 ธันวาคม 2560) แต่สถิติปี พ.ศ. 2563 เหลือประมาณ 250,000 กว่ารูป แยกเป็น พระภิกษุ 215,871 รูป และสามเณร 36,980 รูป (สำรวจข้อมูล ณ วันที่ 30 ธันวาคม 2562) ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ภายใน 2-3 ปี จำนวนพระภิกษุสามเณรไทย ลดลงกว่า 80,000 รูป **2) ข่าวเสียหายน (Bad News) และข่าวเท็จ (Fake News) คนเสื่อมศรัทธาไม่ไว้วางพระและวัด** (Professor Emeritus Sukanya Sudbanthad, 2023) เนื่องจาก New Media เข้าถึงสังคมทุกกลุ่มเป้าหมาย ข้อมูลข่าวสาร (Information) นำเสนอในลักษณะเร้าอารมณ์ (Emotion) และเน้นไปทางภาพ มากกว่าตัวอักษร การสรุปข้อมูลจึงขึ้นอยู่กับ “การตัดสินใจด้วยอารมณ์” และนำไปสู่ “ความไม่ไว้วางใจ” ในทุกสิ่งทุกอย่างรอบตัว และวัดกลายเป็น target ของการถูกโจมตีในแง่ต่างๆ ก่อให้เกิดความไม่ไว้วางใจในวัดและพระ ส่งผลมาถึงความเสื่อมศรัทธาในพระพุทธศาสนา **3) ภาวะการณ์คนรุ่นใหม่มองศาสนาไม่จำเป็นหรือไม่ตอบโจทย์กับวิถีชีวิต** ซึ่งเกิดจาก Generation Gap หรือช่องว่างระหว่างวัย รุ่นพ่อแม่ถูก รุ่นปู่ย่าตายาย สอนให้เชื่อดด้วยศรัทธา แต่รุ่นลูกจะเชื่อดด้วยความสมเหตุสมผล เมื่อผู้ใหญ่ให้เหตุผลไม่ได้ เด็กรุ่นใหม่จึงมองว่า คำสอนในพระพุทธศาสนาไม่สอดคล้องกับความรู้ทางวิทยาศาสตร์ในปัจจุบัน เป็นเพียงความเชื่อ ไม่ใช่ความจริง และปัจจุบันการหาความรู้ต่างๆ สามารถเข้าถึงได้จากโลกอินเทอร์เน็ต, Google, Chat GPT เป็นต้น ตัวอย่างความคิดเห็นของคนรุ่นใหม่ที่มีมุมมองต่อศาสนาเปลี่ยนไป (BBC News ไทย, 2022) **4) ภาวะการณ์คนไม่มีศาสนา** มีผลการสำรวจ 106 ประเทศ พบว่าจำนวนเปอร์เซ็นต์ของผู้ที่ไม่นับถือศาสนามีแนวโน้มที่สูงขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศไทยปี 2018 คาดการณ์ว่า ผู้ไม่มีศาสนาอยู่ราว 20% (BBC News ไทย, 2022) อย่างไรก็ตามแม้ว่าบางความเห็นจะสะท้อนว่าการไม่มีศาสนา ไม่ใช่มีศีลธรรมเสมอไป แต่ก็ถือว่าเป็นสถานการณ์ความเสี่ยงในการสืบสานคำสอนทางพระพุทธศาสนา ซึ่งถึงแม้ว่าพระพุทธศาสนาจะมีคำสอนไม่ให้ยึดมั่นถือมั่นทุกอย่างมีเกิดขึ้นตั้งอยู่และดับไป แต่ในฐานะองค์กรพุทธที่มีอยู่ทั่วโลกควรจะมีมาตรการในการในการรับมือกับความเสี่ยงเพื่อป้องกัน รักษา สืบสานต่อยอดพระธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ให้คงอยู่ได้ยาวนานเท่ากัน บทความนี้ผู้เขียนจึงนำเสนอการนำหลักฐาน 4 องค์ธรรมที่ช่วยส่งเสริมให้เกิดญาณด้วยความเพียร 4 ประการ ซึ่งเป็นหลักคำสอนที่

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2566)

สามารถนำมาใช้ในการรับมือกับความเสี่ยงขององค์กรพุทธในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยเริ่มต้นในการนำเสนอความเข้าใจเกี่ยวกับการบริหารความเสี่ยงของคืออะไร หลักฐาน 4 ในทางพระพุทธศาสนากล่าวไว้อย่างไร และท้ายที่สุดการนำหลักฐาน 4 มาใช้ในการบริหารความเสี่ยงขององค์กรพุทธในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อรับมือสถานการณ์โลกแห่งความผันผวนควรเป็นอย่างไร

การบริหารความเสี่ยงขององค์กรในยุคผันผวน

ก่อนที่จะกล่าวถึงการบริหารความเสี่ยงคืออะไร ผู้เขียนขอทำความเข้าใจเกี่ยวกับโลกยุคผันผวน (VUCA WORLD) คืออะไร โลกยุคผันผวน หรือบางที่เรียกว่าโลกยุคพลวัตผัน VUCA WORLD เป็นโลกแห่งความผันผวน (Volatility) ความไม่แน่นอน (Uncertainty) ความซับซ้อน (Complexity) และความคลุมเครือ (Ambiguity) เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต สังคม เศรษฐกิจการเมืองและการศึกษา (Oraphan Butkatanyu, 2021) ทั้งนี้คำว่า VUCA เริ่มต้นมาจากสถานการณ์ที่สื่อถึงความความสับสนและผันผวนในประเทศที่กองทัพประเทศสหรัฐอเมริกานำมาใช้เรียกสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในสมัยสงครามที่อัฟริกาและอิรักที่ส่งผลกระทบไปทั่วโลก ต่อมาคำนี้ถูกนำมาใช้ในโลกรขององค์กรธุรกิจและอีกหลายๆ องค์กรก็ถูกนำมากล่าวถึง เช่น องค์กรการศึกษา เป็นต้น VACA เป็นคำย่อของคำสำคัญที่สะท้อนให้เห็นถึงสถานการณ์ที่องค์กรต่าง ๆ กำลังเผชิญและส่งผลต่อองค์กรได้หากไม่เตรียมการตั้งรับหรือบริหารความเสี่ยง โดยคำว่า V ย่อมาจากคำว่า Volatility หมายถึง ความผันผวน การเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วและไม่สามารถคาดเดาได้ U มาจากคำย่อของคำว่า Uncertainty หมายถึง ความไม่แน่นอนที่ยากต่อการตัดสินใจ ส่วนคำว่า C มาจากคำว่า Complexity คือ ความซับซ้อนที่มากขึ้นเรื่อย ๆ ในเชิงระบบ และคำว่า A ย่อมาจากคำว่า ความคลุมเครือ ไม่ชัดเจน ไม่สามารถคาดเดาผลได้ชัดเจน จากองค์ประกอบของคำเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า โลกยุคผันผวนเป็นสถานการณ์ที่ก่อให้เกิดความกังวลกับองค์กร เพราะการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็วทำให้รู้สึกวุ่นวายความมั่นคง หากปรับตัวไม่ได้หรือปรับตัวได้ช้าจะส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตหรือดำเนินธุรกิจได้ยากขึ้น และในขณะเดียวกันยังเป็นยุคที่เกิดการแข่งขันที่สูงขึ้นคลื่นลูกหลังที่แข็งแกร่งสามารถแข่งหน้าองค์กรธุรกิจที่มีประสิทธิภาพต่ำแม้ว่าจะดำเนินธุรกิจที่ประสบความสำเร็จมาก่อน ท้ายที่สุดด้วยความไม่แน่นอนนี้ส่งผลต่อสภาพความสัมพันธ์และความผูกพันของคนกับองค์กรที่ลดน้อยลง (Norarat Funchian, 2019) ด้วยเพราะผู้คนต่างก็นึกถึงความอยู่รอดของตนเองมากกว่าองค์กร ซึ่งผู้เขียนมองว่าโลกผันผวนนี้แม้แต่องค์กรทางพระพุทธศาสนาไม่ว่าประเทศใดต่างก็เผชิญกับความไม่แน่นอนและสถานการณ์ที่รับมือได้ยากหากขาดการเตรียมการหรือความสามารถในการรับมือกับความเสี่ยงที่เกิดจากผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ตัวอย่างสถานการณ์ที่เห็นได้ชัดในฐานะองค์กรพุทธนานาชาติ คือ สถานการณ์จากการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 การไม่สามารถไปวัดทำบุญได้ตามปกติทำให้ผู้คนเริ่มห่างหายไปจากวัด การบริจาคที่น้อยลงด้วยเพราะผู้คนต่างได้รับผลกระทบทางเศรษฐกิจถ้วนหน้า การจะทำบุญให้วัดหรือองค์กรพุทธเป็นเรื่องที่จำป็นน้อยกว่าปัญหาเรื่องปากท้อง ดังนั้นการบริหารความเสี่ยงขององค์กรพุทธนานาชาติควรเตรียมการรับมืออย่างจริงจัง เพื่อบริหารความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นได้จากภัยคุกคาม ดังที่กล่าวไว้ในบทนำ

ทั้งนี้ การบริหารความเสี่ยง เป็นคำที่คุ้นเคยในโลกขององค์กรธุรกิจ ความหมายของการบริหารความเสี่ยง (Risk Management) หมายถึง กระบวนการดำเนินงานขององค์กรที่เป็นระบบและต่อเนื่อง เพื่อช่วยให้องค์กรลดมูลเหตุของแต่ละโอกาสที่จะเกิดความเสียหาย ให้ระดับของความเสียหายและขนาดของความเสียหายที่จะเกิดขึ้นในอนาคต อยู่ในระดับที่องค์กรยอมรับได้ ประเมินได้ ควบคุมได้ และตรวจสอบได้อย่างมีระบบ โดยคำนึงถึงการบรรลุวัตถุประสงค์ (Srinakharinwirot University, 2014) หรือเป้าประสงค์ขององค์กรเป็นสำคัญ (National Science Museum Organization, 2019) การบริหารความเสี่ยงจัดเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารงานองค์กรเพื่อเตรียมการรับมือปัญหาขององค์กร เป็นความเสี่ยงที่จะต้องบริหารดำเนินการ ให้เสร็จตามเวลา และตรงตามเป้าประสงค์ที่กำหนดไว้ บางครั้งอาจมีโอกาหรือเหตุการณ์ที่องค์กรไม่ได้คาดคิดเกิดขึ้นล่วงหน้า **องค์ประกอบความเสี่ยง 8 ประการ** ตามแนวคิดของ COSO-ERM (Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission, 2017) ที่ใช้ในการบริหารความเสี่ยงอย่างมีประสิทธิภาพ คือ 1.สภาพแวดล้อมภายในองค์กร (Internal Environment), 2.การกำหนดวัตถุประสงค์ (Objective Setting) 3. การระบุเหตุการณ์ที่เสี่ยง (Event Identification) 4. การประเมินความเสี่ยง (Risk Assessment) 5. การตอบสนองต่อความเสี่ยง (Risk Response) 4 แนวทาง (1)การหลีกเลี่ยง (Avoid) หรือยกเลิก (Terminate) (2) การถ่ายโอน (Transfer) หรือ การกระจาย (Share) (3)

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2566)

การควบคุม (Control) หรือการลด (Reduction) (4) การยอมรับ (Accept, Take) 6. กิจกรรมควบคุมความเสี่ยง (Control Activities) 7. การสื่อสารและระบบสารสนเทศ (Information and Communication) และ 8. การติดตามผล (Monitoring) กล่าวได้ว่า องค์ประกอบของการบริหารความเสี่ยงทั้ง 8 ประการ ครอบคลุมแนวทางการกำหนดนโยบายการบริหารงาน การดำเนินงาน และการบริหารความเสี่ยง อาจสรุปได้เป็น 4 วิธี คือ หลีกเลี่ยง กระจายความเสี่ยง ควบคุม และยอมรับ ในการเผยแผ่ธรรมะผ่านการขับเคลื่อนงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาขององค์กรพุทธนานาชาติ ต้องเตรียมความพร้อม ไม่ประมาทต่อความเสี่ยง ความผันผวนต่างๆ จึงจะสามารถทำงานพระพุทธศาสนาต่อไปได้อย่างยั่งยืน

ปธาน 4 : หลักพุทธสันติวิธีกับการบริหารองค์กรเชิงรุก

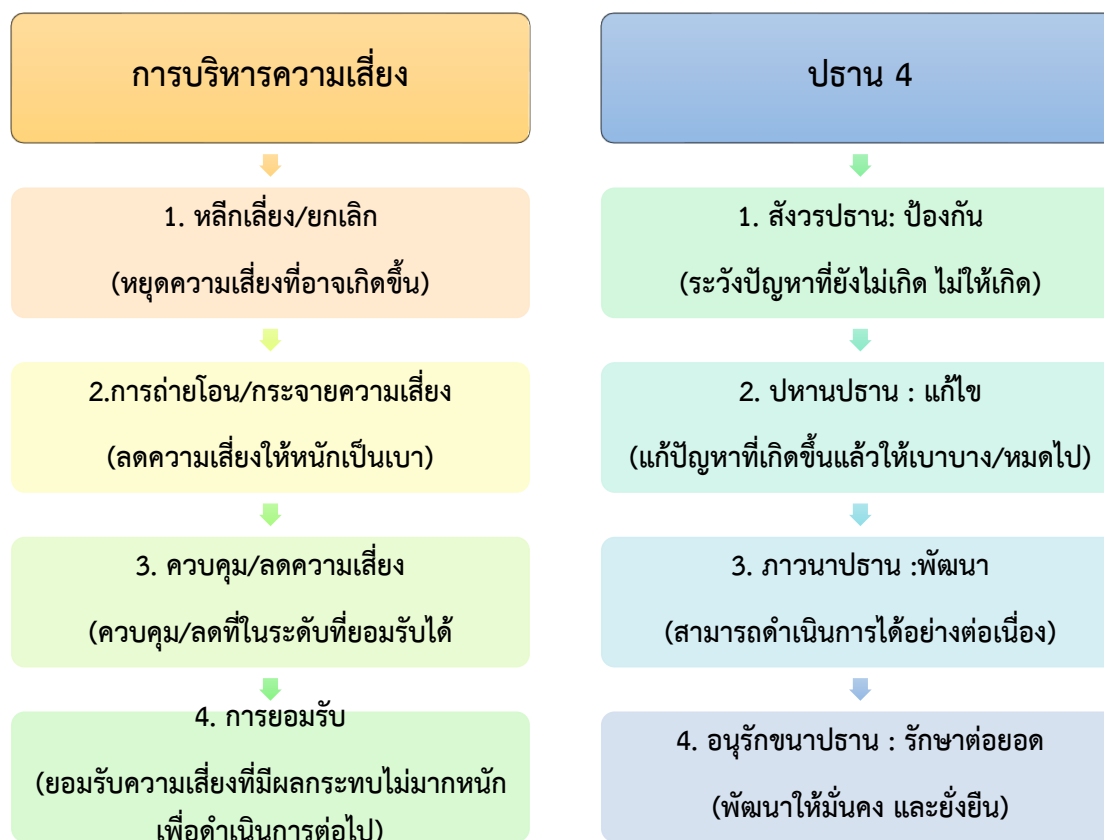
ในทางพระพุทธศาสนา การจัดการความเสี่ยงหรือปัญหา หรือ กิเลส ทุกข์ มีหลักธรรมที่เป็นหลักเป็นแนวมานานแล้วในเรื่องการ ป้องกัน แก้ไข พัฒนา และต่อยอด เรียกว่า “สัมมปธาน 4” หรือ **ปธาน 4** (A.II.74,16,15.) เป็นองค์ธรรมที่ช่วยส่งเสริมให้เกิดญาณ ด้วยความเพียร 4 ประการ ได้แก่ 1. สังวรปธาน เพียรระวังหรือเพียรปิดกั้น คือ เพียรระวังยับยั้งบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด มิให้เกิดขึ้น 2. ปหานปธาน เพียรละหรือเพียรกำจัด คือ เพียรละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว 3. ภavanaปธาน เพียรเจริญ หรือเพียรก่อให้เกิด คือ เพียรทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด ให้เกิดมี 4. อนurักขนาปธาน เพียรรักษา คือ เพียรรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วให้ตั้งมั่นและให้เจริญยิ่งขึ้นไปจนไปพลุลยตัวอย่างการดำรงชีวิตด้วยหลักปธาน 4 โดย พระมหาโพธิวงศาจารย์ เจ้าอาวาสวัดราชโอรส บรรยายธรรมเรื่อง “วิถีชีวิตใหม่ New normal” ว่า “แนะนำให้ใช้ ปธาน 4 ประกอบด้วย 1) สังวรปธาน แปลว่า เพียรป้องกัน การป้องกันในแบบ New Normal 2) ปหานปธาน แปลว่า เพียรละเลิก ทั้งอะไรต่าง ๆ ที่ไม่ดี มีกฎกติกากระชับป้องกันไว้แล้ว แล้วในขณะเดียวกันก็ให้ทิ้งให้เลิก 3) ภavanaปธาน เพียรภavana คำว่าภavanaในที่นี้ แปลว่า ทำให้มี ทำให้เป็น แล้วท่านทั้งหลายก็มีวิถีชีวิตแบบใหม่ ไม่เคยทำก็ทำ ทำไม่เป็นก็ทำเป็น 4) อนurักขนาปธาน คือ การเพียรรักษา เคยทำอะไรมาดี ปฏิบัติอะไรอย่างไรดี ก็ทำไปปฏิบัติไปอย่างนั้น เคยทำวัดสวนมนต์อ่านหนังสือธรรมะก็อ่าน ฟังธรรมะก็ฟังรักษาไว้ไม่ทิ้ง สอดคล้องกับ พระครูสมุห์ธนโชติ จิระมโธ ที่ระบุในงานวิจัย “การศึกษาวิเคราะห์พุทธวิธีในการแก้ไขปัญหาคาความรุนแรงของเยาวชน” (Phrakhrusamu Thanachot Chiratham, 2018) ว่า หลักพุทธวิธีในการแก้ไขปัญหาคาความรุนแรงของเยาวชน ตามหลักปธาน 4 คือ ป้องกัน ปราบปราม รักษา เร่งสร้าง เมื่อเยาวชนได้เรียนรู้ผ่านกระบวนการสร้างกลไกการขับเคลื่อนเครือข่ายเยาวชนคนไม่ผิด ปรากฏว่า เยาวชนดี พ่อแม่ดี ผู้ปกครองดี ชุมชนดี โรงเรียนดี จนในที่สุดชาวบ้านเลิกผลิต เลิกขาย เลิกเสพยาเสพติดเป็นหมู่บ้านปลอดสิ่งเสพติด ยืนยันได้ว่าบูรณาการพุทธวิธีกับกิจกรรมมีส่วนสำคัญต่อการลดปัญหาคาความรุนแรงของเยาวชนได้จริง

กล่าวโดยสรุป ปธาน 4 เป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญ ที่ผู้เขียนเห็นว่าสามารถนำมาใช้ในการบริหารจัดการความเสี่ยงขององค์กรพุทธนานาชาติ ในยุควิกฤตเศรษฐกิจ โรคภัยไข้เจ็บ ภัยสงคราม และภัยธรรมชาติ รวมถึงภัยภายในดังที่กล่าวไว้แล้ว โดยการนำหลักปธาน 4 มาประยุกต์ใช้กับการเผยแผ่ขององค์กรพุทธนานาชาติ ในโลกยุคผันผวน ผู้เขียนนำเสนอไว้ 4 ประเด็น ได้แก่ 1. **ป้องกัน** ไม่ให้ปัญหาเกิดขึ้น, 2. **แก้ไข** ปัญหาภัยคุกคาม ที่มีอยู่แล้วให้หมดไป, 3. **พัฒนา** องค์กร บุคลากร เครือข่าย งานพระศาสนา ให้เจริญยิ่งขึ้นไป, และ 4. **รักษา** ต่อยอดสิ่งที่ทำไว้ดีอยู่แล้วให้ยั่งยืน

มาตรการบริหารความเสี่ยงขององค์กรพุทธกับการเผยแผ่ในโลกยุคผันผวน

จากทฤษฎีบริหารความเสี่ยง มีแนวทาง 4 วิธี ได้แก่ 1.การหลีกเลี่ยง (Avoid) หรือยกเลิก (Terminate) เพื่อหยุดความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้น 2. การถ่ายโอน (Transfer) หรือ การกระจาย (Share) เพื่อแบ่งเบาหรือลดความเสี่ยงให้หนักเป็นเบา 3.การควบคุม (Control) หรือการลด (Reduction) เพื่อจัดการความเสี่ยงที่ยอมรับได้ 4.การยอมรับ (Accept, Take) เพื่อจัดการความเสี่ยงที่มีผลกระทบไม่มากนัก ซึ่งสอดคล้องกับหลักปธาน 4 ได้แก่ 1. สังวรปธาน เพียรระวังหรือเพียรปิดกั้น คือ เพียรระวังยับยั้งบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด มิให้เกิดขึ้น 2. ปหานปธาน เพียรละหรือเพียรกำจัด คือ เพียรละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว 3. ภavanaปธาน เพียรเจริญ หรือเพียรก่อให้เกิด คือ เพียรทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด ให้เกิดมี และ 4. อนurักขนาปธาน เพียรรักษา คือ เพียรรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วให้ตั้งมั่นและให้เจริญยิ่งขึ้นไปจนไปพลุลย

กล่าวโดยสรุปได้ว่า “ป้องกัน แก้ไข พัฒนา และรักษาต่อยอด” ทั้งนี้ นำมาปรับใช้กับสถานการณ์ปัจจุบัน เพื่อเป็นมาตรการบริหารความเสี่ยงขององค์กรพุทธกับการเผยแผ่ในโลกยุคผันผวน ดังแผนภูมิ

จากแผนภูมิดังกล่าว สามารถบูรณาการศาสตร์สมัยใหม่ทฤษฎีการบริหารความเสี่ยง และหลักปธาน 4 เป็นมาตรการบริหารความเสี่ยงขององค์กรพุทธกับการเผยแผ่ในโลกยุคผันผวนได้ดังนี้

มาตรการป้องกันความไม่ศรัทธาของชาวพุทธรุ่นใหม่

ความเสี่ยงกรณีความไม่ศรัทธาของชาวพุทธรุ่นใหม่	แนวทาง: ป้องกัน แก้ไข พัฒนา ต่อยอด
4.1.1 หลีกเลี่ยงการสอนที่เชื่อโดยไม่พิจารณาไตร่ตรอง 4.1.2 เปลี่ยนแปลงวิธีการสอนทั้งรูปแบบและระยะเวลา เพื่อไม่ให้เกิดการเบื่อหน่ายในการฟัง 4.1.3 ปรับปรุงภาษาธรรมะ ให้ง่าย และใช้ภาษาในยุคปัจจุบัน 4.1.4 ยอมรับในความแตกต่างของคนแต่ละช่วงวัย (Generation) เพื่อลดช่องว่างระหว่างวัย	4.1.1 พ่อแม่ ครู พระสงฆ์ ให้ความรู้ในพระพุทธศาสนาอย่างสมเหตุสมผล ชี้ให้เห็นถึงประโยชน์ที่ได้จากการปฏิบัติและสามารถใช้ในชีวิตประจำวันได้จริง 4.1.2 ใช้สื่อที่สั้น กระชับ และดึงดูดความสนใจในการเผยแพร่และการสอน 4.1.3 พ่อแม่ ครู พระสงฆ์ มีการประยุกต์ใช้ภาษาสื่อสารอย่างเหมาะสมในแต่ละช่วงวัย 4.1.4 ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาได้รับการฝึกฝนอบรมศักยภาพในการเผยแผ่ เช่น การใช้สื่ออย่างมีประสิทธิภาพ การผลิตให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย และการประยุกต์หลักธรรมเพื่อแก้ไขปัญหา รวมทั้งมีการวิจัยเพื่อพัฒนาในการเผยแผ่อย่างต่อเนื่อง

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2566)

ตัวอย่างโครงการหรือกิจกรรม เพื่อสร้างศรัทธาแก่ชาวพุทธรุ่นใหม่ ได้แก่ (1) การผลิตสื่อที่เหมาะสมกับช่วงวัย เช่น การใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วย ทำคลิปความรู้ธรรมะสั้นๆ เข้าใจง่าย เป็นเหมือนโฆษณา ประชาสัมพันธ์ เป็นสปอต 20-30 วินาที หรือ 1 นาที (ทีเซอร์ Teaser) หรือตัวอย่างหนัง (เทรลเลอร์ Trailer) 2-3 นาที (2) การสร้างประสบการณ์ใหม่ทางพุทธศาสนา ใช้พื้นที่สื่อสมัยใหม่ เช่น Metaverse YouTube TikTok Facebook เป็นต้น ดึงเยาวชนเข้ามาร่วมกิจกรรมทางศาสนาประเพณี เช่น เวียนเทียนออนไลน์, ลอยกระทงออนไลน์, วิสาขบูชาออนไลน์ (Banmuang, 2022) ผ่าน Metaverse ลิงก์ <https://meta.dmc.tv> (3) อบรมเยาวชน ด้วยสมาธิและธรรมะพื้นฐาน เช่น เยาวชนเวียดนาม 7,000 คน (Thich Truc Thai Minh, 2023) เรียนรู้พุทธศาสนาและฝึกสมาธิ ช่วงปิดเทอมภาคฤดูร้อน ณ วัดเจติยบรรพต ประเทศเวียดนาม (4) โครงการสอบปัญหาธรรมะ เพื่อเป็นกุศโลบายให้เยาวชนอ่านหนังสือธรรมะ เช่น โครงการสอบมงคลชีวิต 38 ประการในอินโดนีเซีย (UDIA, 2023) (5) ใช้ภาษาปัจจุบัน เข้าใจง่าย เข้าถึงกลุ่มผู้ฟัง พิสูจน์ได้ด้วยตนเอง ตามพฤติกรรมการเรียนรู้ที่เปลี่ยนไปของวัยรุ่น เช่น ผู้ใช้ TikTok ชื่อ วนิ อินพุธ เห็นว่า “พอเราศึกษาจริงๆ จับแก่นคำสอนพุทธเจ้า แล้วนำมาใช้ในชีวิตจริงได้ สิ่งที่ได้ค้นพบจากความรู้ตรงนี้ ปฏิบัติแค่ 1-2 เดือน ก็เห็นผล” (Wni.inbuddh, 2023)

การปรับและประยุกต์วิธีการในการเข้าถึงคนรุ่นใหม่ ผ่านรูปแบบและกิจกรรมต่าง ๆ เป็นสิ่งที่สามารถดึงดูดความสนใจของเยาวชน โดยใช้ภาษา สื่อ เนื้อหา เทคโนโลยี ที่เยาวชนคุ้นชินและเป็นสภาพแวดล้อมในปัจจุบันอยู่แล้ว เพื่อให้เยาวชนเปิดมุมมองและมีประสบการณ์ทางศาสนา ด้วยตนเองแบบไม่มีการบังคับ

มาตรการความเสี่ยงของศาสนทายาทที่ลดน้อยลง

มาตรการความเสี่ยงของศาสนทายาทที่ลดน้อยลง	แนวทาง: ป้องกัน แก้ไข พัฒนา ต่อยอด
4.2.1 หลีกเลียงการบวช ที่ไม่ได้สอนและฝึกปฏิบัติแก่ผู้บวช	4.2.1 มีพระอาจารย์และพระพี่เลี้ยง สอนและแนะนำอย่างใกล้ชิด
4.2.2 เปลี่ยนแปลง แนวคิดเรื่องการบวชตามประเพณี โดยไม่มีการเรียนการสอนให้กับผู้บวช และการบวชระยะสั้นมากเกินไป จนไม่สามารถจัดหลักสูตรที่เหมาะสม	4.2.2 ปลุกฝังการบวชเรียนศึกษาธรรมะ อย่างน้อย 3 เดือนในช่วงเข้าพรรษา หรือ 2 เดือนช่วงภาคฤดูร้อน
4.2.3 ปรับแนวคิดเรื่องการบวช ต้องบวชตลอดชีวิต (เช่น นิกายมหายาน หรือวัชรยาน) เพื่อเปิดโอกาสให้คนรุ่นใหม่ทดลองบวชระยะสั้นแบบ 3 เดือน	4.2.3 พัฒนาหลักสูตรการบวชระยะสั้น 3 เดือนและระยะยาว
4.2.4 ยอมรับ และเข้าใจในสถานการณ์ว่ามีผู้บวชน้อยลง และมีจำนวนพระลดลงอย่างต่อเนื่องจนเป็นปัญหาต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนา เพื่อหาวิธีปรับปรุงแก้ไข	4.2.4 ตระหนักในสภาพปัญหาว่ามีผู้บวชลดลง ดังนั้นในการฝึกอบรมพระ ควรปลุกฝังเป้าหมายอุดมการณ์บวชตลอดชีวิต บวชเรียนเป็นนื่อนานาบุญ บวชเป็นอายุพระพุทธศาสนา

ตัวอย่างโครงการและกิจกรรม โครงการบวชระยะสั้นของพุทธทุกนิกาย เช่น พุทธนิกายมหายาน หมู่บ้านพลัม, บวชระยะสั้นของพุทธวัชรยาน สายทิเบต โดยองค์ทะไล ลามะ องค์ที่ 14 บวชพระสงฆ์และแม่ชี 634 รูป (Tibet.net, 2023) 3 สัปดาห์ ณ เมืองธรรมศาลา ถิ่นพำนักองค์ทะไล ลามะ ประเทศอินเดีย เป็นต้น

มาตรการสร้างยุทธศาสตร์การเผยแผ่ในโลกยุคผันผวนและเข้าถึงกลุ่มคนที่หลากหลาย

มาตรการสร้างยุทธศาสตร์การเผยแผ่ในโลกยุคผันผวนและเข้าถึงกลุ่มคนที่หลากหลาย	แนวทาง: ป้องกัน แก้ไข พัฒนา ต่อยอด
4.3.1. หลีกเลียง การเผยแผ่ในรูปแบบการสื่อสารทางเดียว	4.3.1 เผยแผ่โดยคำนึงถึงกลุ่มเป้าหมายตามช่วงวัย และความสนใจในแต่ละกลุ่ม /ผู้เรียนสามารถสอบถามได้ และผู้สอนสามารถตอบคำถามได้อย่างเป็นเหตุเป็นผล
4.3.2. เปลี่ยนแปลง วิธีการเทศน์สอนให้มีรูปแบบที่น่าสนใจและทันสมัย โดยใช้สื่อให้หลากหลายช่องทาง ด้วยการใช้ภาษาต่างประเทศ และสื่อ IT ต่างๆ	

4.3.3 ปรับปรุง คุณภาพ สร้างมาตรฐาน และพัฒนาศักยภาพของผู้เผยแพร่ 4.3.4 ยอมรับ การเปลี่ยนแปลงของโลกยุคผันผวน และ new normal	4.3.2 ผู้เผยแพร่มีทักษะในการสื่อสาร การใช้ภาษาต่างประเทศ และการใช้สื่อช่องทางการในการสื่อสาร และมีศักยภาพในการผลิตสื่อที่น่าสนใจ 4.3.3 สร้างยุทธศาสตร์ในการเผยแพร่เชิงรุกด้วยการพัฒนาหลักสูตรผู้เผยแพร่อย่างมีมาตรฐาน ● 4.3.4.1 พัฒนายุทธศาสตร์การเผยแพร่อย่างต่อเนื่อง โดยสร้างกิจกรรมที่ทุกคนมีส่วนร่วม ● 4.3.4.2 การเผยแพร่ผ่าน social media จำเป็นต้องคำนึงถึงทัศนคติ ความหลากหลายทางพื้นที่ วัฒนธรรม และปัจเจกบุคคล เพื่อป้องกันความไม่เข้าใจและถูกวิจารณ์เชิงลบในวงกว้าง
---	---

ตัวอย่างโครงการและกิจกรรม ได้แก่ (1) เครือข่าย *วันวิสาขบูชา วันสำคัญสากลโลก* ยกตัวอย่างเช่น *อินโดนีเซีย* โดย สมาคมชาวพุทธแห่งอินโดนีเซีย (วาอูปี WALUBI) จับมือกับองค์กรพุทธมหายาน เกรวาท วัชรยาน นานาชาติ กว่า 20 องค์กร จัดวิสาขบูชา ณ พระมหาเจดีย์บรมพุทโธ, *เวียดนาม* คณะรัฐบาลเวียดนามเฉลิมฉลองวิสาขบูชาโลก พร้อมประชุมสงฆ์ 4 นิการ่วมงาน (Talk News, 2023) ทั้งเกรวาท มหายาน วัชรยาน และอานันนิกาย และผู้นำองค์กรพุทธ 10 ประเทศ ชาวพุทธกว่า 60,000 คน, *ทวีปยุโรป/สหภาพพระธรรมทูตไทยในทวีปยุโรป* (ส.ธ.ย.) (The Buddh, 2023) จัดรำลึกวันวิสาขบูชา ณ สำนักงานองค์การสหประชาชาติ ณ นครเจนีวา ประเทศสวิตเซอร์แลนด์, *มาเลเซีย* ประเทศมุสลิม จัดวิสาขบูชา ไม่เกี่ยวเชื้อชาติ (Banmuang, (2023) ณ ศูนย์สมาธิรัฐสลังงอร์, *ออสเตรเลีย* จัดวิสาขบูชานานาชาติ วันสำคัญของโลก” (Banmuang, (2023) (2) *ตักบาตรพระนานาชาติ* ในประเทศต่างๆ เช่น วัดไทยกุสินารา ตักบาตรพระสงฆ์นานาชาติ ถวายเป็นพระราชกุศล ร.9 (Thai Rath, 2018) (3) *จุดโคมประทีป* บันทึกสถิติโลก “กินเนสส์ เวิลด์ เรคคอร์ด” (Guinness World Records) การลอยโคมพร้อมกันมากที่สุดในโลก โดย สถาบันสมาธิทางสายกลาง ณ ม.ฟิลิปปินส์ วิชาเยา วิทยาเขตเมียวเกา และในปี พ.ศ. 2557 การจุดโคมประทีปแห่งสันติภาพ แปรเป็นตัวอักษรว่า “World Peace through Inner Peace” และแผนที่ฟิลิปปินส์ในงาน “แสงแห่งสันติภาพ” (The Light of Peace) เป็นสถิติจุดโคมลานให้เป็นภาพมากที่สุดในโลก (World Largest Flaming Images Using Candles) จำนวน 56,680 โคม (Dharma Media Department, 2014) ณ หมู่บ้านสะวันนา เมืองอิลลินอย เป็นต้น

มาตรการเสริมพลังเครือข่ายองค์กรพุทธและพุทธศาสนิกชนทั้งในระดับประเทศและนานาชาติ

ในการบริหารจัดการเครือข่ายองค์กรพุทธที่มีประสิทธิภาพ คือ เมื่อมีปัญหาต้องหาทางจัดการ ควบคุม และแก้ไข บางครั้งเกิดนวัตกรรมใหม่ บางครั้งนำสิ่งที่มีอยู่แล้วมาพัฒนา ปรับปรุง เช่า กระชับ ให้ขับเคลื่อนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ในรูปแบบเครือข่าย ดังนี้

มาตรการเสริมพลังเครือข่ายองค์กรพุทธและพุทธศาสนิกชนทั้งในระดับประเทศและนานาชาติ	แนวทาง: ป้องกัน แก้ไข พัฒนา ต่อยอด
4.4.1 หลีกเลียง การวิพากษ์วิจารณ์องค์กรพุทธด้วยตนเอง 4.4.2 เปลี่ยนแปลง วิธีการทำงานจากองค์กรเดี่ยวๆ สู่การทำงานรูปแบบเครือข่ายองค์กรพุทธ 4.4.3 ปรับปรุง วิธีการทำงานจากเดิมที่คณะสงฆ์ทำงานกันเอง สู่การทำงานร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และองค์กรพุทธนานาชาติ	4.4.1 ยึดหลักโอวาทปาฏิโมกข์ ไม่ว่าร้าย ไม่ทำร้ายกัน 4.4.2 บูรณาการ ประสานงานความร่วมมือ แลกเปลี่ยนเรียนรู้การทำงานในระดับเครือข่าย องค์กรพุทธ 4.4.3 พัฒนาความสัมพันธ์กับหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และองค์กรพุทธนานาชาติ ด้วยการสร้างกิจกรรมที่ต้องอาศัยความร่วมมือทุกภาคส่วน

4.4.4 ยอมรับ การเปลี่ยนแปลงของสังคมที่ทุกองค์กร หน่วยงานไม่สามารถทำงานขยายใหญ่ได้ด้วยตนเอง แต่ต้องอาศัยความร่วมมือซึ่งกันและกัน	4.4.4.พัฒนาต่อยอดการทำงานเครือข่ายด้วย (1) ความร่วมมือ (2) ตั้งขยายเครือข่ายองค์กรพุทธ ในรูปแบบ สัมัชชา และสหภาพ
---	--

ตัวอย่างโครงการและกิจกรรม เช่น 1.เครือข่ายสมัชชาสงฆ์และสหภาพพระธรรมทูตในต่างประเทศ (The Sangha Supreme Council of Thailand, 2022) นำโดย สมเด็จพระมหาธีราจารย์ กรรมการมหาเถรสมาคม และประธานสำนักงานกำกับดูแลพระธรรมทูตไปต่างประเทศ 2.เครือข่าย **“โครงการวัด ประชา รัฐ สร้างสุข”** (Naewna, 2023) นำโดย สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า กรรมการมหาเถรสมาคม, ประธานกรรมการฝ่ายสาธารณูปการ ขับเคลื่อนผ่านองค์กรภาครัฐและเอกชนกว่า ๒๐ องค์กร 3. **เครือข่ายองค์กรพุทธมรชาวาส เช่น สมาคมโซกะ กักไก** (Soka Gakkai Thailand, 2019) ปฏิบัติพุทธศาสนายาน ส่งเสริมกิจกรรมด้านสันติภาพ วัฒนธรรม และการศึกษา, **สมาคมริชโซ โคเซไค** (立正佼成会) (Rissho Kosei-kai International, 2018) เป็นองค์กรพุทธมรหายาน มุ่งเน้นบรรยายและศึกษา สัทธรรมปุณฑริกสูตร (Lotus Sutra) เคารพบรรพบุรุษ ปรับคำสอนให้ทันสมัย มุ่งเน้นสร้างสันติภาพ นำพุทธธรรมมาใช้ในชีวิตประจำวัน, **มูลนิธิไครตันภูมิ** (Khaosod, 2022) โดย กาวัน มาลิก นักแสดงชื่อดังของอินเดีย มุ่งส่งเสริม เผยแพร่ และฟื้นฟูพุทธศาสนาในอินเดีย ด้วยโครงการบริจาคพระพุทธรูปจากคนไทย 84,000 องค์ ผู้ชาวอินเดีย พลิกฟื้นคืนพระพุทธรูปศาสนาสู่มารูมิ

บทสรุป

โดยหลัก **“ปธาน 4”** ในการป้องกัน แก้ไข พัฒนา รักษาและยอด เป็นการบริหารจัดการความเสี่ยงที่เกิดขึ้น เพื่อให้การขับเคลื่อนงานขององค์กรพุทธต่างๆ ทั่วโลกเผยแพร่ได้อย่างยั่งยืน สอดคล้องกับแนวทางการเผยแพร่ตามหลักการ 3 อุดมการณ์ 4 และวิธีการ 6 ใน **“โอวาทปาติโมกข์”** ว่าด้วยการเผยแพร่โดยไม่เบียดเบียนกัน ไม่ว่าร้ายไม่ทำร้ายกัน และมีความอดทนอดกลั้น เพื่อมีพระนิพพานเป็นเป้าหมาย ซึ่งหลักการ อุดมการณ์ นี้ ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกันในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาทั้ง 3 นิกายมหายาน วัชรยาน และเถรวาท โดยยึดหลักมีความรัก เมตตา กรุณา สามัคคี ให้อภัยกัน เพื่อให้เกิดสันติภายในและสันติภาพของโลก ดังนั้น เครือข่ายองค์กรพุทธนานาชาติ ทั้งระดับผู้นำและองค์กร ต้องมีวิสัยทัศน์เดียวกัน ทำงานเป็นเครือข่าย ใช้เทคโนโลยี พัฒนาบุคลากร ทั้งสันติภายในและศักยภาพการเผยแพร่ ให้สอดคล้องกับบริบททางสังคม และพัฒนาองค์กรให้มีประสิทธิภาพ ทำความร่วมมือแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งในแง่บุคลากร ความรู้ และเทคโนโลยี เพื่อถ่ายทอดต่อยอดความรู้ความสามารถ การใช้เทคโนโลยี และสื่อ Social Media ในการเผยแพร่ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น เพื่อเตรียมรับมือกับพื้นที่เผยแพร่ใหม่ๆ เช่น Facebook, You tube, Twitter, Tik Tok , Metaverse, Application เป็นต้น ซึ่งเป็นพื้นที่ของคนรุ่นใหม่ (Next Generation) ในโลกยุคนี้

References

- Banmuang (2022). *Visakha Bucha, Dhammakaya Temple invites to circulate through the Metaverse*. Retrieved June 15, 2023, From <https://www.banmuang.co.th/news/education/280432>
- Banmuang (2023). *Australia Organized International Vesak Day*. Retrieved June 7, 2023, from <https://www.banmuang.co.th/news/politic/328185>.
- Banmuang (2023). *Malay Buddhists participate in Vesak Day*. Retrieved June 7, 2023, from <https://www.banmuang.co.th/news/region/328477>.
- BBC News Thai (2022). *The number of irreligious people in England is on the rise*. Retrieved June 14, 2023, from <https://www.bbc.com/thai/articles/clwgdenqlvpo>
- CSOTC (2017). *Enterprise Risk Management Integrating with Strategy and Performance Executive Summary*. Retrieve July 28, 2022, from <https://www.coso.org/SitePages/Home.aspx>
- Dharma Media Department (2014). *The Light of Peace in the Philippines*. Retrieve June 10, 2023, from http://dhamma-media.blogspot.com/2017/10/blog-post_36.html

- DMC.TV (2023). *Lighting and floating lanterns for world peace in the Philippines*. Retrieve June 10, 2023, from <https://dmc.tv/a15829>
- Giles, Sunnie (2018). *How VUCA Is Reshaping the Business Environment, And What It Means for Innovation*. Retrieved June 10, 2023, from <https://www.forbes.com>.
- Interview with *Professor Emeritus Sukanya Sudbanthad*, Royal Institute, Committee on Religion, Morality, Ethics, Arts and Culture, Senate 2008 - 2011, 3 January 2023.
- Kapook (2023). *Insult! Releasing 4 tons of catfish into the Chao Phraya River on Visakha Bucha Day*. Retrieved June 18, 2023, from <https://highlight.kapook.com/view/233682>
- Khaosod (2022). *Trirattanaphum Foundation, Bollywood Star Prakakan*. Khaosod. Retrieve June 15, 2023, from https://www.khaosod.co.th/newspaper/newspaper-inside-pages/news_7001729
- Mahachulalongkornrajavidyalaya University (1996). *Thai Tipitakas*. Bangkok: MCU Press.
- Naewna (2023). *Somdet Phramaha Wirawong join hands with 15 organizations to move forward the project 'Wat Pracha Rat' Phase 2*, Retrieve May5, 2023, from <https://www.naewna.com/local/712871>
- Namprom, Thum (2019). *VUCA World...volatility, uncertainty, complexity, ambiguity*. Retrieved June 10, 2023, from <https://reder.red/vuga-world-18-12-2019/>
- National Office of Buddhism (2020). *Basic information on Buddhism for the year 2018 - 2020*. Retrieved May 4, 2023, from [https://www.onab.go.th/cms/s1/u213/Basic information on Buddhism _year_.pdf](https://www.onab.go.th/cms/s1/u213/Basic%20information%20on%20Buddhism%20year.pdf)
- National Science Museum Organization (2019). *Risk Management*. Retrieved June 3, 2023, from <http://www.thai-sciencemuseum.com/risk>.
- Norarat Funchian (2019). *Promoting Thai education to cope with the VUCA world*. Retrieved June 10, 2023, from <https://www.trueplookpanya.com/education/content/76134>
- Oraphan Butkatanyu (2021). *Teachers Council of Thailand Library, New way of life and education to develop Thai children with the power of digitally intelligent teachers*. Retrieved June 3, 2023, from https://elibrary.ksp.or.th/index.php?lvl=cmsspage&pageid=4&id_article=247
- Phrakhrusamu Sanitwong Wuttiwangso (2023). *The Scenario of International Buddhist Organization Network's Motion for the Sustainable Propagation of Buddhism*. (Doctor Dissertation). Graduate School: Mahachulalongkornrajavidyalaya University. Ayutthaya.
- Phrakhrusamu Thanachot Chiratham (2018). *An Analytical Study of Buddhist Methods to Solve Youth Violence Problems*, <http://cmruir.cmru.ac.th/handle/123456789/999>
- PPTV (2023). *Dalai Lama apologizes Knot the clip kissing the boy's mouth*. Retrieved June 15, 2023, from <https://www.pptvhd36.com/news/ต่างประเทศ/194273>
- Rissho Kosei-kai International (2018). *Living with Buddhism in Everyday Life*. Retrieved May 5, 2023, from https://rk-world.org/wp-content/uploads/2019/12/1801LIVING_THE_LOTUS_Thai.pdf.
- Soka Gakkai Thailand (2019). *International Value Creation Society*. Retrieved May 5, 2023, from <http://www.sgt.or.th/about-us/>.
- Srinakharinwirot University, Faculty of Science (2014). *Risk management (RM)*. Retrieved July 28, 2022, from <https://science.swu.ac.th/Default.aspx?tabid=12468&language=th-TH>
- Talk News (2023). *Government and Vietnamese Buddhists Celebrate World Vesak Day*. Retrieved June 7, 2023, from <https://www.talknewsonline.com/546912/>

- Thai Rath (2018). *Wat Thai Kusinara Alms Giving to International Monks Dedicated to King Rama IX*. Retrieve May 5, 2023, from <https://www.thairath.co.th/news/foreign/1396208>
- Thairath (2023). *Drama! the deputy director of NOB*. Retrieved June 15, 2023, from <https://www.thairath.co.th/news/society/2702109>
- The Buddh (2023). *UN & UTSE commemorating the Vesak Day in Geneva*. Retrieved June 15, 2023, from <https://thebuddh.com/?p=70956>.
- The Sangha Supreme Council of Thailand. (2022). "Report of the number of monks residing abroad in the year 2022 (Maha Nikaya)". Retrieved June 15, 2023, from <http://mahathera.onab.go.th/index.php?url=mati&id=11578>
- The Standard (2023). *Tens of thousands of Buddhists release lanterns for Vesak Day in Borobudur, Indonesia*. Retrieve June 10, 2023, from <https://thestandard.co/celebrate-world-vesak-day-indonesia/>
- Thich Truc Thai Minh (2023). *LEARNING TO CALM ONE'S MIND - MEDITATION SESSION OF THE 7,000 SUMMER RETREATANTS*. Retrieved June 15, 2023, from <https://bit.ly/7000vietnams>
- Tibet.net (2023). *H.H. the 14th Dalai Lama attends the final day of 634 monks and nuns ordained*. Retrieved June 15, 2023, from <https://twitter.com/NetTibet/status/1639907318325469184?s=20>
- UDIA (2023). *Signing of a Cooperation Agreement (MOU) for the 38 Auspicious Life Questions Competitive Examination Project*. Retrieved June 15, 2023, from https://bit.ly/TKN_indonesia
- Wni.inbuddh (2023). *Most adolescents do not have religion because they do not know True Buddha Teachings*. Retrieved June 15, 2023, from https://bit.ly/wni_inbuddh

วิถีผู้นำ วิถีชาวพุทธในรัฐมหาราษฏร ประเทศอินเดีย WAY OF LEADERSHIP WAY OF BUDDHIST IN STATE OF MAHARASHTRA, INDIA

ณัฐกิตติ์ ชัยเฉลิมมงคล¹, ชันทอง วัฒนประดิษฐ์
Nattakit Chaichalermmongkhon, Khanthong Wattanapradith
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Email: natthonglor@gmail.com¹

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอบริบทสังคมชาวพุทธในประเทศอินเดีย ซึ่งเป็นประเทศที่มีความหลากหลายทางด้านความเชื่อ แนวคิด และศาสนา วิวัฒนาการของพระพุทธศาสนาในอินเดียจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ผ่านมุมมองของผู้เขียนที่มีโอกาสได้ร่วมกิจกรรมกับองค์กรชาวพุทธในพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วรัฐมหาราษฏร ประเทศอินเดีย ทำให้ได้เห็นมุมมองที่หลากหลาย และความโดดเด่นของผู้นำชุมชนชาวพุทธ ในกิจกรรมการขับเคลื่อนพระพุทธศาสนา การส่งเสริมและการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาไปสู่ดินแดนพุทธภูมิ

รัฐมหาราษฏร ประเทศอินเดีย เป็นรัฐที่มีประชากรชาวพุทธอยู่อาศัยเป็นจำนวนมากที่สุดในประเทศ มีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อเป็นการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ และสร้างแรงกระตุ้นให้กับพระพุทธศาสนาได้เบ่งบานอีกครั้ง หลังจากยุคของ ดร. บี. อาร์. อัมเบดการ์ ผู้สร้างแรงบันดาลใจให้กับพุทธศาสนิกชนในประเทศอินเดียจำนวนไม่น้อย ใน 2 การกิจสำคัญคือ 1) การนำพระพุทธศาสนากลับคืนสู่ประเทศอินเดียอีกครั้ง 2) การสร้างความเท่าเทียมกันในสังคม ด้วยการนำชาวอินเดียนอกวรรณะให้หันมานับถือพระพุทธศาสนา และสร้างโอกาสใหม่ ๆ ให้เกิดขึ้นในสังคม หลังจากที่ ดร.อัมเบดการ์เสียชีวิตลง บทบาทของผู้ที่จะนำชาวพุทธใหม่ในประเทศอินเดียก็ดูจะมีความสำคัญเด่นชัดมากขึ้น ของผู้นำถือเป็นผู้กำหนดทิศทางให้กับผู้คนหมู่มาก ด้วยบริบทสังคมอินเดีย ที่ปลูกฝังความเสมอภาค ความเท่าเทียมในสังคม การมีผู้นำชุมชนชาวพุทธที่มีศักยภาพและทำงานร่วมกับคนหมู่มากในรูปแบบเครือข่ายได้ จึงเป็นเรื่องสำคัญ ผู้เขียนจึงนำเสนอเนื้อหา เกี่ยวกับผู้นำชาวพุทธที่เข้มแข็งกับการก่อร่างและการผลิงานของเครือข่ายชาวพุทธ

คำสำคัญ : ผู้นำ, ชุมชนชาวพุทธ, รัฐมหาราษฏร, ประเทศอินเดีย

Abstract

This article aims to present the context of Buddhist society in India. It is a country with a diversity of beliefs, ideas, and religions. Evolution of Buddhism in India from the past to the present. Through the perspective of the author who had the opportunity to participate in activities with Buddhist organizations in various areas throughout Maharashtra. India Makes it possible to see various perspectives. and the prominence of Buddhist community leaders in activities driving Buddhism Promoting and restoring Buddhism back to the land of Buddha.

Maharashtra state, India It is a state with the highest number of Buddhist residents in the country. Various activities are organized as symbolic expressions. and create motivation for Buddhism to bloom again. Maharashtra state, India It is a state with the highest number of Buddhist residents in the country. Various activities are organized as symbolic expressions. and create motivation for Buddhism to bloom again. After Dr. Ambedkar died The role of those who will lead new Buddhists in India appears to be becoming more important. Leaders are considered to be the ones who set the direction for the masses of people. With the Indian social context that instills equality equality in society After Dr. Ambedkar died The

role of those who will lead new Buddhists in India appears to be becoming more important. Leaders are considered to be the ones who set the direction for the masses of people. With the Indian social context that instills equality equality in society.

Keywords : Leaders, Buddhist Communities, Maharashtra, India

บทนำ

ในประเทศอินเดียมีความเชื่อที่ความหลากหลายทั้งศาสนา ลัทธิความเชื่อ และแนวทางการปฏิบัติ โดยทางการแล้วประเทศอินเดียเป็นรัฐฆราวาส (secular state) และไม่มีศาสนาประจำชาติ อนุทวีปอินเดียเป็นแหล่งกำเนิดของศาสนาที่สำคัญของโลก 4 ศาสนา ได้แก่ ศาสนาฮินดู, ศาสนาไชนะ, ศาสนาพุทธ และศาสนาซิกข์ ข้อมูลจากสำมะโนประชากรปี 2011 ระบุว่าประชากรอินเดีย 79.8% นับถือศาสนาฮินดู, 14.2% นับถือศาสนาอิสลาม, 2.3% นับถือศาสนาคริสต์, 1.7% นับถือศาสนาซิกข์, 0.7% ศาสนาพุทธ และ 0.37% นับถือศาสนาไชนะ, ศาสนาโซโรอัสเตอร์, ศาสนาสะนามะฮี และ ศาสนายูดา ทุกศาสนาล้วนมีประวัติศาสตร์ยาวนานในประเทศอินเดีย และมีผู้นับถืออยู่ศาสนาละหลายพันคน ประเทศอินเดียมีประชากรที่นับถือศาสนาโซโรอัสเตอร์มากที่สุดในโลก และยังมีประชากรที่นับถือศาสนาบาไฮมากที่สุดในโลกเช่นกัน ถึงแม้ทั้งสองศาสนานี้จะเติบโตขึ้นในแถบเปอร์เซียก็ตาม ตลอดทั้งประวัติศาสตร์ของประเทศอินเดีย ศาสนาเป็นส่วนสำคัญของวัฒนธรรมมาตลอด ความหลากหลายทางศาสนาและการยอมรับความต่างทางศาสนา (Religious Toleration) ล้วนปรากฏในประเทศทั้งในทางกฎหมายและทางธรรมเนียมปฏิบัติ ในรัฐธรรมนูญอินเดียได้รับรองเสรีภาพทางศาสนาให้เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนอินเดีย

วิวัฒนาการของพระพุทธศาสนาในประเทศอินเดีย หลังจากที่เจ้าชายสิทธัตถะ ทรงตรัสรู้เป็นองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ต้นศักราชใหม่ ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม ด้วยพระชนมายุ 35 พรรษา หลังจากออกผนวชได้ 6 ปี พระองค์ทรงทำพุทธกิจอยู่จนพระชนมายุ 80 พรรษา ท่ามกลางคณะสงฆ์ทั้งที่เป็นพระอรหันต์และปุถุชน พระราชา, ชาวเมืองกุสินารา ฯลฯ พระองค์ได้ตรัสพระดำรัสครั้งสำคัญว่า “โย โว อานนท ธมโม จ วินโย มया เทสิตो บญฺญโต โส โว มมจฺเจน สตถา” (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกภาษาไทย, 2539) แปลว่า “ดูก่อนอานนท์ ธรรมและวินัยอันใดที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย ธรรมวินัยนั้นจักเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย เมื่อเราล่วงลับไปแล้ว” ก่อนทรงดับขันธปรินิพพาน ณ สาละวันนิทาน เมืองกุสินารา หลังจากพระพุทธองค์ดับขันธปรินิพพาน เหตุการณ์อันเป็นรอยร้าวของคณะสงฆ์ก็เริ่มเกิดขึ้นจากบุคคล 2 คน คือ พระสุภัททะ และพระปุราณะกับพวก อันนำไปสู่การสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งแรก

ร่องรอยแห่งการแบ่งแยกในวงพระพุทธศาสนาได้มีมาตั้งแต่นั้น กล่าวคือพระปุราณะไม่ยอมรับการสังคายนาที่จัดโดยพระมหากัสสปะ ณ เมืองราชคฤห์ จึงได้นำคณะสงฆ์อีกกลุ่มหนึ่งไปทำสังคายนาต่างหาก เรียกคณะตัวเองว่ามหาสังคิตี จึงเป็นเหตุให้คณะสงฆ์เริ่มแตกแยกออกเป็น 2 ฝ่าย แต่ที่ชัดเจนเริ่มเมื่อ พ.ศ. 100 เป็นต้นมา มีการเขียนหลักฐานถึงเหตุการณ์แตกแยกเป็น 18 นิกาย ในคัมภีร์มหาวงศ์ และที่ปวงค์ ของลังกาคาถาวัตถุในอินเดีย มีการกล่าวถึงในจดหมายเหตุภิกษุเสวียนจ้าง ด้วยเช่นกันและการสังคายนาครั้งที่ 4 ที่จัดขึ้นเพื่อจัดการความขัดแย้งของ 18 นิกาย อย่างไรก็ดี ในช่วงราวปีพุทธศักราช 200 - 300 ปรากฏกษัตริย์นาม “พระเจ้าอโศก” ที่พระองค์ได้รับการยกย่องว่าเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภ ที่ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา เช่น ทรงสร้างวัด วิหาร หลักศิลาและ พระสถูปจำนวนมาก เป็นต้น การสังคายนาครั้งที่ 3 เกิดขึ้นในยุคสมัยของพระองค์ พระพุทธศาสนาเริ่มรุ่งเรืองขึ้นเต็มทีจนมีเดียร์ธีร์เข้ามาปลอมบวชปะปนกับพระสงฆ์หากินอยู่ทั่วไป เป็นเหตุให้พระธรรมวินัยเปลี่ยนไปมาก พระโมคคัลลีสบุตรตีสเถระจึงรวบรวมพระอรหันต์ทำสังคายนาขึ้นเป็นครั้งที่ 3 ราว พุทธศักราช 235 เมื่อทำสังคายนาเสร็จสิ้นพระเจ้าอโศกมหาราชและพระโมคคัลลีสบุตรตีสเถระก็จัดพระสมณทูตเป็น 9 สายส่งไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ดังนี้ 1) คณะพระมัทสนิกเถระ ไปรัฐกัศมีร์-คันธาระ (อัฟกานิสถาน) 2) คณะพระมหาเทวเถระ ไปสหพันธ (แค้วนไมซอร์) 3) คณะพระรักขิตเถระ ไปวนาสี (ตอนเหนือเมืองมุมไบ) 4) คณะพระธัมมรักขิตเถระ ไปอปปรันตประเทศ 5) คณะพระมหาธัมมรักขิตเถระ ไปมหาราษฎร์ ต้นแม่น้ำโคธาวารี 6) คณะพระมหารักขิตเถระ ไปโยนกประเทศ (ประเทศอิหร่านหรือที่กรีกปกครอง) 7) คณะพระมัทสนิกเถระ ไปเนปาล (เขิงขาทิมาลัย) 8) คณะพระโสณเถระและพระอุตตรเถระ ไป

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2566)

สุวรรณภูมิ และ 9) คณะพระมหินทเธระ ไปศรีลังกา หลังจากสมัยพุทธกาล พุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองถึงที่สุดในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ต่อมาระหว่าง พุทธศักราช 1300 ถึง 1700 คณะสงฆ์อ่อนแอลง รวมทั้งถูกศาสนาอื่นต่อต้านและบีบคั้น กอปรกับถูกชนชาติมุสลิมเข้ารุกรานและทำลายวัดวาอารามตลอดจนพระสงฆ์ ในที่สุดในช่วงปีพุทธศักราช 1700 พุทธศาสนาจึงเสื่อมลงและสูญหายไปจากอินเดียในที่สุด แต่ผลจากการที่ส่งสมณะทูตออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระเจ้าอโศกมหาราช จึงยังผลให้พระพุทธศาสนาไปรุ่งเรืองอยู่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และบริเวณใกล้เคียง(พระมหาดาวสยาม วชิรปัญโญ, 2546 : 70)

หลังจากที่พระพุทธศาสนาเลือนหายไปจากประเทศอินเดียเป็นเวลากว่า 800 ปี ต่อมาราวปีพุทธศักราช 2490 เป็นช่วงที่ประเทศอินเดียได้รับเอกราชจากประเทศอังกฤษ ซึ่งเจ้าอาณานิคมได้แบ่งประเทศอินเดียออกเป็น 2 ประเทศ คือ ประเทศอินเดีย และประเทศปากีสถาน(ปัจจุบันคือประเทศปากีสถานและบังคลาเทศ) ในยุคนี้นี้ เกิดบุคคลที่มีบทบาทต่อการเผยแผ่และฟื้นฟูพระพุทธศาสนาไปสู่ประเทศอินเดีย คือ ดร.บี.อาร์. อัมเบตการ์ ผู้เป็นประธานในการเขียนรัฐธรรมนูญของประเทศอินเดีย เกิดในตระกูลจัณฑาล และได้รับการส่งเสริมด้านการศึกษา จนเรียนจบทางด้านกฎหมายจากประเทศอังกฤษ ต่อมาภายหลังมีบทบาทในการขับเคลื่อนไหวทางสังคมของประเทศอินเดีย และได้รับหน้าที่เป็นประธานในการร่างรัฐธรรมนูญของประเทศ ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีกระทรวงยุติธรรม ช่วงปัจฉิมวัยของ ดร.อัมเบตการ์ พบว่าการที่จะสร้างความเท่าเทียมกันให้กับผู้คนในสังคมที่ยังติดอยู่ในวังวนของการแบ่งชนชั้นวรรณะ คือการหันมานับถือพระพุทธศาสนา และได้ นำพาชาวอินเดียจนกวรวรรณะราว 500,000 คน ปฏิญาณตนเองเป็นชาวพุทธที่เมืองนาคปูร์ เมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2499 ถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการฟื้นคืนของพระพุทธศาสนา ให้กลับมาแบ่งบานอีกครั้งในประเทศอินเดีย หลังจากเหตุการณ์สำคัญดังกล่าวได้เพียง 2 เดือน ดร.อัมเบตการ์ ก็เสียชีวิตลง (พระมหาดาวสยาม วชิรปัญโญ, 2546 : 86)

ภาพที่ 1 ภาพเหตุการณ์ ดร.บาบาเซบ อัมเบตการ์ พาชาวอินเดียราว 5 แสนคน ประกาศตนเป็นชาวพุทธ ณ เมืองนาคปูระ เมื่อวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2499 (วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, ออนไลน์)

ในสมัยพุทธกาลต้องถือว่า เจ้าชายสิทธัตถะ เป็นหนึ่งในบรรดานักปฏิรูปทางศาสนาแห่งยุค ซึ่งหลักธรรมคำสอนของพระองค์มีอิทธิพลอยู่เหนือจิตใจของมวลมนุษยชาติมาจนถึงปัจจุบันอีกทั้งยังทำให้ผู้ที่เลื่อมใสศรัทธา เกิดปัญญาและใช้ชีวิตได้อย่างถูกครรลอง ตลอดระยะเวลา 40 ปี ทรงชักชวนหมู่ภิกษุสงฆ์ทุกคนขึ้นวรรณะ ทุกวิถีความเชื่อ ให้ตั้งมั่นอยู่ใน “ความจริงแห่งชีวิต” ที่พระองค์ทรงค้นพบผ่านคำสอนอย่างง่าย ๆ ที่ทรงสอนไว้ว่า “ชีวิตมนุษย์เป็นทุกข์เนื่องมาจากกิเลส ตัณหา มนุษย์จะกำจัดความทุกข์เหล่านี้ได้ด้วยการปฏิบัติตามวิถีทาง 8 ประการ คือ 1) เห็นชอบ 2) ดำริชอบ 3) พุทชอบ 4) ทำชอบ 5) เลี้ยงชีพชอบ 6) พยายามชอบ 7) ระลึกชอบ และ 8) ตั้งมั่นชอบ (มรรคมีองค์ 8) ในขณะที่ภายหลังยุคพุทธกาลก็ได้มีผู้นำอีกท่านหนึ่งที่โดดเด่นคือ พระเจ้าอโศกมหาราช ที่ได้เล็งเห็นความสำคัญของพระพุทธศาสนา และกำหนดยุทธศาสตร์ใน

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2566)

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ จนสามารถกล่าวได้ว่าในยุคสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราชนั้นเป็นยุคที่พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองสูงสุด ส่วนอีกหนึ่งท่านที่จะไม่กล่าวเสียมิได้คือ ดร. บี. อาร์. อัมเบตการ์ ซึ่งเป็นผู้นำชาวพุทธที่สามารถนำพระพุทธศาสนาเป็นแรงผลักดันในการสร้างความเท่าเทียมกันในสังคม ภายใต้การปกครองสังคมในรูปแบบวรรณะ จะเห็นได้ว่าบทบาทของผู้นำจะส่งผลสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงและการขับเคลื่อนของสังคมเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะเมื่อเรากล่าวถึงพระพุทธศาสนาประเทศอินเดียในยุคปัจจุบัน รัฐมหาราษฏรนั้นถือเป็นพื้นที่พุทธภูมิหลักของดินแดนพุทธภูมิ ด้วยถือเป็นพื้นที่ที่มีจำนวนพุทธศาสนิกชนมากที่สุดในประเทศ และได้รับมรดกทางแนวคิดที่ถูกส่งต่อมาตั้งแต่สมัย ดร.อัมเบตการ์ เมื่อปี พ.ศ. 2499 ชาวพุทธเหล่านี้ให้คำจำกัดความตัวเองว่าเป็นชาวพุทธใหม่ (Neo Buddhist) ที่เน้นเรื่องความเสมอภาพในสังคม การเข้าใจหลักธรรมชาติ และวิทยาศาสตร์ และต่อต้านแนวคิดเทวนิยม โดยมีกลุ่มองค์กรชาวพุทธจำนวนมากที่ยังคงทำกิจกรรมที่หลากหลายในพื้นที่ดังกล่าว

สภาพผู้นำชาวพุทธในรัฐมหาราษฏร เป็นผู้นำที่เกิดจากแรงผลักดันที่ต้องการจะดำเนินกิจกรรมต่างๆ เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา โดยมีอุดมการณ์ที่แตกต่างกันออกไป บ้างต้องการที่จะเรียกร้องสิทธิ และเสรีภาพ การถูกกดขี่ทางสังคม บ้างต้องการที่จะมุ่งพัฒนาศักยภาพของชาวพุทธด้วยกันในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านจิตใจ หรืออาชีพการงาน บ้างต้องการที่จะสร้างพื้นที่ทางสังคมให้กับตนเอง และยกระดับฐานะทางสังคมให้กับตนเอง แต่จะด้วยอุดมการณ์ที่ต่างกันเพียงใด องค์กรทางพระพุทธศาสนาในอินเดียส่วนใหญ่จะมีจุดมุ่งหมายไปในทางเดียวกันคือการมุ่งที่จะให้พระพุทธศาสนาในประเทศอินเดียกลับมาเจริญรุ่งเรืองและแพร่หลายไปอีกครั้ง ส่วนนักการเมืองผู้มีบทบาทในด้านพระพุทธศาสนาในประเทศอินเดีย อย่าง รามดัส อาทวาล์ ได้ให้ข้อมูลว่า ได้มีโอกาสเดินทางมาทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทยหลายครั้ง ซึ่งมันทำให้รู้สึกเสียดาย ที่ประเทศอินเดียไม่สามารถทำให้พระพุทธศาสนาเฟื่องฟูได้อย่างประเทศไทย หลายครั้งที่ตนมักจะหาโอกาสจัดกิจกรรมเพื่อแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างชาวพุทธในประเทศอินเดีย โดยเฉพาะรัฐมหาราษฏร ร่วมกับองค์กรชาวพุทธไทย เพื่อหวังว่า จะได้มีการแลกเปลี่ยนด้านวัฒนธรรม ประเพณี และความวิถีชาวพุทธ เพื่อเป็นบทเรียนในการกลับมาพัฒนาสังคมชาวพุทธในประเทศของตน (บทสัมภาษณ์ รามดัส อาทวาล์ เมื่อ 10 ธันวาคม 2562) ซึ่งเป็นการบ่งบอกถึงความเป็นผู้นำในระดับองค์กรที่มีวิสัยทัศน์ที่มุ่งจะพัฒนาชีวิตศักยภาพของพุทธศาสนิกชนในอินเดีย

บทความนี้ผู้เขียนได้ถอดบทเรียนจากการทำงานร่วมกับเครือข่ายผู้นำชาวพุทธ รัฐมหาราษฏร ด้วยการนำเสนอ วิถีของชาวพุทธที่หลากหลายในการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในประเทศอินเดีย ดร.อัมเบตการ์: ผู้นำชาวพุทธเข้มแข็งก่อร่างและการผลิตของเครือข่ายชาวพุทธ ผู้นำชาวพุทธรุ่นใหม่ในยุคเปลี่ยนถ่ายในรัฐมหาราษฏร การรวมพลังกลุ่มเครือข่ายผู้นำชาวพุทธเข้มแข็ง โดยมีลำดับดังนี้

วิถีของชาวพุทธที่หลากหลายในการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในประเทศอินเดีย

จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลในพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วประเทศอินเดีย พบว่าพระพุทธศาสนา นิกายวัชรยาน มีส่วนสำคัญไม่น้อยในการเสริมสร้างการตระหนักถึงคุณค่าของพระพุทธศาสนาในประเทศอินเดียตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน นิกายวัชรยานดำรงอยู่อย่างเงียบ ๆ เป็นเวลาหลายร้อยปี ก่อนที่จะถึงช่วงเหตุการณ์สำคัญที่ องค์ทะไลลามะ ถ้ายามยังประเทศอินเดีย ถัดจากนั้นอีก 64 ปี พระพุทธศาสนา นิกายวัชรยาน ก็มีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่อง ภายใต้ร่มโพธิ์ใหญ่ที่แผ่барมีไปทั่วทุกมุมโลกขององค์ทะไลลามะ ทำให้ทุกหนทุกแห่งที่มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ได้รับการทำนุบำรุงไม่น้อยจากฝั่งวัชรยาน เช่น ในพื้นที่มรดกโลก 4 สังเวชนียสถาน พุทธคยา เขาดงคสิริ อุทยานลุมพินี วิหารมายาเทวี เมืองสารนาถ เมืองกุสินารา ในรัฐพิหาร รัฐอุตตรประเทศ รัฐมध्यประเทศ รัฐมหาราษฏร รัฐกรณาฏกะ ฯลฯ ทุกแห่งล้วนได้รับการสนับสนุน และส่งเสริมจากเครือข่ายของชาวพุทธวัชรยานจากทั่วโลกที่เข้มแข็ง จึงกล่าวได้ว่า พระพุทธศาสนา นิกายวัชรยาน ถือเป็นพื้นที่สำคัญของพระพุทธศาสนาในอินเดีย ภายใต้อิทธิพลขององค์ทะไลลามะ แต่ไม่ใช่เพียงแค่ นิกายวัชรยาน ที่ขับเคลื่อนพระพุทธศาสนาในประเทศอินเดียเท่านั้น หากย้อนกลับไปพูดถึงเหตุการณ์เฉลิมฉลอง 2500 ปี พุทธชยันตี ที่นายชาฮาล เนห์รู ได้เชื้อเชิญประเทศต่าง ๆ ที่นับถือพระพุทธศาสนาเข้ามาสร้างศาสนสถาน โดยรอบโบราณสถานของชาวพุทธ เพื่อเป็นการช่วยกันทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาต่อไปในอนาคต เป็นช่วงเวลาที่ ทั้ง 2 นิกายหลัก คือทั้ง เถรวาท และมหายาน เข้ามามีบทบาทในการฟื้นฟูพระพุทธศาสนาจนถึงปัจจุบันเช่นกัน

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2566)

ในขณะที่พุทธศาสนาในอินเดียเสื่อมและสูญไปในช่วงปี พ.ศ. 1700 ประเทศไทยได้ยอมรับเอาว่าพุทธศาสนาเป็นศาสนาหลักของประเทศโดยมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภก ทำให้พุทธศาสนาในประเทศไทยเจริญรุ่งเรืองและมีความมั่นคง เป็นที่ยอมรับจากนานาประเทศว่าเป็นศูนย์กลางพุทธศาสนาที่สำคัญแห่งหนึ่งของโลกในปัจจุบัน ในปี พ.ศ. 2499 ประเทศอินเดียได้จัดงานฉลองพุทธชยันตี ครบรอบ 2500 ปีของพุทธศาสนา หรือการเฉลิมฉลอง 25 พุทธศตวรรษ และได้เชิญประเทศที่มีประชากรส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนา รวมทั้งประเทศไทยร่วมฉลองและเชื้อเชิญให้สร้างวัดที่เมืองคยาขึ้น รัฐบาลไทยได้ตอบสนอง โดยสร้างวัดไทยพุทธคยา เมืองคยา รัฐพิหาร ในปี 2501 ซึ่งเป็นวัดของรัฐบาลไทยแห่งแรกในประเทศอินเดียและในต่างประเทศ นับตั้งแต่นั้นมา มหาเถรสมาคมและรัฐบาลไทยก็ได้สนับสนุนการดำเนินงานของวัดไทยพุทธคยา โดยตลอด มีการส่งคณะสงฆ์มาบริหารวัดในฐานะพระธรรมทูตไทยสายประเทศอินเดีย - เนปาล ซึ่งปัจจุบัน มีพระเดชพระคุณพระธรรมโพธิวงศ์ เป็นหัวหน้าพระธรรมทูตสายประเทศอินเดีย - เนปาล และเป็นเจ้าอาวาสวัดไทยพุทธคยา

ตลอดเวลากว่า 60 ปี คณะพระธรรมทูตไทยสายประเทศอินเดีย - เนปาล ทุกชุดได้ปฏิบัติหน้าที่ ในการทำนุบำรุงและเผยแผ่พุทธศาสนาในอินเดียและส่งเสริมความสัมพันธ์และความร่วมมือระหว่างคณะสงฆ์ไทยและคณะสงฆ์นานาชาติในอินเดียอย่างแข็งขันและได้ผลดียิ่ง ปัจจุบันมีวัดและพุทธสถานมากมายที่ถูกสร้างขึ้นโดยพุทธศาสนิกชนจากหลากหลายประเทศ ดังนี้ ภูฏาน, มองโกเลีย, จีน, ไต้หวัน, ญี่ปุ่น, เกาหลี, กัมพูชา, ลาว, เมียนมาร์, เนปาล, ศรีลังกา, บังคลาเทศ, ทิเบต, เวียดนาม และประเทศไทย (วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, ออนไลน์) ซึ่งมีทั้งพุทธศาสนาจากทั้งเถรวาท และมหายาน ต่างช่วยกันทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ดึงดูดศาสนิกชนจากทั่วทุกมุมโลกมาเยี่ยมปฏิบัติบูชาปีละกว่า 1.8 ล้านคน (The Time of India, 2019) การดำเนินงานเผยแผ่พุทธศาสนาของวัดไทยในอินเดียมีทั้งเรื่องการจัดการบรรพชาอุปสมบท การศึกษาพระปริตร และการเผยแผ่พุทธศาสนาของพระภิกษุสามเณร ตลอดจนการปกครองดูแลคณะสงฆ์ แม่ชี และเจ้าหน้าที่ของวัดที่พำนักอยู่ที่วัด รวมถึงการต้อนรับและจัดที่พัก อาหาร และการรักษาพยาบาลให้แก่ พระภิกษุสงฆ์และพุทธศาสนิกชนชาวไทยที่มาจาริกแสวงบุญเป็นจำนวนมาก ด้วยการทำงานอย่างขันแข็งของพระธรรมทูตไทยสายประเทศอินเดีย ทำให้เกิดการจัดสร้างวัดไทยในอินเดียอีกจำนวนมาก อาทิ วัดไทยกุสินาราเฉลิมราชย์ วัดไทยสิริราชคฤห์ วัดไทยนาลันทา วัดไทยโวลลี วัดไทยเชตวัน เป็นต้น ปัจจุบันรัฐบาลอินเดียให้ความสำคัญกับพุทธศาสนามากขึ้น มีบุคคลต่างๆ ในวงราชการและการเมืองที่นับถือพุทธศาสนา มีโครงการฟื้นฟูมหาวิทยาลัยนาลันทาให้กลับมาเป็นมหาวิทยาลัยพุทธศาสนาที่ยิ่งใหญ่เช่นในอดีต รวมทั้งโครงการพัฒนาสังฆนิยสถานให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในรัฐพิหาร รัฐอุตตรประเทศ และรัฐต่างๆ ในอินเดีย ซึ่งเป็นดินแดนต้นกำเนิดพุทธศาสนา ซึ่งมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมของรัฐต่างๆ ดังกล่าว อย่างยิ่ง

พุทธศาสนาในอินเดียไม่เพียงแต่กระจุกตัวอยู่ในเขตสังฆนิยสถานเท่านั้น แต่ยังมีพื้นที่อื่นๆ อีกมากที่ยังไม่เป็นที่รู้จักของพุทธศาสนิกชนมากนัก อาทิ วัฒนธรรมพุทธศานาในมหานาถในแคว้นลาดัค ลิกซิม และธรรมศาลา เป็นต้น หรืออิทธิพลของพุทธเถรวาทแบบประเทศไทยที่กระจายตัวอยู่ในกลุ่มคนโต ที่มีอัตลักษณ์ ภาษา ศาสนา และวัฒนธรรมคล้าย คนไทยล้านนา คนไตเหล่านี้จะกระจายตัวอยู่ทางภาคอีสานของอินเดีย โดยเฉพาะในรัฐอัสสัมและอรุณาจัลประเทศ นอกจากนี้ ยังมีทางรัฐคุชราตซึ่งเป็นรัฐบ้านเกิดของมหาตมะ คานธี และนายกรัฐมนตรีคนปัจจุบัน นเรนทรา โมดี ที่มีชาวฮินดูเปลี่ยนมานับถือศาสนาพุทธเป็นแสน ๆ คน (พระมหาสารคร ธรรมสาครโร, 2566)

ดร.อัมเบตการ์ : ผู้นำชาวพุทธเข้มแข็งก่อร่างและการผลิงานของเครือข่ายชาวพุทธ

กิมราว รามจี อัมเบตการ์ หรือที่รู้จักกันอีกในนามว่า ดร. บี. อาร์. อัมเบตการ์ เคยดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกฎหมายและความยุติธรรม คนแรกของประเทศอินเดีย และยังเป็นประธานในการเขียนรัฐธรรมนูญฉบับแรกและฉบับเดียวของประเทศอินเดียอีกด้วย ดร. บี. อาร์. อัมเบตการ์ อัมเบตการ์ เป็นคนนอกวรรณะคนแรกที่ได้เข้าเรียนในมหาวิทยาลัยบอมเบย์ และเป็นนักศึกษาชั้นต้นคนแรกในระบบอุดมศึกษาของอินเดียด้วย ในปีพุทธศักราช 2451 ได้รับทุนพระราชทานจากกษัตริย์นาม พระสาธุจิราวที่ 3 แห่งเมืองพาโรตะ และได้สำเร็จการศึกษาปริญญาทางรัฐศาสตร์และเศรษฐศาสตร์จากมหาวิทยาลัยบอมเบย์ และจบปริญญาเอกทางด้านเศรษฐศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยโคลัมเบีย และวิทยาลัยเศรษฐศาสตร์แห่งลอนดอน ดร.อัมเบตการ์ ได้รับการจดจำในฐานะนักกิจกรรมทางการเมืองจากการรณรงค์เรียกร้องเอกราชของอินเดีย และมีส่วนสำคัญในการก่อตั้งรัฐอินเดีย (วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, ออนไลน์) คนอินเดียไม่น้อยให้การเคารพนับถือคุณพระโพธิสัตว์ โดยเฉพาะกลุ่มคนวรรณะล่าง (กลุ่มคนที่ไม่ควรแตะต้อง) ของสังคมที่เคยถูกกดขี่การสังคมระบอบวรรณะ ท่านเป็นนัก

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2566)

กฎหมาย นักการเมือง นักเศรษฐศาสตร์ และนักปฏิรูปสังคม เป็นแรงบันดาลใจให้กับกลุ่มขบวนการดลิตชาวพุทธ และมีส่วนสำคัญในการร่วมรณรงค์ต่อต้านการเลือกปฏิบัติในสังคมแบบวรรณะ(ต่อสู้เพื่อความเท่าเทียมกันในสังคม) โดยเฉพาะกับกลุ่มคนนอกรวรรณะ หรือ ดลิต เพราะถือเป็นกลุ่มคนที่สมควรจะต้อง เป็นกลุ่มคนที่ถูกเข้าใจว่าเป็นผู้ซึ่งกระทำให้เป็นที่น่ารังเกียจ เกิดจากบิดา-มารดาที่มีวรรณะที่ต่างกัน หรือการแต่งงานที่ถูกต้องห้ามโดยจารีตประเพณีของสังคมฮินดู

บทบาทของ ดร.อัมเบดการ์ ในฐานะผู้นำการเปลี่ยนแปลงมาสู่สังคมชาวพุทธ มีเบื้องหลังมาจาก การที่เกิดในตระกูลนอกรวรรณะ ก่อนผลักดันตัวเองภายใต้การสนับสนุนของผู้เป็นบิดา จนสำเร็จการศึกษาในระดับสูง และเป็นที่ยอมรับในสังคมจนสามารถก้าวเข้าสู่การมีบทบาทในฐานะนักการเมือง สิ่งสำคัญแรกที่ท่านได้ทำ คือ การเรียกร้องสิทธิและเสรีภาพความเท่าเทียมกันทางสังคมของกลุ่มชนชั้นล่างและพวกนอกรวรรณะในสังคมการปกครองแบบระบบวรรณะ ดร.อัมเบดการ์ ถือได้ว่าเป็นบุคคลที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในฐานะผู้นำการเปลี่ยนแปลง และผู้ที่ทำให้ศาสนาพุทธกับคตินิยมประเทศอินเดีย คือ ดร. อัมเบดการ์ (บทสัมภาษณ์ พระเทพพรเมธี เมื่อ 15 ธันวาคม 2566) คนอินเดียจะเคารพท่านในฐานะ “บิดาแห่งอินเดียใหม่” ในฐานะบุรุษผู้นำกลุ่มคนนอกรวรรณะกว่า 5 แสนคน เข้าพิธีประกาศตนเป็นพุทธมามกะพร้อมกัน ที่เมืองนาคปุระ ในปี พ.ศ. 2499 กรุณา-เรองูไร กุศลาลัย กล่าวไว้ว่าการพรรณนาถึงพุทธศาสนาในอินเดียจะไม่สมบูรณ์หากไม่ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2499 เหตุผลที่ ดร.อัมเบดการ์ เลือกที่จะประกาศตนเป็นชาวพุทธและชักชวนเพื่อนร่วมวรรณะให้เป็นชาวพุทธด้วยนั้น เนื่องด้วย ดร.อัมเบดการ์ได้ศึกษาพระพุทธรูปศาสนาอย่างลึกซึ้ง และเล็งเห็นว่าเป็นศาสนาที่ไม่ปิดกั้นใคร มองคนทุกคนเท่าเทียมกันในความเป็นมนุษย์ ไม่แบ่งชนชั้นวรรณะเหมือนศาสนาอื่น

ผู้นำชาวพุทธรุ่นใหม่ในยุคเปลี่ยนถ่ายในรัฐมหาราษฏร์

การนำเรื่องการจัดการบุคคลขององค์กรซึ่งเกี่ยวข้องกับการดำเนินการให้บุคคล หรือกลุ่มบุคคล ซึ่งเป็นบุคลากรขององค์กร นำแผนงานและการตัดสินใจต่างๆ เพื่อในการปฏิบัติการณ์ต่างๆบรรลุเป้าหมาย “การนำ” หมายถึง กระบวนการในการชักจูง หรือโน้มน้าวความคิดเห็นและพฤติกรรมของบุคคลอื่นให้คล้อยตาม และกระตือรือร้นที่จะหาทางร่วมกัน เพื่อให้การปฏิบัติการณ์ใด ในสถานการณ์ใด สถานการณ์หนึ่งบรรลุวัตถุประสงค์เป็นไปตามเป้าหมาย ความสามารถในด้าน “การนำ” ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงความสำคัญของผู้นำ ดังปรากฏในพระสูตรสำคัญๆ เช่น **อัครคัมภีร์สูตร** ว่าด้วยต้นกำเนิดของโลก (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกภาษาไทย, 2539) โดยพระสูตรนี้ กล่าวถึงการกำหนดของมนุษย์และสังคม แสดงถึงการก่อความสัมพันธ์ของคนในสังคม จนกลายเป็นรัฐ ซึ่งในพระสูตรนี้เชื่อว่า รัฐ เกิดจากความสมัครใจของมนุษย์ เริ่มแรกที่สังคมมนุษย์ไม่ใหญ่โต ต่างก็ใช้ชีวิตอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข แต่เมื่อสังคมขยายวงกว้างมากขึ้น ก็เริ่มเกิดความขัดแย้ง ความไม่ลงรอย การแก่งแย่ง ทะเลาะวิวาท การเรารัดเอาเปรียบระหว่างกัน จนเป็นเหตุที่ทำให้ต้องมีผู้นำและผู้ตาม กษัตริย์ราชา ล้วนแต่เกิดจากการยอมรับของคนส่วนใหญ่ (มหาชนสมมติ) ให้เป็นผู้นำพาพวกเขาเหล่านั้นไปความสุขสงบของสังคม (วิรัช ถิรพันธุ์เมธี, 2546)

ทะเลาะละ องค์ที่ 14 (แตงจิน กยาโช) ได้กล่าวว่า ผู้นำ คือคนที่เป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับจากผู้อื่น เมื่อเขาพูดหรือ กระทำสิ่งใด ผู้นำที่ดีต้องหมั่นฝึกฝนตนเองเพื่อรับมือกับวิกฤติ หรือปัญหาประเภทต่างๆ ที่จะเข้ามา และต้องแสดงความจริงใจกับทุกๆ ฝ่าย ทั้งภายในและภายนอกองค์กรให้สามารถรับรู้ ทั้งนี้ผู้นำควรมีการตัดสินใจในทุกๆ เรื่องภายใต้หลักความแห่งความยุติธรรม (สมณ สุวรรณรัตน์, 2552) ในทัศนะของ **พระพรหมคุณาภรณ์** (ประยุทธิ์ ปยุตโต) ผู้นำ คือ บุคคลที่ช่วยประสานให้คนหมู่มากมารวมกันได้ ไม่ว่าจะเป็นการอาศัยในสังคมหรือชุมชนร่วมกัน หรือการทำงานในองค์กรร่วมกันก็ตาม สามารถพาผู้คนเหล่านั้น ไปสู่จุดหมายอันดีงาม ผ่านพ้นอุปสรรคต่างๆ ด้วยความถูกต้องตามธรรม ผู้นำต้องสามารถชักจูงผู้ตามให้ตระหนักถึงการบรรลุเป้าหมายที่แท้จริง คือ เพื่อประโยชน์แก่ตนเอง แก่ผู้อื่น และแก่โลก (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2547) นอกจากนี้ **พระธรรมโกศาจารย์** (ประยู ธมฺมจิตโต) กล่าวถึง ผู้นำ ไว้ว่า คือผู้ชักพาให้ผู้อื่น เคลื่อนไหวหรือกระทำการใดๆ ในทิศทางที่ผู้นำกำหนดเป้าหมายไว้ ซึ่งบางครั้งบุคคลทั่วไปก็มีบทบาทเป็นผู้นำอยู่แล้ว เช่น เป็นผู้นำองค์กร ผู้นำสมาคม ผู้นำวัด หรือแม้กระทั่งหัวหน้าครอบครัวก็จัดว่าเป็นผู้นำ ที่สำคัญผู้นำที่จะประสบความสำเร็จได้ต้องมีธรรมะเป็นหลักประจำใจ และเป็นผู้นำที่ชนะใจผู้อื่น หรือเข้าไปนั่งอยู่ในใจคนได้ (พระธรรมโกศาจารย์, 2549)

ผู้นำถือว่ามีส่วนสำคัญในการ ขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ ชักจูงคนหมู่มากให้ร่วมปฏิบัติ ซึ่งสามารถพัฒนาองค์กรหรือชุมชนของตนเองให้ก้าวไปสู่เป้าหมายตามวัตถุประสงค์ โดยผู้นำที่ดีมีคุณภาพต้องสามารถที่จะสร้างขวัญและกำลังใจให้กับ

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2566)

สมาชิกในองค์กรได้ สร้างการมีส่วนร่วม สร้างความสัมพันธ์ที่ระหว่างคนในและนอกชุมชนหรือองค์กร สร้างความมั่นใจให้กับทีมงาน หรือผู้ตามได้ สร้างวัฒนธรรม และนวัตกรรมใหม่ ๆ ให้องค์กร หรือชุมชนของตนเองได้เพิ่มขีดความสามารถในการขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ ดังนั้นผู้นำจึงมีความสำคัญยิ่งที่จะมีส่วนในการผลักดันองค์กร หรือชุมชนต่างๆ ให้มีการพัฒนาและนำไปสู่ความสำเร็จรุ่งเรือง โดยเฉพาะสังคมพระพุทธศาสนา ที่ในอดีตเราก็สามารถที่จะพบเห็นตัวอย่างบุคคลระดับผู้นำที่ส่งผลต่อความสำเร็จรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาดำเนินสืบต่อมาถึงปัจจุบันได้ ไม่ว่าจะเป็นพระมหาเถระ กษัตริย์ หรือแม้กระทั่งคหบดี เช่น พระเจ้าพิมพิสาร กษัตริย์ผู้ทรงธรรม ผู้ทรงอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาให้เจริญแพร่หลายทั่วแคว้นมคธ พระสารีบุตร ที่พระพุทธเจ้ายกให้เป็นธรรมราชา พระเจ้าอโศกมหาราช กษัตริย์ผู้อุทิศตนเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ท่านอนาคาริก ธรรมปาละ ผู้ก่อตั้งมหาโพธิสมาคม ทวงคืนศาสนวัตถุและศาสนสถาน เพาะต้นกล้าแห่งพระพุทธศาสนา เรื่อยมาจนถึง ดร.บาบาซาเฮบ ปิ. อาร์. อัมเบดการ์ ผู้พลิกฟื้น ศาสนาพุทธให้กลับมาสู่ประเทศอินเดียอีกครั้ง ซึ่งบุคคลต่าง ๆ ที่ได้เอ่ยนามนี้ ล้วนแล้วแต่เป็นที่ประจักษ์และยอมรับของบุคคลรุ่นหลังมาเป็นต้นแบบของความเป็นผู้นำ

การรวมพลังกลุ่มเครือข่ายผู้นำชาวพุทธเข้มแข็ง

จากการที่ผู้เขียนได้มีส่วนร่วมในการลงพื้นที่ทำกิจกรรมกับผู้นำชุมชนชาวพุทธในรัฐมหาราษฏรพบว่าชาวพุทธในรัฐมหาราษฏรมีความตื่นตัวที่จะทำกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการขับเคลื่อนพระพุทธศาสนาในประเทศอินเดียเป็นจำนวนมากไม่น้อย มีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ผ่านองค์กรทางพระพุทธศาสนา ในแต่ละพื้นที่ชุมชนที่กระจายอยู่โดยทั่วไปในเมืองใหญ่ ๆ ทั่วรัฐมหาราษฏร เช่น เมืองมุมไบ ปูเน่ นาสิก ออรัंगाบัด นาคปุระ เป็นต้น ส่วนใหญ่เน้นในการรวมตัวกันเพื่อทำกิจกรรมในเชิงสัญลักษณ์ ในหลากหลายวัตถุประสงค์ เช่น การประชุมเพื่อสลับกันปราศรัยเรื่องความเท่าเทียมกันในสังคม การจัดกิจกรรมเพื่อประกาศตนเป็นพุทธมามกะ กิจกรรมเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันวิสาขบูชาสากล วันสันติภาพสากล เป็นต้น และกิจกรรมเพื่อรำลึกถึง ดร. ปิ. อาร์. อัมเบดการ์ ผู้นำเชิงสัญลักษณ์ที่มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาและความเท่าเทียมกันทางสังคม

ผู้เขียนได้มีส่วนร่วมกับการจัดกิจกรรมขององค์กรชาวพุทธ เช่น สมาคมชาวพุทธอินเดีย สมาพันธ์ชาวพุทธสากล (องค์กรภายใต้การสนับสนุนของรัฐบาลอินเดีย) มูลนิธิกาอัน มาลิก เป็นต้น ซึ่งแต่ละองค์กรลงทำพื้นที่ในกิจกรรมที่หลากหลาย สมาคมชาวพุทธอินเดีย เน้นการทำกิจกรรมโดยการนำของ ดร.กัมราร ยาสวัน อัมเบดการ์ ทายาทรุ่นที่ 3 ของ ดร. ปิ. อาร์. อัมเบดการ์ ที่มักจะจัดขึ้นใน 2 สถานที่หลัก ๆ คือ 1) อนุสรณ์สถานเจดีย์ภูมิ เมืองมุมไบ เป็นสถานที่เฝ้าบังกิจร่าง ดร. ปิ. อาร์. อัมเบดการ์ ซึ่งจะจัดกิจกรรมรำลึกขึ้นในวันที่ 6 ธันวาคม ของทุกปี 2) อนุสรณ์สถานทิกษาภูมิ เมืองนาคปุระ เป็นสถานที่ที่ ดร.ปิ. อาร์. อัมเบดการ์ พาชาวอินเดียกว่า 500,000 คน ประกาศตนเป็นพุทธมามกะ เมื่อปี พ.ศ. 2499 ซึ่งจะจัดกิจกรรมเพื่อรำลึกในทุก ๆ วันขึ้น 15 ค่ำ เดือนตุลาคม ของทุกปี นอกจากนี้สมาคมชาวพุทธอินเดีย ยังถือเป็นองค์กรหลัก และเป็นที่ยึดเหนี่ยวของชาวพุทธทั่วประเทศอินเดีย ในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ต้องมีการเชิญผู้แทนจากองค์กรนี้มาร่วมกิจกรรมอยู่เสมอ สมาพันธ์ชาวพุทธสากล(International Buddhist Confederation) ภายใต้การสนับสนุนของรัฐบาลอินเดีย ประกอบด้วยกลุ่มผู้แทนชาวพุทธทั้งที่เป็นนักบวชและฆราวาส มีหน้าที่ผลักดันกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อขับเคลื่อนพระพุทธศาสนาในประเทศอินเดีย เช่น การสัมมนาเชิงวิชาการ ที่มักมีการเชิญผู้แทนหน่วยงาน หรือองค์กรชาวพุทธจากทั่วโลก มาร่วมแลกเปลี่ยนแนวคิด เพื่อเชื่อมสัมพันธ์ที่ดีต่อกันระหว่างชาวพุทธทั่วโลก อีกทั้งยังมีหน้าที่ผลักดันโครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมพระพุทธศาสนาต่อรัฐบาลอินเดีย เพื่อให้ได้รับการอนุมัติหรือสนับสนุน เช่น โครงการก่อสร้างพระมหาเจดีย์ และพุทธสถานเพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุใน กรุง นิวเดลี และในรัฐคุชราต โครงการเปิดเส้นทางพุทธสถานโบราณ เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ให้ชาวต่างชาติได้ทราบเพิ่มมากขึ้น เป็นต้น มูลนิธิกาอัน มาลิก เป็นองค์กรที่มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมและฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในประเทศอินเดีย ซึ่งมีการจัดกิจกรรมเพื่อสร้างการตระหนักถึงคุณค่าของพระพุทธศาสนาให้กับรัฐบาลและพุทธศาสนิกชนชาวอินเดีย โดยมีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ มากมาย เช่น โครงการรับบริจาคพระพุทธรูปจากชาวพุทธทั่วโลก เพื่อส่งมอบให้กับชุมชนชาวพุทธทั่วประเทศอินเดีย โครงการรุดงค์ธรรมยาตรา ที่ได้รับการตอบรับและความร่วมมืออย่างดีจากชุมชนชาวพุทธทั่วประเทศ โครงการปลูกหน่อพุทธบุตร สร้างศาสนทายาทชาวอินเดีย เป็นต้น

ภาพที่ 2 ภาพข่าวกิจกรรมจุดธูปธรรมยาตรา จากเมืองปารพานิ ถึง เมืองมุมไบ ระหว่างวันที่ 17 มกราคม ถึง 15 กุมภาพันธ์ 2566 ในสื่อท้องถิ่น

จากกิจกรรมของทั้ง 3 องค์กรที่ผู้เขียนได้มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม และประสานความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ พบว่า ทั้ง 3 องค์กรมีการเชื่อมต่อระหว่างกัน มีการแลกเปลี่ยนทรัพยากรซึ่งกันและกัน ร่วมถึงการสร้างเครือข่ายของชาวพุทธให้กว้างยิ่งขึ้น ไม่เฉพาะแค่ในรัฐมหาราษฏร์ โดยผู้เขียนได้ตั้งข้อสังเกตว่าการเชื่อมเครือข่ายขององค์กรชาวพุทธทั้งในระดับองค์กร กับ องค์กร, องค์กร กับ หน่วยงานรัฐบาล, องค์กร กับ ชุมชน, ชุมชน กับ ชุมชน ฯลฯ สามารถสร้างประสิทธิผลในระดับสูงให้กับการขับเคลื่อนพระพุทธศาสนาในประเทศอินเดีย อันเป็นที่ประจักษ์ชัด เช่น การจัดกิจกรรมจุดธูปธรรมยาตรา โดยมูลนิธิกานัน มาลิก สมาคมชาวพุทธอินเดีย ชมรมไตรรัตน์ภูมิ วัดธาตุทอง ประเทศไทย ฯลฯ ในช่วงต้นปี พ.ศ. 2566 สามารถสร้างแรงกระตุ้นการมีส่วนร่วมของชาวพุทธทั่วทั้งรัฐมหาราษฏร์ โดยมีภาพข่าวปรากฏตามสื่อต่าง ๆ เช่นในพิธีเปิดกิจกรรมธรรมยาตรา มีพุทธศาสนิกชนในเมืองปารพานิมาร่วมกิจกรรมกว่า 50,000 ตลอดเส้นทางในวันแรก และในพิธีปิด มีการนำเสนอข่าวในสื่อท้องถิ่นว่าอาจมีชาวพุทธมาร่วมกิจกรรมในเมืองมุมไบกว่า 200,000 คน สิ่งนี้จึงแสดงให้เห็นว่าการร่วมมือร่วมแรงของชาวพุทธกลุ่มต่าง ๆ สามารถที่จะทำให้เกิดผลของการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ประสบผลสำเร็จ เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและต่อเนื่อง ผู้เขียนยังได้สังเกตอีกว่าแนวโน้มของการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในรูปแบบเครือข่ายจะมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

ทะเลลามา และลอเรนซ แวนแดน มิวเซนเบิร์ก, สมณ สุวรรณรัตน์ แปล. (2552). **วิถีแห่งผู้นำ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เนชั่นบุคส์.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **พุทธวิธีบริหาร**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2547). **ภาวะผู้นำ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิก.

พระมหาดาวสยาม วชิรปัญโญ. (2546). **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในอินเดีย**. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์สวาย.

พระมหาสาคร ธมฺมสาคโร. **พระพุทธศาสนาในประเทศอินเดีย**, [ออนไลน์], ที่มา:

<https://phd.mbu.ac.th/index.php/2014-08-28-09-24-29/165-sakorn2508>, [10 มกราคม 2566]

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. **"B. R. Ambedkar"**. [ออนไลน์], แหล่งที่มา : https://en.wikipedia.org/wiki/B._R._Ambedkar, [5 มกราคม 2563].

_____. **Bodh Gaya**. [ออนไลน์], แหล่งที่มา : https://en.wikipedia.org/wiki/Bodh_Gaya [22 กุมภาพันธ์ 2566].

วิรัช ธีรพันธุ์เมธี. (2546). **พุทธปรัชญาการปกครอง**. กรุงเทพมหานคร : ดวงแก้ว.

สัมภาษณ์ รัมดัช อาทวาล, รัฐมนตรีด้านความยุติธรรมทางสังคมและการเพิ่มศักยภาพ, ออรั้งกบัต, 10 ธันวาคม 2562.

วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม 2566)

สัมภาษณ์ พระเทพพรเมธี. รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 15 ธันวาคม 2566.

The Time of India, **2019 saw highest number of tourists in Bihar**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา :

http://timesofindia.indiatimes.com/articleshow/74013593.cms?utm_source=contentofinterest&utm_medium=text&utm_campaign=cppst [10 ธันวาคม 2565]